T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GÖRSEL KÜLTÜR ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ILKOKUL TARİH ÖĞRETİMİNDE ÇİZGİ ROMAN KULLANIMI

ANGELIKI KOUGİOUROUKİ

TEZ DANIŞMANI
YARD. DOÇ. DR. ÖZKAN ERTUĞRUL

EDİRNE, 2017

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....GÖRSEL KÜLTÜR.....

ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

.....Angeliki Kougioumtzaki..... tarafından hazırlanan .....İlkokul Tarih Öğretiminde Çizgi Roman kullanımı.....

Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 15.-16. maddeleri uyarınca .....14.02.2017..... günü saat .....13⁰⁰..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....Kabul Edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Pr. Dr. Engin Beksaç	Kabul Edilmesine	
Doç. Dr. Simge Özer	Kabul Edilmesine	
Y. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul	Kabul Edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10141094
Yazar Adı / Soyadı	ANGELIKI KOUGIOUROUKI
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 99736823120
Telefon	5052705151
E-Posta	akougiou@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	İlkokul Tarih öğretiminde çizgi roman kullanımı
Tezin Tercümesi	The use of comics in primary school history teaching
Konu	Eğitim ve Öğretim = Education and Training
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Görsel Kültür Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2017
Sayfa	110
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. ÖZKAN ERTUĞRUL 33596260510
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

23.02.2017

İmza:.....

Tez adı: İlkokul Tarih öğretiminde çizgi roman kullanımı
Hazırlayan: Angeliki KOUGİOUROUKİ

ÖZET

Çizgi romanlar zaman zaman çalışma ve analizleriyle birçok araştırmacının ilgisini çekmiş olup kendini sanatsal açıdan ifade etme özerklik biçimi oluşturmaktadır. Eğitimdeki rolü ve değeri küçük yaşlarda popülerliğini oldukça arttırdığını vurgulayıp, eğitimcilerin çalışma konusu olmuştur.

20. yüzyılın sonunda önemli eğitimciler, popüler görsel kültürden geleneksel ders içeriği ve ilgi veriler arasında tanzim "hareket" edebilmeleri için, özellikle çoğunluğu isteksiz okuyucular olarak görünen öğrencileri ilgilendiren, müfredatın farklı konuları öğretiminde çizgi romanı değerlendirmeyi önerdiler.

Özellikle, öğrenciler için, çizgi romanlar ve onların tarih eğitimi için kullanımı, tarihteki olayların kavramına göre derinliğini inceleyerek kendi anlatımlarına güçlü bir araç olabilmesi, bilinçlice hareket edebilmeleri ve resme, çizime, teknolojiye göre görüş açılarını genişletme beklentisi bulunmaktadır.

Çizgi romanda kullanılan konu Yunan tarihinden olması, özel bir ilgiye sebep olmasına neden olu. Bu kitabın geri kalan sayfalarında belirtilen belirli eğitim önerileri, eğitimcilerin geleneksel eğitim uygulamalarına yanı sıra, öğrencinin ön planda olduğu bir eğitim sistemi seçeneği ile zenginleştirebilme imkanı doğacaktır.

Anahtar Sözcükler: Çizgi roman, Tarih, Bizans, İlkokul, Resimler, İşbirlikçi eTwinning projeler

Name of the Thesis: The use of comics in primary school history teaching
Prepared by: Angeliki KOUGİOUROUKİ

ABSTRACT

The comics are works of an artistic form of self expression whose study and analysis has occasionally attracted the attention of many scholars. The role and value in educating has been the subject of study which highlighted the increased popularity in small groups.

At the end of the 20th century, prominent educators suggested evaluating comics in the teaching of different subjects of the curriculum, involving students who seemed to be particularly reluctant readers, so that they could "act" between traditional lecture content and interest librarians from popular visual culture.

In particular, there are anticipations for students to use comics and their use for history education as a powerful tool for their own narrative, to act consciously, and to expand their viewpoints by drawing, image, and technology, examining the depth of events in history.

The use of comics with themes from Greek history was a thematic challenge of special interest. I hope that with the use of this teaching proposal, expressed in the following pages of this paper, teachers will be able to enrich the traditional educational practice with an alternative student-centered process.

Keywords: Comics, History, Byzantium, Primary School, Images, Collaborative eTwinning projects

ÖNSÖZ

Özellikle bu konu ile ilgilenmeme genel olarak tarihin eğitime yaklaşımı vesile olduğunu söyleyebilirim. 1994 yılından bu yana Birinci Dereceli okullardaki (İlkokul) mesleki faaliyetim, Tarih ve Etnoloji bölümünde aynı konu üzerinde aldığım eğitim, öğrenci topluluğunun genel anlamda tarihi bilgiye yaklaşımı konusundaki düşünceleri, benim bu kanaata varmama neden olmuştur. Karmaşık bir konu ile bağlantılı olduğunu söyleyebilirim, zira bir yandan öğrencilerin nasıl geçmişe dair öğrendiklerini, ama asıl önemli olan, biçim ve süreçleriyle tarihe ilişkin konularda sergiledikleri belirli tutum ve anlayışlarıdır.

Öte yandan, eğitim üzerindeki yirmi yılı aşkın tecrübem, okullarda okutulan tarih kitapları ve günlük yaşama dair eğitim sürecine belirleyici rolü benim anlayışıma ters düşmüştür. Bu kitaplar ki, bu zaman zarfında eğitim süresince değerlendirilmek üzeredeğişikliğe uğramış ve kaynaklarla zengilleştirilmiştir. Bu anlamda, kaynakların ve özellikle görsel kaynakların sistematik analizleri ve yorumlanmaları neticesinde büyük ilgi çekti. Resimlerin, görsel eğitim araçları olarak, eğitim hazırlığında ve gerçekleşmesindeki rolü çizgi romanda uygulanabilir alan buldu. Özel bir edebiyat türü olmasına rağmen metin olarak, görüntüyü ve sözü bir araya getirerek, küçükler ve büyükler tarafından sevilen ve ilgi duyulan halde idi ve öyle olmaya devam ediyor. Çizgi romanda kullanılan konu Yunan tarihinden olması, özel bir ilgiye sebep olmasına neden oldu.

Çizgi romana ve bu konuya yönelmeme, Yunan tarihinin belirli bir zaman zarfını kapsaması ve özellikle Bizans dönemini kapsaması tercihi, tamamen içimdeki sesi dinleyerek olduğunu, ayrıca ilkokul, ortaokul ve liselerde okutuluyor olması da göz önünde bulundurulduğunu söylemek mümkün.

Umut ediyorum ki, bu kitabın geri kalan sayfalarında belirtilen belirli eğitim önerileri, eğitimcilerin geleneksel eğitim uygulamalarına yanı sıra, öğrencinin ön planda olduğu bir eğitim sistemi seçeneği ile zenginleştirebilme imkanı doğacaktır. Öte yandan öğrenciler için çizgi romanlar ve onların tarih eğitimi için kullanımı, tarihteki olayların kavramına göre derinliğini inceleyerek kendi anlatımlarına güçlü bir araç olabilmesi, bilinçlice hareket edebilmeleri ve resme, çizime, teknolojiye göre görüş açılarını genişletme beklentisi bulunmaktadır.

Bu yüksek lisansımı tamamlarken bazı akraba ve arkadaşlarım destek oldu, dolayısıyla kendilerine emeklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Fakat, özellikle teşekkür etmek istediğim kişiler arasında bu kitabın denetimini yapan ve katkılarıyla bana destek veren Edirne'de bulunan Trakya Üniversitesi Öğr. Üyeleri sayın Özkan ERTUĞRUL ve Athanasio KUNGULO'sa, ayrıca (Batı) Trakya Dimokritos Üniversitesi Pedagoji Bölümünde Yrd. Doç. Dr. Marina KUYURUKİ'ye kaynakçada ve redaktörlüğümü üstlendiğinden dolayı kendilerine şükranlarımı sunarım.

Son olarak tezimle ilgili Türkçe metinlerin çevirisinde katkısından dolayı değerli Ali Ahmet Hoca'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i
ABSTRACT ii
ÖNSÖZ iii
İÇİNDEKİLER v
GİRİŞ 1
BÖLÜM A.
ÖĞRETİME GİRİŞ 3
Öğretimin Tarihsel gelişimi 3
Genel Didaktik 7
Özel Didaktik 7
Tarihin Didaktik'i 9
BÖLÜM B.
Tarih nedir? 12
Tarih dersinin Yunan İlkokulundaki Müfredatı: Kısa tarihçesi 14
İlkokul 5. sınıfta Tarih öğretiminin amaç ve hedefleri 18
İLKOKULDAKİ TARİH ÖĞRETİMİ 20
Öğretim araç-gereçlerinin kullanımı 20
Kaynakların kullanımı 21
İlkokul 5. sınıf Tarih kitabındaki kaynaklar 23
Görsel kaynaklar kullanımı: Resim 24
BÖLÜM C.
Resim - Tarihsel bağlam 25
Ders kitaplarında resim 27
Yunan ve uluslararası düzeyde Tarih ders kitaplarının İllüstrasyonu 29
Resimlerin ilkokul beşinci (5.) sınıf Tarih ders kitabında kaynak olarak ….. 29
Tarih öğretiminde resiminin değerlendirilmesi 30
İlkokul Beşinci (5.) sınıf Tarih kitabında resiminin didaktik kullanımı …… 32
BÖLÜM D.
Çizgi romanın tanımı ve özellikleri 34
Eğitim süresinde çizgi romanın kullanımı 37
BİZANSTAKİ RESIM YUNAN ÇİZGİ ROMANLARINDA …… 41
Bizans Klasik Resimlendirilmişlerde 41

Modern çizgi romanda Bizans 49

BÖLÜM E.

Bizans Tarihi öğretiminde çizgi roman kullanımı için öneri ……. 51

Dijital 21. yüzyılda çizgi romanlar: İşbirlikçi eTwinning projelerinde dijital çizgi romanlar ve Tarih 56

SONUÇ BÖLÜMÜ-SONUÇLAR 63

KAYNAKÇA- Yunan 69

KAYNAKÇA 73

YAZIŞMA (İNTERNET) AĞI 75

Yazı eki 1- Resimler 77

Yazı eki 2- Çalışma kâğıdı 101

GİRİŞ

Günümüzde Tarih dersinin Didaktiği (öğretimi) yeni istikametlere yönelmiş, sürece ilişkin bilgileri büyük çaba sarfederek dengelemeye, tarih öğretimi için uygulanan yeni metodlarla ve yeni eğitici araç gereçlerle bilgi ötesi-tarih ötesi yetenekler üzerinde durmaya çalışıyor. Bizans tarihinin eğitimi, çizgi romanlarda Bizans konusunu ele alarak, tarih eğitimi için yeni bir metod oluşturduğunu ve bu metodun ilkokullarda pratik olarak uygulanmaya başlamasıyla, öğrencilerin tarihsel öğrenme becerilerinin gelişiminde katkıda bulunacağına, akademik bilgileri okul bilgileri ile birleştireceğini umut ediyoruz.

Mevcut çalışmanın konusunu oluşturan:

- İlkokulda tarih dersinin eğitimi incelenmesi
- Ders esnasında eğitimciler tarafından Tarih dersinin bilinen konusu üzerinde uygulanan didaktik yaklaşımlar
- Çizgi romanın Yunan ve uluslararası sahnesinde Bizans ikonunun izlenmesi ve belirlenmesi
- Çizgi romanlar edebiyat türü olarak ilkokulda Bizans Tarihinin eğitimde kullanılmasına imkan sağlaması

Bu çalışmanın hedefinde **şunlar** içerilmektedir:

- Çizgi romanın eğitimde kullanışının avantajlarının tarihsel olarak geriye dönük belirlenmesi ve gelişimleri incelenmesi
- Eğitimcileri değerlendirmeye yönelten sebepler
- Bizans Tarihini ‘Bizanslılar’ adlı çizgi romanla sunmak; olaylar, hikayeler, kurgulamalar, fantezi

Aslında bu çalışmanın nihai hedefi, çizgi romandan Bizans Tarihinin ilkokulda örnekler üzerinden eğitime yaklaşımı konusunda faydalanılması için bir öneri olduğunu aynı zamanda Avrupa programlarının işbirlikçiliği dahilinde çizgi romanların dijital alanda kullanımının araştırılmasıdır.

Çalışmanın yapımı

Birinci bölümde Öğretimle ilgili bir giriş olacak ve tarihe dönük, retrospektif yaklaşımla evrimi ve ayrılmayı Genel Öğretim, Çeşitli Konularda Öğretim ve genişlemeye göre mevcut çalışmada bizi ilgilendiren Tarihin Öğretimi sunulacaktır.

İkinci bölümde, Tarihin ne olduğuna dair açıklık kazandırmaya gayret edeceğim, onun yanısıra Yunan İlkokullarındaki Tarih kitabının Müfredatının analitik programını tarihe dönük kısaca durumunu, beşinci sınıf Tarih kitabının hedef ve amacının öğretimini açıklamaya çalışacağım. Tarih dersinde öğretim yaklaşımları, aynı zamanda yeni öğretim metodları takdim edilecek, bunlar tarihi düşünceyi, öğretim araçları ve özellikle görsel kaynaklar ve resim kullanımı aracılığıyla eleştiriye yolaçacaklardır.

Üçüncü bölüm, resmin terimini anlaşılır hale getirmeyi, tarihi süreçte nasıl ortaya çıktığını ve nasıl değerlendirildiğini, resmin okul kılavuzlarında ve özellikle Tarih kılavuzundaki pozisyonunu kapsamaktadır. Resim, İlkokul beşinci sınıf Tarih kılavuzunda kaynak olarak incelenecek, keza bu imkanın ilkokul beşinci sınıf Bizans Tarihinin ders olarak öğretiminden nasıl faydalanılabilir diye değerlendirilecektir.

Dördüncü bölüm, çizgi romanın tanımı ve özelliklerine açıklık kazandırılması, çizgi romanın Bizans ikonunun Yunan ve uluslararası sahnedeki yerinin belirlenmesi, çizgi romanların tarihi boyutunun tespit edileceği ve nasıl doğduğunu içermektedir. Avrupa, Amerika ve Japonya'daki süreci, gelişimi ve yerleşimi ardından Yunanistan'a geri dönüşü ve çizgi romanları edebiyat türü olarak tetkik etmeyi, Bizans tarihinden şahsiyetlere hizmet etmeye davet edilmiştir. Son olarak, geçen yüzyılın yunan çizgi romanlarının özellikle ön planda olmasına ama bunun yanısıra modern, matbu ve dijital olanlarına önem verilecek, aynı zamanda bunların Tarih dersinin öğretimininin eğitim sürecinde nasıl değerlendirilebilir bunun da üzerinde durulacaktır.

Beşinci bölüm, çalışmanın özünü oluşturuyor, zira bu bölümde varolan ve gelecekteki Bizans konulu çizgi romanların değerlendirilmesi, tarihi düşünceyi eleştiren bir hizmette yeni öğretim metodu olarak önerildiği, ilkokul öğrencilerine okutulan Bizans Tarih dersine bu öğretim yaklaşımların dahil edilmesi teklif edilmektedir.

Son bölüm, mevcut çalışmanın önerisini bir adım daha ileriye götürerek, Avrupa işbirlikçi programlarına, Tarih'in öğrenciler için daha ilginç ve cazip hale getirilmesi için çizgi romanın ve de dijitallerin kullanımını dahil ederek kapanacaktır.

ÖĞRETİME GİRİŞ

Öğretim araştırmacısı, Öğretimin anlamı ve terimi ile ilgili bugün farklı düşünceler ve çeşitli tanımlarla karşılaşabilir. St. Dervisis, Öğretimi, öğretimin genel teorisi olarak tanımlıyor, Pedagojinin özel bir bölümü olduğunu vurguluyor, bunun «öğretimde değişmeyen yasalara bağlılığın kültür ve eğitimin bütünlüğünü araştırıyor»[1] oysa N. Petrulakis, Bilim Öğretimini şöyle tanımlıyor « sistematik öğretim ve öğrenim konularıyla ilgilenen uygulanabilir Pedagoji bölümü».[2]

D. Hatzidimou'ya göre Öğretim, Pedagoji Okulunun bir bilimsel dalı olup eğitimciye, karmaşık ve çok bölümlü eserini tamamlamasına yardımcı oluyor, Genel ve Özel Öğretim olarak birbirinden ayrılıyor.[3] Öğretim faaliyetleri üç temel madde üzerinde desteklenebilir; öğrenci, kültürel nimetler ve öğretmen. Eğitimcinin öğretim esnasındaki uygulamalarından bahsetmiyorum sadece, onun dışında öğrenimin başarıya ulaşabilmesi için öğrencilerin de aynı alandaki ve aynı zamandaki hareketlerinden bahsediyorum.[4]

Öğretimin Tarihsel gelişimi

Öğretimin köklerini birisi araştırırken, geçmişe doğru yolculuk ediyor Platon, Aristoteles ve Sokrates gibi eski Yunan yazarlarının eserleri ile karşılaşıyor, ki bunlar öğretim uygulamasında ortaya koydukları ya da ima ettikleri bir tezi farklı pedagojik ve felsefi açıdan belirtiyorlar. Somut olarak, Sokrates, Sokrates Metodu ya da Sokrates'in felsefe yöntemi öğretimini tavsiye ediyor, zira bununla ahlaki değerleri ve problemleri analiz ediyor. Eğitimci, öğrencilere diyalog üzerinden ve sürekli sorularla öğrencilerin, bilgi fonksiyonunu harekete geçirmeyi, öyle ki öğrenci kendi görüşlerini mantıklı kanıtlarla destekleyebilmeyi ve açıklığa kavuşturabilmeyi hedefliyor.[5]

Ama herkesin kabul ettiği gibi, antik Yunan döneminde ve süresince eğitim süreci öğretmen merkezliydi ve öğretmen, monolog veya yönlendirici diyaloglarla bilgiyi öğrenciye aktarmaya çalışıyor, öğrenci ise öğretmenine itaat etmek ve saygı göstermek zorundaydı. Geçen zaman zarfında aslında, öğretim stilinde kayda değer

---

[1] Dervisis St., *Modern Genel Didaktik*, Thessaloniki 1983, s. 17 in Trilianos, s. 13
[2] Petroulakis N., *Programlar, Öğrenme hedefleri, metodoloji,* Felekis Yayınları, Atina 1981, s. 17 in Trilianos, s. 13
[3] Hatzidimou D. Hr., *Öğretimin ana konularına giriş. Teori ve pratiğin öğretime katkısı,* Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2015 , s. 25
[4] Trilianos Th. A., *Modern Öğretim Yöntemi*, 1. Cilt, Atina 2004, s 13
[5] Kasimati A., *Öğretim Yöntemlerine Giriş- Eğitim Aaraştırma Yöntemi*. «İŞKUR'un Pedagojik Öğretmen Eğitimi», Atina Ulusal Üniversitesi- Pedagoji ve Teknoloji Yüksek Okulu, Atina 2008, s 13

çok önemli bir değişikliğin olduğu gözlemlenilemez, zira Ortaçağda hala öğretmen otoritesi hakim, oysa öğrenci bilgiyi pasif olarak algılıyor, konuyu ve olayları iyice anlamadan ezber yaparak öğrenmeye çalışıyor.[6]

Batıdaki Rönesans döneminin başlangıcına kadar aradan uzun bir zaman geçti. Dolayısıyla ilk defa yeni bir bilimsel ruh biçimlendiriliyor, bu metod üzerinden bilgi elde edinilmeye ve vurgulanmaya çalışılıyor. 16. ve 17. yüzyılın bilimsel yönteminin egemen özelliği tecrübeyi, mantığı ve deneysel unsurları bir bütün yaklaşımla birleştiren yapısal elemanların analiz ve redüksiyon olaylarıdır.[7] Bilimsel metodolojinin kurucusu, ki ampirik-analitik yöntem olarak da biliniyor, ampirik filozof Bacon'dur. Bacon, insanın gerçek bilgiye sadece gözlem, denetim, test ve deney yapma üzerinden ulaşabileceğine inanıyor, doğal nedenler analizinden ve kanunlardan elde edilen güç ve değer kazandığını savunuyor. Bacon ile bilimsel araştırma ve pedagoji için yeni bir dönemin temeli atılıyor.[8]

D. Hatzidimou'ya göre, sistematik olmayan Didaktik konulu ilk söyleşmeler 17. ve 18. yüzyılda, Didaktik konu ve sorunlarla ilgilenen J.W. Ratichious ve J.A. Comenious pedagoglarının ortaya çıkmasıyla gözlemleniyor.

Ratichious için önem arz eden konular, pedagoji ve doğal eğitim idi. Kendisi, tümevarım ve deneysel metodunun kullanımını tüm bilimlere önerdi. Didaktik konularıyla sistematik olarak ilgilenen ilk kişi olduğu sanılıyor ve "Nova Didactica" adlı eserini yazdı.[9] Bacon'nun felsefesi ve ampirik tezlerinden[10] etkilenmiş birisi olarak, ezbere dayalı bir eğitimden kaçınılması gerektiğini, çocukların deneyimlerine dayalı olarak, akıllarındaki düzen ve doğal sıralamaya göre eğitilmesi gerektiğini savunuyordu. Ratichious, eğitimin başarılı olabilmesi için bir nesne üzerine odaklanılması, aynı anda birden fazla bilginin verilmemesi, sık sık tekrarların yapılabilmesi için bir öngörünün olabilmesi, özümlenme çalışmaları ve teneffüslerin olması gerektiğine inanıyordu. Anadil ve yabancı dil kullanımını da savunan, ama üstün rolü öğrenciye değil de öğretmene vermesiyle eleştiri konusu oldu.[11]

Comenius 1657'de Büyük Didaktik (Didactica Magna) adlı eserini yayınladı, uluslararası tanınmış bir eser ve bir çok dilde tercüme edilmiş, bunların arasında

---

[6] Trilianos Th. A., h.s., s.17-18
[7] Kasimati A., h.s., s 16
[8] Trilianos Th. A., h.s., s. 19
[9] Hatzidimou D. Hr., *Pedagojiye giriş. Pedagojik düşüncenin yayılmaya katkısı*, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2006, s. 19
[10] Ratke W., Wikipedia, 2/1/2016 tarihinde http://bit.ly/1NEBKQb tarafından alındı
[11] Trilianos Th. A., h.s., s. 23

Yunanca da var. Eserde, eğitim ve öğretim için pedagojik ve didaktik düşünceler sunuluyorken, bir yandan da Öğretim, epistemoloji varlığı kazanmaya başlıyor.[12] Magna Didactica'da Comenius bir öğretimden bahsediyor ve D. Hatzidimou'ya göre üç aşamadan oluşuyor; hafıza, düşünce ve kullanım ile ilgili olanlar. Bir çok ülkede çoktan tanınmış, eğitimde öğretici ve öğrenci tarafından, daha J.F. Herbart ve öğrencelerinin öğretimi ortaya çıkmadan, uygulamaya konulmuştu bile.[13] Öte yandan, öğretim kuralları ifadesinde buna benzer olaylara ve doğa yasalarına dayanarak gerçekleştiriyor,[14] ve didaktik ilkeleri sistemi kuruyor. 1. Ders hazırlığı ilkesi 2. Aktif eğitim ilkesi 3. Gözetim ilkesi 4. Çocuk merkezli eğitim ilkesi.[15] Comenius, Magna Didactica ile kabul ettirdiği yönlendirici öğretim dışında, Orbis Sensualium Pictus (*Visible World in Pictures*)[16] adlı eseriyle devam etti ve Triliano'ya göre "nekadar mükemmel resimlendirme ile ün yapmışsa bir okadar da içeriğinin sadeliği ve bütünlüğü ile tanınmıştır" şunu açıkça göstermektedir ki, görsel didaktiğin eğitime girmesi[17] ve resmin eğitim üzerinde nekadar önemli bir rol oynayabileceğinin örneğidir.[18]

18. yüzyılda Aydınlanma hareketinin doruğa ulaşmasıyla, Rousseau doğal eğitim sistemini öneriyor[19] ve Emile adlı eseriyle uluslararası eğitim düzeninde önemli bir rol oynamak istiyor, keza cocuğun eğitimi ve öğretimin uygulanması onun için pedagojik ve didaktik tanımının esas noktalarını oluşturmaktadır.[20]

19. yüzyılda Herbart ve öğrencileri Ziller ile Rein'in ortaya çıkmasıyla Öğretim güç kazanıyor. Filozof ve pedagog olan Alman Herbart, "Genel Pedagoji" adlı eseriyle pedagojinin temellerini bilimsel açıdan koymuş oldu. Özellikle, Ahlak veya Pratik Felsefesi'ne dayanarak, eğitimin gayesini belirledi. Psikoloji'den ise eğitimin yönlendirilmesini aldı.[21] Herbart'a göre, öğretimin amacı sadece bilgi ve yetenek aktarmak değil, aynı zamanda ahlaki karakteri de oluşturmaktır.[22] Öğretmen

---

[12] Hatzidimou D. Hr., *Öğretimin ana konularına giriş. Teori ve pratiğin öğretime katkısı,* Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2015, s. 18
[13] Hatzidimou D. Hr., *Pedagojiye giriş. Pedagojik düşüncenin yayılmaya katkısı*, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2006, s. 20
[14] Trilianos Th. A., h.s., s. 25
[15] Kasimati A., s. 18
[16] Comenius J. A., *Orbis Sensualium Pictus* (Visible World in Pictures), 2/1/2016 tarihinde http://bit.ly/20lAQck tarafından alındı
[17] Trilianos Th. A., s. 27
[18] Hatzidimou D. Hr., h.s., s. 20
[19] Kasimati A., s. 19
[20] Hatzidimou D. Hr., h.s., s. 22
[21] Hatzidimou D. Hr., h.s., s. 24
[22] Trilianos Th. A., h.s., s. 43

bunu başarabilmesi için, öğrencilerin eski beyan eden çevresini, yeni takviyelerle genişletmeli ve desteklemeli ki, nihayetinde kişinin iradesi güçlendirilmeli ve ahlakı teminat altına alınmalı.[23] Öğrenimin daha tesirli olabilmesi ve öğrenimin amacına ulaşabilmesi için ardarda gelen dört aşamayı takip etmesi gerekir. Bunlar; açıklık, karşılaştırma, sistem ve metod'dur. Bu aşamaları daha sonra öğrencileri Ziller ve Rein değiştirerek, öğretimin gidişatı daha fonksiyonel olabilmesi için bu aşamaları beşe çıkartrmıştır. Bu beş ideoloji aşaması şunlar; hazırlık, takdim, bilinenlerle bağıntı kurma, genelleme, uygulama.[24] Öğretim gelişmeye devam ediyor, ta ki 20. yüzyılda, Amerikada Çalışma Okulu ya da Yeni Okul'un temsilcisi olan Dewey ile güçlenene kadar. Dewey, project yönteminin, çalışma planının fikrini idrak eden "Ata" olarak sayılıyor.[25] Trilianos'un vurguladığı gibi, Dewey'in Çalışma Okulu'nun gayesi olgun insanın uzaklaştırılmış modelde olduğu gibi çocuğu şekillendirmek değil,[26] aksine var olan yeteneklerine, merağına ve doğal eğilimine dayanarak, deneyim ve temas aracılığıyla eğitimi sosyal ve doğal çevresiyle sağlamak. Dewey, okul ile hayat arasında daha sıkı bir ilişki olması gerektiğine inanıyor, eğitimin aslında hayat için bir ön hazırlık omadığı bizzat hayatının kendisi olduğunu savunuyor, öğretim merkez olarak öğrenciyi baz almalı öğretilecek konuları değil ve bunu başarabilmesi için ders programlarını öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ayarlıyordu.[27] Dewey'in Çalışma Okulu ile ilgili olan görüşlerini Avrupa'ya Kerschensteiner taşıdı, ki bir çok eğitimcinin ve öğrencinin daha iyi bir Eğitim- Öğretim elde edebilmeleri için, o güne kadar var olan Teorik Pedagoji'yi yeni eğitim- öğretim ilkeleriyle bağladı.[28]

Didaktiğin gelişmesini önemli pedagoglar teşvik ettiler. Bunlardan birileri O. Willmann ve Er. Weniger, Didaktik kuramının Eğitimi için bahsettiler, daha sonra bu teoriyi W. Klafki daha da geliştirdi. Öte yandan, Skinner'in, önceden tasarlanmış

---

[23] Kasimati A., h.s., s. 20
[24] Hatzidimou D. Hr., h.s., s. 25. Trilianos A., h.s., s. 43. Kasimati A., h.s., s. 20
[25] Hilbert M., Schulpadagogik. Band II: Fur Fortgeschrittene (5.Auflage), Berlin: Cornelsen Scriptor 2001, s. 95 in Hatzidimou D. Hr.,& Hatzidimou K.D., *Teori ve pratikte öğretim planlaması. Eğitim-öğretim teknikleri, ilkokul için ders planları ve öğretim senaryoları, ortaokul ve lise,* Diadrasi Yayınları, Atina 2014, s. 23
[26] Trilianos Th. A., h.s., s. 47
[27] Dewey J., Wikipedia, 2/1/2016 tarihinde http://bit.ly/1VeK4rv tarafından alındı
[28] Hatzidimou D. Hr., *Pedagojiye giriş. Pedagojik düşüncenin yayılmaya katkısı*, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2006, s. 28

Diadaktiği ve eğitim teknolojisi, önceleri öğrenim makineleri ile sonraları ise bilgisayarlarla Didaktik projesi konusuna yeni boyutlar kazandırdılar.[29]

Sonraki yıllarda öğretim sürecindeki gelişmeler ve öğretimdeki araştırma Didaktiğin, Pedagoji Bölümünde farklı bir yere sahip olmasına katkıda bulunmuş, eğitimcinin korunması umuduyla projesini başarıyla tamamlayabilmesi için, öğrencilere bilgi dışında önem vermesi gerektiği onların davranış biçimleri, yaşam tarzları ve düşünme biçimlerinin değişimi.[30] Geniş anlamda Öğretimin terimi, öğrenimin tüm biçim ve aşamalarının öğretimi olarak saymak, dar anlamda ise öğretimin amacı kültürel malların, yöntemlerin ve öğretimdeki araç-gereçlerin kuramını oluşturmak,[31] ve daha önce de belirtildiği gibi ikiye ayrılıyor, Genel ve Özel Didaktik.

Pedagoji Fakültelerinin kurulması ve çalışmaya başlamasıyla birlikte pedagoji biyografisinde Didaktik, Genel Didaktik, ve Özel Didaktik terimi dışında Didaktik Metodolojisi, Genel Didaktik Metodolojisi ve özel derslerin Didaktik Metodolojisi terimleri de yapısallaştırılmaya başlandı.[32]

Genel Didaktik

Genel Didaktik'in araştırdığı konular eğitim-öğretim üzerine genel olarak, ve şu sorulara cevap arıyor; dersi yapan kişi hakkında, dersin konusu, yer, mekan ve yöntem ama amaçtan şaşmadan. D. Hatzidimou'nun vurguladığı gibi, Genel Didaktik'i eğitimci gözüyle inceleyecek olursak kültürel mallar, öğretimin amaç ve hedefleri, tertip ve denetimin konuyu oluşturduğunu savunabilir, öte yandan öğrenci gözüyle bakacak olursak Genel Didaktik'in konularını oluşturan ise öğrenimin konusu, tertip ve bunların denetimi ki, öğrenimin amaç ve hedeflerine ulaşılabilsin.[33]

Özel Didaktik

Özel Didaktik'in, her derste ayrı olarak Genel Didaktik'in sorularına cevap bulan ve ilkelerini uygulayan konular oluşturmaktadır.[34] Konular şu şekilde ayrılıyor;

---

[29] Hatzidimou D. Hr., *Öğretimin ana konularına giriş. Teori ve pratiğin öğretime katkısı,* Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2015, s. 20
[30] Hatzidimou D. Hr.,& Hatzidimou K.D., h.s., s. 27
[31] Hatzidimou D. Hr., h.s., s. 25
[32] Hatzidimou D. Hr., h.s., s. 22
[33] Hatzidimou D Hr., h.s., s. 26
[34] Petroulakis N., h.s., s. 17 in Hatzidimou D. Hr., h.s., s. 28

Dilbilgisi Didaktik'i, Matematik Didaktik'i, Doğa Bilimleri Didaktik'i, Tarih Didaktik'i, v.b.

Mevcut çalışmada, üzerinde duracağımız konu Tarih Didaktik'i ve özellikle Metodoloji Didaktiği'nden bir cümle, ki bunu çizgi romanın öğrenim-öğretiminde öğretim tekniği olarak kullanıyor.

Tarihin Didaktik'i

«Avrupa'da tarihin öğretimi bir çiçek dürbünü gibidir, Avrupa kültürünün resminin karşılığıdır»

Jean Peyrot

Tarihin bilim haline getirilmesi ve ardından akademik olarak da yasaya koyulması, 19. yüzyılın ilk yıllarında Avrupa düzeyinde önemli olayların gerçekleşmesini teşkil ettiler ve sonuç olarak da, tarih dersinin Avrupa okullarının ders programına dahil olmasının gerçek olmasına neden olmuştur.[35] 19. yüzyılın sonlarına doğru buna benzer faaliyetler Yunan sahasında da gözetilmiştir ve birinci dereceli okullarda ilk defa tarih dersi için analitik program tanzim ediliyor.[36] Milliyetçi hareketlerin arttığı ve ulusal devletlerin kurulduğu bir dönem gözlemleniyor. Tarih dersinin rolü bu dönemde belirleyici oldu, zira milli kimliğin, tarihi bilincin ve milli düşüncenin oluşmasına katkıda bulundu ve siyasal sosyalleşmenin temel mekanizmasını oluşturdu.[37] Tarihin öğretiminde olayların, şahsiyetlerin ve kahramanların vurgulanması gibi özellikler içeriyordu, kronolojinin egemen yeri ve tarihçe yaklaşımı bir öncekileri ile bağdaştırarak milliyetin şeceresini meydana getirdi.[38]

Farklılaşma çerçevesine ilişkin olarak tarih dersinin öğretimi hükme bağlanması gerektiği ilk tartışmalar, Birinci Dünya Barış Konferansı sırasında 1899 yılında Paris'te başladı. Aynı dönemde ABD'de bilimsel ve siyasal faaliyetler göze çarpmakta, bu faaliyetler sonucunda İkinci Dereceli okullarda, tarih dersine ilişkin olarak düzenlemeler çerçevesinin kabulüne ve önlemlerin benimsenmesine yolaçacaktır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ve özellikle İkinci Dünya Savaşı'ından sonra nezaman ki uluslararası örgütler okul kitaplarını, kalıplaşmış milliyetçi görüşlerden ve ırkçı önyargılardan kurtaralabilmeleri için faaliyete başladılar, tarihin amacının yeniden yönlendirilmesi konusunda yoğun bilimsel ilgi gözlemleniyor.[39]

22 Ocak 1996 Avrupa Konseyinin 1. maddesinin 1283 nolu talimatına göre şu ifadeler kullanılıyor: «Her insani süje geçmişini bilme hakkına sahip olduğu gibi, ona zorla kabullendirilmek istenen geçmişini reddetme hakkına da sahiptir. Geçmişimizi

[35] Kokkinos G., *Tarih dersinde öğretim yaklaşımları. Tarihsel eleştirel düşünme hizmetinde yeni bir öğretim yöntemi için*, Metaihmio Yayınları, Atina 1998, s. 11
[36] Avdela E., *Tarih ve okul, Nisos Yayını*, Atina 1998, s. 18
[37] Kokkinos G., h.s., s. 12
[38] Repousi M., *İlkokul altıncı (6.) sınıf Tarihi «Yeni ve modern zamanlarda»*, Öğretmen Kitabı, Atina 2006, s. 9
[39] Kokkinos, G., h.s., s. 12-13

açıklayabilmemiz ve kültürel kimliğimizi demirle dövebilmemiz için tarih, bizden var olan vasıtalardan birini öneriyor. Demekki tarih, geçmişteki milli zenginliklerle ve diğer kültürlerle kontak kurmamızı sağlayan ve bizi buralara götüren açık bir kapı gibi çalışmaktadır. Tarih, öyle özel bir akli disiplin teşkil ediyor ki, bir yandan bilgilerin eleştirel yaklaşımını geliştiriyor ama diğer yandan da gerçeğe dayalı verilerin hayal gücüne dayanıyor».

G. Kokkinos'a göre bu yer değiştirme şunlarla bağlantılıdır: a) tarihçilik bölümünde «tarih-hikaye» den «tarih-problem» e geçiş, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra devam eden yıllarda, b) pedagoji bölümünde öğretmen merkezli yönteme karşı çıkma. Kendisinin vurguladığı gibi, kopma noktasına getiren belirleyici faktörler var.[40]

Bilişsel Psikolojinin gelişmesiyle, Piaget teorisi tartışılmaya başlandı. Ona göre sadece 11-12 yaş ve üstü çocuklar, ek bilgi alabilmeleri ve geçmişteki olayların anlamı ile ilgili bir sonuca ulaşabilmeleri için, soyut olarak düşünebilir, konu belirtebilir ve mantıklı tümevarımlar yapabilirler.[41] Okulda konuların bilimsel yaklaşımını ve sarmal yöntem eğitimini ilk olarak Jerome Bruner tavsiye etmiş, tarihi bilgilerin öğretimi her yaşta sonuç alıcı olabilmesi için, uygun öğrenim metodu ile öğrenim pratikleri gnostik içerikten, anlama ve uygulama öğretim mekanizmasına değiştirilebileceğini savunmuştur.[42] Akabinde Martin Booth, tarihi eğitimin temel unsurlarını oluşturan yeni bir öğretim metodu önerdi, bunlar; bilgi edinme sürecinin iletişim yönünü yorumlayarak ifade edebilmek ve bilimsel bir topluluk olarak çalışacak olan bir sınıfta açık sorular sunulması, gurup çalışması eğtimi, metinsel ve resimsel kaynakların kullanımı, tarihi yeteneklerin oluşturulması, tarihi anlamların kavramları ve kullanımı ve davranış değişiklikleri.[43]

---

[40] Kokkinos G., Tarih'in Öğretimi. Bilimler arası ve aynı zamanda özerk bir disiplin. Yunan sapması, *Mnimon*, n. 20, 1998, say. 246. Kitapta Yunan versiyonuna giriş nottan: Sebba J., *Herkes için tarih. İlkokul ve ortaokulda tarih dersi için öğretim önerileri,* Metaihmio Yayınları, Atina 2000, say., 14-15

[41] Avdela E., h.s., say. 111

[42] Kokkinos G., Tarih'in Öğretimi. Bilimler arası ve aynı zamanda özerk bir disiplin. Yunan sapması, *Mnimon*, n. 20, 1998, say. 247

[43] Kokkinos G., *Tarih dersinde öğretim yaklaşımları. Tarihsel eleştirel düşünme hizmetinde yeni bir öğretim yöntemi için*, Metaihmio Yayınları, Atina 1998, say. 16

Ayrıca öğrencilerin, kaynakları açıklama yeteneklerini geliştirebilme olanakları önemli olan, bunları delil olarak kullanırken de soru sorabilmeli ve sonuçlarını destekleyebilmeliler.[44]

Günümüzde tarih Didaktik'i yeni bir bilimler arası konu öneriyor.[45] Bilim raporu tarihçilikte kalmasına rağmen, burada başka ilimlerle temel iletişimde bulunuyor. Bunlar; Pedagoji, Sosyal Bilimler, Bilişsel Psikoloji ve de Eğitim Sosyolojisi.

Belirli bilimde kurulması, üniversitelerin pedagoji ve tarih bölümlerine özel derslerin dahil edilmesine neden olduğu gibi, eğitimcilerin uzmanlaşmasının gerçekleşmesi, akademik araştırmanın eğitim uygulamasıyla organik bağlantının olması, buna paralel olarak da bilimsel diyaloğun öne sürülmesi ve yeni bilginin ilan edilmesi için, özel bilim formların kurulmasına milli düzeyde olduğu kadar uluslararası düzeyde de katkıda bulundu.[46]

Tarih'in Öğretimi'nin yeni istikametlere yönelmesi, öğrenme sürecinin ağırlık merkezinin açıklayıcı bilgiden prosedürel bilgiye kaymasına neden oldu. Özellikle akademik ders içreriği ile ilgili yeteneklerin yapılaşma yönetimine, iletişime, tarihsel anlayışa ve yoruma önem veriyordu. Ayrıca kademeli geçişte tarihsel öğrenime örnek teşkil eden önemli bir rol veriyor ki bundan sonra öğrencilerin, tarihsel bilgi oluşum mekanizmalarının tarihini algılamaları ve tarihi zamana anlam kazandırılan davranışlarla düşünmelerine izin verecek.[47] Dewey'e göre nitekim, günümüzdeki anlayış sadece öğrencilerin gerekli tarihi bilgiyi kurduklarında oluşacaktır.[48]

---

[44] Harnett P., «Identifying Progression in Children's Understanding: The Use of Visual Materials to Assess Primary School Children's Learning History», Cambridge Journal of Education 23 (2), p. 137-154 at Husbands C., *Tarih öğretimi ne demek? Dil, fikir ve anlamlar,* Metaihmio Yayınları, *Atina 2004*, say. 47

[45] Repousi M., h.s., say. 9

[46] Kokkinos G., h.s., say. 14

[47] Kokkinos G., h.s., say. 19

[48] Ata B., John Dewey ve Türkyie'de ilköğretimde tarih öğretimi (1920-1930) *Atatürk'ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu,* İzmit: Kocaeli Üniversitesi ile Atatürk Araştırma Merkezi, 1998, say. 60

Tarih nedir?

«Tarih yıllar önce olan birşeydir, yani geçmişte ne olduğu», «Geçmişte olan tüm önemli olayları tek bir kelimeyle tarih olarak adlandırıyoruz», «Tarih, ünlü bir kişinin hayatıdır; bir diktatörün, büyük fatihin, büyük bir siyasetçinin, büyük bir doktorun veya avukatın», «Tarih, eski büyük bir uygarlığın savaşını başka bir uygarlığa karşı anlatır...», «Tarih bir derstir ve bu ders sayesinde tarihi öğrenebiliriz, Yunanlıların geçmişini», «Tarih çok zor bir derstir, ama çok önemli, bu yüzden onu herkesin okuması gerekir».[49] Tarih kavramı ile ilgili yukarıdaki düşünce ifadeleri, eğitim süreci içinden ve geniş sosyal sürece ilişkin faktörlerden etkilenerek biçimlendiğini, bu ifadelerin Yunanistan ilkokullarının öğrencilerine ait olduğunu ve yapılan bir araştırma üzerine öğrencilerin kendi ağızlarından tarihin bir bilim olarak, açıkça okul ya da ulusal tarihten ayırt edebilip edemediğini anlamak ve öğrenciler bu olayları analiz etmeyi, karşılaştırmayı ve yorumlamayı nekadar başarabildikleri, müfredatın asıl temel hedefini oluşturmaktadır.

D.K. Mavroskoufis tarih dersinin, Birinci ve İkinci dereceli okullardaki öğrenciler için en zor derslerden biri sayılması dışında, her zaman siyasal iktidarlar tarafından bir çok durumda «resmi ya da karşıt ideolojilerin yasallaştırma aracı» olarak kullanıldığını vurgulamakta olup, bunun Tarih programlarının düzenlemesinde ve yazılmasında ya da okul kitaplarının onayında olduğu kadar öğretim yönteminde de göze çarpmaktadır.[50]

Husbands'a göre, bir yandan tarihçilerin diğer yandan da öğrenci ve eğitimcilerin çalışma yöntemleri arasında büyük farklılıkların olduğunu söylemektedir. Yine kendisine göre, tarihçiler geçerli aşamanın meslek dalını yeni araştırma verileri ile arşivleri araştırarak karşılaştırmaya çalışıyor, halbuki eğitimcilerin dikkatini çeken öğrencilerin sınıftaki zihinsel ve kişisel gelişimleridir. Ama her ikisi de, geçmişteki bir yorumu oluşturmaya çalışıyor; bir yandan ilkleri «tarihsel yöntemlerin sınırlarının vicdanı olarak» diğer yandan da eğitimciler

[49] Kasidou S., «Tarih isim ve kronolojilerle dolu aptal, sıkıcı ve saçma bir derstir»: Andreou A.P. 'da Birinci Dereceli Eğitim öğrencilerinin yazılı sınavlarından '*Tarih' kavramının içeriği, Yunanistan'da Tarih öğretimi ve okul kitaplarındaki araştırma*(Düzenleme), Metaihmio Yayınları, Atina 2008, say. 522-532

[50] Mavroskoufis D.K., Tarih dersinde öğretim stratejileri: anlatım monoloğundan deneyimsel yaklaşımlara, *Modern Eğitim 123,* Atina 2002, say. 27

öğrencilere, geçmişi anlama olanağı olduğu kadar tarihsel anlayışın sınırlarını da geliştirmeye çalışıyorlar.[51]

John Fines, Teaching History adlı kitabında çocukların tarihçilerle aynı yöntemlerle ders çalışmaları gerektiğini ifade ediyor ve bunun nedenlerini özellikle üç tanesini şu şekilde belirtiyor: 1) çünkü öğrenciler sadece aktif öğrenim sayesinde çalışıyor ve daha çok öğreniyorlar, bunun için de beyin jimnastiği yaparak kavrama ulaşabilmek, tanıklık problemlerinin üstesinden gelebilmek için uğraşıyorlar, 2) çünkü bize öğretilmek istenen tarihin nereden geldiğini bilmezsek, onu algılayabileceğimiz tek davranış «gizemli iddiaların dizisi gibi, onları eğer öğretebileceksen sadece ezbere öğretebilirsin», 3) çünkü belirli bir döneme ait kaynak ve delilleri kullanırken, başka şartlarda elde edemeyeceğimiz gerçekçilik duygusunu kazanıyoruz.[52]

Öte yandan Tarih'in okulda öğretimi kültürel değerlerin gelişimi için önemli bir disiplin oluşturmakta, zira kız/erkek öğrenciler Tarih sayesinde ülkelerinin kültürü nasıl geliştiğini öğrenebilirler, devam etmekte olan toplumsal değerleri kavrayabilmeleri, yüzyıllar boyunca nasıl ve hangi koşullar altında şekillendiğini, bütün bunların ilerde onların aktif ve eleştirel düşünen vatandaş olmalarına yardımcı olacaktır.[53]

[51] Husbands C., *Tarih öğretimi ne demek? Dil, fikir ve anlamlar*, Metaihmio Yayınları, Atina 2004, say. 21

[52] Fines J., «Evidence: The Basis of the Discipline», in Bourdillon H., (ed.) Teaching History, London: Routledge 1995, pp.122-125

[53] Demircioğlu İ.H., Does the Teaching of History Encourage Active Citizenship in Turkey? Perceptions of Turkish History Teachers , *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research,* V.8, n.1, 2009, p. 73

Tarih dersinin Yunan İlkokulundaki Müfredatı: Kısa tarihçesi

'Tarih dersi müfredatının da bir tarihi var'

Efi Avdela

Tarih disiplini için Eğitim Müfredatının eğitimi yıllar boyunca pedagoji teorileri üzerine dayanarak, çocukların belirli bir yaşa gelmeden tarihin soyut kavramlarını algılayabilmeleri söz konusu olmadığını savunmaktaydı bunu da basit bir nedenle, belirli bir gelişim aşamasından önce karmaşık ve soyut kavramları anlayamaz diyerek açıklıyordu.[54]

H. Pluckrose'a göre 7-11 yaş çocukları için Analitik Program hazırlandığı zaman, geçmişi araştırmacılar gibi inceleme fırsatı bulacak ve profesyonel tarihçiler gibi çalışma durumu yakalayacak şekilde becerilerinin gelişimine özellikle önem verilmesi gerekmektedir.[55]

J. Peyrot'un vurguladığı gibi, Müfredatlar geleneklerin ağırlığını taşımaktadır. 19. y.y. Avrupa'sında tarih öğretimi, ulus devletlerin öğretimi olduğu kadar Avrupa kültürünün de öğretimiydi.[56] Yunanistan devletinin daha kuruluşundan beri, 19. y.y. boyunca Yunanistan'da müfredat, tarih dersinin amaçları ve yapılan ders saatleri, Öğretim Programlarında tarihin her dönemde sahip olduğu yeri yansıtmaktadır. İçeriği, dersin hedeflerini ve metodolojik öğretim talimatlarını belirleyen kararnameler, kanunlar ve genelgeler tarihin ne olduğuna ve tam olarak neyi incelediğine dair resmi kurumların düşüncelerini taslak yapmakta ve her seferinde hakim olan düşünceleri kaydetmektedir.[57] Bu programlar, çeşitli eğitimcilerin ürünleri olup, yürütme gücü tarafından düzenleme sorumluları olarak belirlenir, eğitim mercileri tarafından özenle hazırlanarak, Eğitim Bakanlığı tarafından onaylanıp Resmi Gazete'de yayınlanmaktadır. Zira derslerin yapılması için de tamamlayıcı bilgiler sıkça verilmektedir.[58]

19. y.y. sonuna kadar, ki Tarih dersi için Öğretim Programı hazırlandı, dersin öğretimi, ahlaki gücün ve karakterin oluşumuna odaklandığı kadar bilgi tedariği ve zihinsel yeteneklerin geliştirilmesine odaklanmamıştır. Dersin öğretimi, 1834 kanunu ile, her nekadar her yerde yapılması öngörüldüyse de gerçekte sadece illerin

[54] Avdela E., h.s., say. 11
[55] Pluckrose H., Children Learning History, *Blackwell*, Οξφόρδη 1991, say. 1-7, at Avdela E., say. 160
[56] Peyrot J., *Avrupa'da tarih öğretimi* (Düzenleme), Metaihmio Yayınları, Atina 2002
[57] Avdela E., h.s., say 17
[58] Avdela E., h.s., say 17

başkentlerinde bulunan okullardaki çocuklar tarih öğreniyor.[59] 1850 yılında Akran Öğretimi kılavuzu piyasaya çıktı. Bu kılavuzda tarih öğretiminin, özellikle Yunan tarihi, hikayelerle, biyografilerle ve olayların anlatımı ile kronolojik sıralamaya göre yapılması öngörülüyordu. Bu metod 1880 yılında yürürlükten kaldırıldı, akabinde 1881 yılındaki müfredatta Tarih ilk defa özerk ders olarak yer almış olup, gayesi çocukların ahlaki eğitimini, ahlaki düşüncelerini ve onurlarını geliştirmeleri diğer yandan da okutulan tarihi bilgilerin sistemlileştirmesi.[60] Görkemli tarihsel olaylar ve barışsal projeler ekarte edilmeli, oysa öğretimin ölçüsü ezberden kurtulması gereken öğrencinin kanaatını oluşturmalı. Okutulan konularda milli düşünceleri teşvik eden ve öğrencilerin karakter eğitimi kapsanmakta olup, zaman ve mekan (coğrafya) ile birleştirilerek, diğer yandan da tarihsel bilgi olarak «insani faaliyet» ile ilgili olan herşey belirlenmektedir.[61]

Resmi Eğitim Programı, ilkokul tarihinde ilk defa 1894 yılında düzenlenmiştir. Bu program kapsamında, Tarih dersi; coğrafya, fen bilgisi, fizik ve el işleri ile birlikte «gerçek derslere» dahil edilmektedir. Dersin amaçları belirtilmemekle birlikte, öğretilecek konuları ve öğretim zamanını (her sınıfa 2 saat) olarak belirtmiştir.[62]

1913'e ilişkin Öğretim Programında, eğitim reformları bölümü halk dili yanlısı Eğitim Grubu, Tarih dersi öğretimi ile ilgili çok özel bir yeniliğin olduğu görülmüyor, halbuki 1957'dekinde Tarih, «yurttaşlık bilgisi dersleri»ne dahil ediliyor.[63] Programa eşlik eden metodolojik talimatlarda öğretmenler özendiriliyor, diğerlerinin yanı sıra, ziyaretler organize etmeleri ve öğrencileri ek etkinliklere (oyunlaştırma sahneleri, okul müzesi organizasyonu) teşvik etmeleri tavsiye ediliyor.[64]

Askeri diktatörlüğünün eğitim politikasında uygulanan 1969 Öğretim Programının Tarih dersi öğretiminin genel gayesi, Yunan Ulusu'nun tarihsel yaşam anlayışı, Yunan tarihinden ders almak ve vatanseverlik duygularını geliştirmek olarak

---

[59] Koulouri H., *Yunan okullarında Tarih ve Coğrafya (1834-1914). Disiplin ve ideolojik sonuçları*. Metinlerin Antolojisi. Okul kitapları kaynaklar, Tarihi Yunan Gençlik Arşivi- Yeni Nesil Sekreterliği, Atina 1988, say. 19

[60] Petridis D.G., *İlkokul dersleri öğretimi hakkında temel uygulama tarifleri*, Atina 1881, say. 101-106

[61] Petridis D.G., h.s.

[62] Avdela E., h.s., say. 21

[63] Andreou A., İlkokul Müfredatı (1881-1981), 2. Uluslararası Konferansı: 21. yüzyılın şafağında eğitim, Patra 2002. 25/4/2016 tarihinde http://bit.ly/24eSGRj tarafından alındı

[64] Avdela E., h.s., say. 22

belirlemektedir. 1957 Öğretim Programı'na benzer metodolojik talimatlarla eşlik eder.[65]

Siyasal değişiklikten sonra, yani 1974'ten 1981'e kadar, bir yandan dersin öğretim hedefleri arasına tarihin Avrupa boyutu dahil edilirken, ki kolektif ve uluslarüstü insan çabası ürünüdür, diğer yandan öğrencilerin eğitimi için tarihsel bilincin ekimi, gelişimi ve eleştirel yeteneği, aynı zamanda bir kültürün varlığını algılama zorunluluğu anlamı vurgulanmaktadır.[66]

1985 Öğretim Programında[67] Tarih dersinin öğretim hedeflerinin değişmediğini görüyoruz, halbuki 1995 yılının Öğretim Programının genel amacı, tarihsel düşüncenin ve bilincin gelişimi olarak belirtilmişken, bugünü anlamak ve geleceği tasarlamak için geçmiş bilgileri ilgilendiren Tarih'in incelenmesi söz konusu. Eğitim Programının içeriğinin gelişim yöntemi sarmal, zira öğrencilerin öğrenim derecelerine göre ilkokul, ortaokul ve lise de algı yeteneği farklıdır. Psikoloji ve Pedagoji'nin bilimsel araştırma sonuçlarına dayanan ve bilişsel işlevlerin öğrencilerin yaşına göre değiştiğini kabul eden bir seçimdir.[68]

E. Fridaki'ye göre, geleneksel Müfredatlar «yeniden doğuş idealist ruhu ve kilisenin etkileri ile düşünceleri aşılanmış » idiler. Onların temel amacı klasik ve dinsel metinler aracılığı ile eğitim ve karakteri şekillendirme idi. Öğretilecek konular taslağı ile birlikte genel öğretim amaçlarının kısa bir açıklamasını içermekteydi.[69]

Yunan A. P. (Analitik Program)ları, 1997-2000 yılları arasında Pedagoji Enstitüsü tarafından hazırlanan ve 2000 yılından bu yana Curriculum biçiminde A.P. kategorisine ait olup, ağırlık merkezi öğrenim amaçlarına, yeteneklerine ve öğrencinin yapabileceği şeylere bakarak değiştirilmiştir. Kapalı sistem bilgileri «tasarım, tertip ve denetim» oluşturuyor ve dört bileşenden denk ayrı sütunlar içermektedir: bunlar; öğrenim amaçları, öğrenim içerikleri, öğretim yaklaşımı ve öğrenim amacının hedefine ulaşabilmesi kontrolüdür. Bu dört sütun içerisinde genel anlamda hedefler ve öğrenim içerikleri belirleniyor ancak özel hedefler belirlenmiyor.

---

[65] Avdela E., h.s., say. 23

[66] Avdela E., Yunan okulunda zaman, tarih ve milli kimlik, Anna Fraggoudaki- Thalia Dragona (düzenleme) *«Bizim vatatnımız ne?». Eğitimde etnik merkezcilik*, Aleksandreia Yayıncılık, Atina 1997, say. 47-71

[67] Resmi Gazete, 1566/30-9-1985 YASASI. 26/4/2016 tarihinde http://bit.ly/1VUqsJS tarafından alındı

[68] MEB 1995, *Tek Çerçeve Tarih Müfredatı. Tarih Alanında Öğretim Materyallerinin Tasarımı ve Pilot Uygulaması*. Atina: Milli Eğitim Bakanlığı ve Din İşleri. 26/4/2016 tarihinde http://bit.ly/1YRrBA6 tarafından alındı

[69] Fridaki E., *Modern ve postmodern düşüncenin kesiştiği öğretim,* KRİTİKİ Yayınları, Atina 2009, say. 105

Bu durumda öğretmen ve öğrenciler için herhangi bir sorumluluk söz konusu değil, ama hedeflere ulaşılabilmesi için kısa talimatlar olduğu gibi Öğretim Modelleri de bulunmakta.[70]

Bugün yürürlükte olan, D. A. T. Ç. M. Olarak da bilinen (303/ 13-03-03 Sayılı Resmi Gazete), Disiplinler Arası Tek Çerçeve Müfredatı, A.E.P. olarak da bilinen, Analitik Eğitim Programı'nın oluşturulması buna dayalı olup, bu son müfredat da baz alınarak tarih kitaplarını da kapsayan yeni didaktik paketleri tasarlandı ve yazıldı.

D.A.T.Ç.M. ve A.E.P.'nin önemli bir özelliği disiplinlerarasılık, nüfuz ve öğretilen tüm konuları birbirine bağlayan unsurdur. Tarih konusunun genel öğretim hedefi şu şekilde tanımlanmaktadır: «tarihsel düşüncenin ve tarihsel bilincin gelişimi. Tarihsel düşüncenin gelişimi; tarihsel olayların anlaşılmasını nedenler ve sonuçlar incelenmesi üzerinden sağlanmaktadır, halbuki büyüyen tarihsel bilinci; insanların, bugünün ve geleceğin sorumlu davranışlar etkinliğine yönlendiren, belirli durumlardaki davranışların kavramını, değerleri ve tutumları şekillendirmeyi ilgilendirmektedir. Böylece, Tarih öğretimi ile öğrenci, modern dünyanın sadece geçmişin devamını oluşturduğunun farkında kalmayacak, aynı zamanda çağdaş tarihçi ufkun hayatının ilişkili olduğu algısını farkına varacaktır. Böylelikle tarihsel düşünme ve tarihsel bilincin amacı, ön hazırlıkta anılan sorumlu vatandaşın genel eğitim amacı ile bağlantılıdır».[71]

Tarih öğretimi ilkokulun ilk iki sınıfında, Çevreyi İnceleme dersinin konularına girişerek öğretim yapılırken, ilkokulun diğer dört (4) sınıfında ise Tarih, özel amaç ve hedeflerle ayrı bir konuyu oluşturmakta olup, bunlar:

- amaç Yunan kültürünün başka kültürler ile tarihsel değişikliklerin karşılaştırılması ve etkileşimi, aynı zamanda tüm halkların insan haklarını tanıması ve çeşitliliği kabül etmesi
- tarihsel olaylardan daha kapsamlı bir şekilde bahsetmek, önceki sınıflardan daha geniş
- halkların çevre sorunlarına ve coğrafi konumu değerlerine referans

[70] Westphalian K., (1982, 1980). Müfredatın Reformu, say. 84, Tercüme. İ. Pirgiotakis. Thessaloniki, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi, Fridaki E.'de, *Modern ve postmodern düşüncenin kesiştiği öğretim*, KRİTİKİ Yayınları, Atina 2009

[71] DATÇM (2003), Disiplinler Arası Tek Çerçeve Müfredatı, Analitik Zorunlu Eğitim Müfredatı, Atina: MEB, Pedagoji Enstitüsü,). 26/4/2016 tarihinde http://bit.ly/232RiP5 tarafından alındı

- öğrencilerin tarihsel bilgilerinin düşünme tarzı, örgütlenmesi ve açıklamalarının araştırılması[72]

Tarihsel olaylara anlternatif bir yaklaşım da kaynakların incelenmesi teşkil ediyor. Öğrenciler kaynakları kullanarak, tarihsel problemlerin araştırılma bahanesiyle, tarihsel araştırmaya dahil olabilir ve eleştirel düşüncelerini geliştirebilirler. Öğrenciler, tarihsel kaynakları araştırarak, tarihsel olayların önemli özelliklerini tanıma yeteneği, bu özelliklerin tanımını ve analiz yeteneği ve mantıklı sonuçlar ihracat yeteneği kazanıyor.[73]

İlkokul 5. sınıfta Tarih öğretiminin amaç ve hedefleri

İlkokul 5. sınıf Tarih konularının öğretimi için[74] yürürlükteki Müfredatta Konuların İçerik Ekseni şu bölümleri içermeketdir:

- Yunanlılar ve Romalılar
- İmparatorluk din ve başkent değiştiriyor
- Bizans devleti büyüyor ve gelişiyor
- Bizans devleti ve komşu halklar
- Bizans zirveye ulaşıyor
- Bizans gerilemeye başlıyor
- Bizans tarihinden konular
- Yerel tarih

Yukarıdaki konuları esas alarak bilgilere, becerilere, tutum ve değerlere karşılık verecek şekilde Genel hadefler belirleniyor. Bu durumda kız/erkek öğrencilerin:

- Roma İmparatorluğu'nun çok kültürlülük özelliğini kavramalarını ve küresel tedariğin değerini anlamaları
- Başkalarının geleneklerine, inançlarına, fikirlerine saygı göstermeleri
- Dönemin Yunanlıların ve uluslararası tarihin önemli olayları için kaygılanmaları
- Başkalarının geleneklerine, inançlarına, v.s. saygı göstermeleri ve dinsel hoşgörü hakkını kabul etmeleri
- Liderlerin tarihte oynadıkları önemli rolü anlamaları

[72] DATÇM (2003), h.s., http://bit.ly/232RiP5
[73] DATÇM (2003), h.s., http://bit.ly/232RiP5
[74] DATÇM (2003), h.s., http://bit.ly/232RiP5

- Barışın, güvenliğin ve işbirliğin önemine saygı göstermeleri
- Bizans İmparotorluğu'nun komşu halklarını ve onlarla geliştirdiği ilişkileri tanımalarını
- Bizanslıların komşu halklarına karşı politikalırını takdir etmeleri
- Dönemim olaylarıyla ilgili önemli tarihsel kavramları pekiştirmelileri; korelasyon, değerlendirmeler ve potansiyel genellemeler yapmaları
- İnsan hayatının ve adaletin değerine kıymet biçmeleri
- Bizansın, dünya kültürüne katkısını anlamaları ve takdir etmeleri
- Uluslararası işbirliğinin ihtiyacını bilmeleri
- Bizans döneminde insan hayatının günlük yaşamına ilgi göstermeleri
- Tüm halkların ve tüm zamanların kültürüne ve geleneklerine saygı göstermeleri
- Yerel tarihlerinin konuları ile ilgilenmeleri, gerekmektedir.

Disiplenler arası yaklaşımın temel anlamları kavramının ifa edilmesi için yer, zaman, çatışma ve işbirliği, hakimiyet ve teslimiyet, örgütlenme, gelişme, barış ve güvenlik, imparatorluk, kültür, çok kültürlü toplum ve miras, örf, adetler, anıtlar ve gelenekleri, değişim, tasarım, seçim, seçim, bölünme, baskın, dinsel hoşgörü, Yunan uygarlığını benimseme, hıristiyanlaştırma, mevzuat ve yönetim, tutum ve devrim, uzatma, kampanya, yükseliş ve düşüş, ikonalara karşı mücadele ve ikonalarla tapınma, konular ve akıncılar, istilalar, savunma, kapitülasyon ve diplomasi, adalet, eşitlik ve dayanışma, anarşi ve rekabet, haçlı seferleri, kuşatma ve fetih olduğu gibi genel hedeflerle birlikte aynı anda her bir alt konunun özel hedefleri de belirlenmektedir.

Hedeflere en iyi şekilde ulaşılabilmesi için paralel olarak, bir sıra belirleyici faaliyetler de belirtiliyor. Öğrenciler (kız/erkek) bu faaliyetlerde karşılaştırmaya, farketmeye, belirlemeye, tartışmaya ve yorum yapmaya, kaydetmeye ve analiz etmeye, bilgi toplamaya ve olayları ilişkilendirmeye davet ediliyor.

İLKOKULDAKİ TARİH ÖĞRETİMİ

Öğretim araç-gereçlerinin kullanımı

Bir öğretmenin dersini başarıyla gerçekleştirmesi için anahtar faktörlerden birisi, dersi yapmak ve organize etmek için kullanacağı öğretim araç-gereçleridir.

Bu araçlar, Yunan ve uluslararası bibliyografide «öğretim ve öğrenim araçları», «bilgi aracıları», «kontakt yapılar», «subjektif talimat sistemleri», «yardımcı, eğitici araçlar» olarak tanınsa da, sözlü konuşmayı tamamlamaları dışında, katılımcıların duyularını harekete geçirerek, dersin daha ilginç olmasına katkıda bulunuyorlar.[75] Eğitimcinin öğretim esnasında kullandığı ve öğrencilerin de yeni bilgiye ulaşmasına neden olan «dış ortam»[76] lardan bahsediyoruz ki bu bilgi okul içinde veya okul dışında sağlanabilir.

Öğretim uygulamasının gelişmesini tekrar anımsayacak olursak, okullardaki oral eğitimin iyileştirilmesi için kullanılan farklı araç-gereçler, yüzyıllar boyunca insan toplumlarının bir özelliğini oluşturduğunun sonucunu çıkarmakta. Hatta, 20. y.y. ve özellikle 21. yüzyıl başlarında, yazılı metinler ve resimler dışında, sınıfları işgal eden birçok öğretim araç-gereçleri ve sundukları birçok imkanlar yüzünden, öğretim yönteminin radikal değişikliklere gitmesine neden olmuş, teklnolojinin hızlı adımlarla geliştiğini ve sonuç aldığını gözlemliyoruz.[77] Öte yandan, görsel öğretim araçlarının rolü, gelişmiş toplumlarda, yeni bilgiyi farklı yöntemlerle öğrencilerin dikkatini çekmek ve ilgilerini teşvik etmek adına sunduğu imkanlar doğrultusunda, fiziksel ortamın (nesneler, olaylar, kişi, doğa olayları) her zaman mevcut olmadığını göz önünde bulundurarak, kaldı ki Tarih öğretiminin doğrudan gözlem- inceleme için çok daha zor olduğu, tartışmasız olduğu kabul ediliyor.[78]

Öğretmenin kullanacağı öğretim araç-gereçlerinin tercihi, öğretim hedefleri belirlendikten ve öğretim etkinlikleri tanımlandıktan sonra dersin genel tasarımını oluşturmaktadır. Öğretmenin uygulayacağı yöntem doğrultusunda, hangi tür yöntemi uygulamak istediği, öğrencilerin belirli özelliklerini ve belirlenen hedefler göz önünde bulundurulacak şekilde de olabiliyor. Birçok faktörden etkilenebiliyor; kişilik bakımından olduğu kadar okul işletim faktörleri de etkili olabiliyor. Öğretim araç-

---

[75] Hatzidimou D. Hr., *Pedagojiye giriş. Pedagojik düşüncenin yayılmaya katkısı*, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2006, say. 319

[76] Huber Fr., Allgemeine Unterrichtslehre, p.102 , Bad Heilbrunn/Obb.: Verlag Julius Klinkhardt 1963, at Hatzidimou D. Hr., *Pedagojiye giriş. Pedagojik düşüncenin yayılmaya katkısı*, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2006, say. 321

[77] Trilianos Th. A., *Modern Öğretim Yöntemi*, 2. Cilt, Atina 2004, say. 150

[78] Trilianos Th. A., h.s., say 149

gereçlerin sunumu tartışmasız olarak kabul ediliyor, zira bunlar yazarın kendisine göre:

- Entegre kavramların oluşturulmasına izin veriyor
- İlişkiler ve bağlantıların konularla arasındaki keşfine yardımcı oluyorlar
- Bilginin en büyük destekleyicisine katkıda bulunuyorlar
- Öğretimde ilgi çekiyor ve öğrencilerin daha çok katılımı için teşvik ediyor
- Konuların aynı biçimdeki anlayışını uygun görür
- Öğretim sürecinde düşünce sürekliliğini sağlıyor ve öğrenmeye derinlik, çeşitlilik ve verimlilik veriyor.[79]

Kaynakların kullanımı

Öğretmenin, Tarih konusu öğretimi için kullanabileceği araçlar arasında, uğradığı değişikliklere rağmen kaynakların kullanımı ve yazımı göz ardı edilmeden tarih yazımına dahil edildi. D. K. Mavroskoufis, zaman zaman tarih yazımının oluşturduğu bakış açılarına göre terimin yorumunu oluşturmaktadır. Özellikle, geleneksel tarihe göre kaynaklar gerçek delilleri oluşturmakta, halbuki modern tarihçilik fikirlere, görselliğe ve tarihsel kavramların sorularına göre kaynaklara anlam verir ve geçmişin izleri olarak karşılar. Onları kanıt haline getirmek için inceleme-yorumlama süreci aracılığı ile oluyor. Ayrıca modern tarihçilik sonrası kaynaklar, geçmişte yorumlar – düşünce izlerini oluşturmaktadır.[80]

İlk genel sınıflandırmaya göre kaynakları şöyle ayırtediyoruz:

- Birincil veya doğrudan kaynaklar
- İkincil veya dolaylı kaynaklar
- Gönüllü kaynaklar veya referansları
- Kasıtsız kaynaklar veya referansları
- Resmi kaynaklar
- Resmi olmayan kaynaklar
- Yayınlanmış kaynaklar

[79] Trilianos Th. A., h.s., say. 209
[80] Mavroskoufis D.K., *Tarihin izlerini ararken. Tarihçilik, öğretim yöntemleri ve tarihsel kaynaklar,* Adelfon Kiriakidi A.Ş. Yayınevi, Thessaloniki 2012, say. 14

- Yayınlanmamış kaynaklar
- Servet yapmış veya kaydedilmiş kaynaklar
- Servet yapmamış kaynaklar[81]

İ. Demircioğlu, birincil tarihi kaynaklarını, Tarih öğretimi için çok önemli olduğunu düşünüyor, zira bu yöntemle ders öğrenciler için ilginç ve cekici hale geliyor, çünkü « geçmişi bugüne getiriyor, öğrencilerin tarihsel bilgi ve eleştirel düşünme anlama becerilerini geliştirmelerine yardımcı oluyor, oysa tarihi meslekte de, bilgi bulmak için yaptığı araştırmada onları inisiyasyon etmektedir».[82] Bu kategorileştirmeler son yıllarda genişletilerek ve zenginleştirilerek, kendi örgütlerine başka tür kaynaklar da dahil ederek, bugün şekillenip aşağıdaki tür kaynakları oluşturmaktadır:

1. Yazılı kaynaklar

- Resmi hükümet belgeleri (Ör. Anayasa metinleri, devlet kararnameleri)
- Diğer resmi belgeler (ör. Kamu kurumu dosyaları, sivil kayıt)
- Gayrı resmi ve takip belgeler (Ör. Memoranda, müze ve sergi katalogları)
- Yazılı anımsatıcı kaynaklar (Ör. Tarihsel olaylar, kitabeler veya ithaf yazıtları)
- Geçici kaynaklar (Ör. Gazeteler, bildirimler, olaylar programları)
- Edebiyat (Ör. Tarihi romanı, fıkralar, gezginciler ve seyahat metinleri)
- Tarih yazımı metinler (Ör. Tarih yazımı kitaplar, bilimsel dergilerde makaleler)
- Diğer bilim dalları metinleri (Ör. Sosyal antropoloji, Biyoloji)
- Dilbilgisi (Ör. Sözlükçülük, Özel insan isimleri)

2. Tasarı (performans) kaynakları

A. Görsel kaynaklar

- Sanatsal yaratım
- Foroğraf
- Sinema

[81] Mavroskoufis D.K., h.s., say. 26
[82] Demircioğlu İ.H., Turkish History Teachers' perceptions in history text books, *The New Educational Review,* 21-2, 2010, say. 72

- Televizyoın
- Skeçler, karikatürler, çizgi roman, çizgi film
- Haritalar
- Tablolar, grafikler ve diyagramlar

B. Akustik – ses kaynakları

- Radyo
- Konuşmalar veya görüşmeler
- Sözlü kaynaklar
- Müzik ve şarkılar

C. Dokunma kaynakları – maddi kültür kalıntıları

D. Tarihi yerler

E. Karışık kaynaklar

- Müzeler - resim galerileri
- Her tür kaynakları, çeşitli tür kaynaklar öğeleri ile pekiştirmek[83]

İlkokul 5. sınıf Tarih kitabındaki kaynaklar

Okulların açılmasıyla birlikte her öğrenciye bedava olarak dağıtılan ilkokul beşinci (5.) sınıf Tarih kitabında (öğrenci kitabı) resimler, haritalar ve dönemin yazılı tanıklık- kaynaklardan alıntılar veya seçilmiş ek metinler- alıntılar olduğu gibi, okul kitabı dışında da, vurgulandığı gibi, olayların daha iyi aydınlatılması, öğrencilerin güvenirlik güvencesini kazanmaları ve diğer bilgi kaynakların varlığını anlamaları için bir dizi kaynaklar yer almaktadır.[84]

Öğrenci kitabı ile paralel olarak, hedeflere ulaşılması için her konunuya karşılık verecek şekilde, kaynakların kullanımı ile çeşitli, ek etkinlikler oluşturmak üzere Çalışma Kitabı da dağıtılmaktadır. Kız/erkek öğrenciler mevcut olan anlayışla,[85] bir önceki İlkokul sınıflarında metin- kaynaklar, resimler ve haritalar aracılığı ile bilgi edinme yoluna aşina olduklarından, şimdi de İlkokul beşinci (5.) sınıfta, kaynakları dersin ayrılmaz bir parçasıymış gibi ele almaları istenmekte, diğer

[83] Mavroskoufis D.K., h.s., say. 27
[84] MEB- Pedagoji Enstitüsü*, İlkokul 5. sınıf Tarihi. Bizans Yıllarında,* Öğretmen Kitabı, DKBÖ (Ders Kitapları Baskı Örgütü), Atina, say. 12
[85] MEB- Pedagoji Enstitüsü*, İlkokul 5. sınıf Tarihi,* h.s., say 19

yandan öğretmen, aranjör rolünde, ek olarak başka kaynakları da kullanmaya davet ediliyor, zira belirtildiği gibi, bunlar «gösterici» ve «sınırlı».[86]

Görsel kaynaklar kullanımı

Resim

Hatzidimou & Hatzidimou'ya göre, Görsel Belge kaynakları yanında resimler de genel öğretimde olduğu kadar, özellikle de Tarih öğretiminde kullanılabilir öğretim araçları oluşturduğunu söylüyor ve şunları ekliyor:

- Bilginin zenginleşmesine ve zamandan tasarrufta

katkıda bulunuyor

- Sözlü konuşmayı canlandırıyor ve öğretimini tamamlıyor
- Hayallerini geliştiriyor
- Gözlemleme yeteneğine yardımcı oluyor
- Konunun işlenmesini kolaylaştırıyor
- Güzel duyguları geliştiriyor
- Öğrencilerin temel fikir ve intiba üzerine dikkatlerini topluyor
- İnsani deneyimler ifade ediyor
- Tüm öğrencilere hitap ediyor

Yazarların kendilerine göre, görüntünün, öğrenim esnanında hedefine ulaşması ve kullanımı olumlu sonuçlar verebilmesi için, doğru yöntemle kullanılması gerekiyor; bu yöntemler ister tanımlayıcı, ister soyut çalışma isterse de sezgisel olsun. Hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın ama, öğrenciler «sistematik, dikkatli ve kavrayıcı gözlem»de eleştirel düşünme becerilerini geliştirmeyi elde etmek için teşvik edilmelidir.[87]

[86] MEB- Pedagoji Enstitüsü, *İlkokul 5. sınıf Tarihi,* h.s., say 20

[87] Hatzidimou D. Hr.,& Hatzidimou K.D., *Teori ve pratikte öğretim planlaması. Eğitim- öğretim teknikleri, ilkokul için ders planları ve öğretim senaryoları, ortaokul ve lise,* Diadrasi Yayınları, Atina 2014, say.248

Resim – Tarihsel bağlam

«Resim insan için eskiden bu yana soru işareti, hatta okadar eski ki dünya kadar, onun için konuşulmaya başlandığı andan itibaren; onun için ne konuşacağımızı umrunda olmadan sadece bizi gözlemliyor, zira sırrını gizemli tutmak onun elinde. Hele bir de onu her kılık değiştirdiğinde izlemeye teşebbüs edersek, güya her yönden gözlemlermişiz gibi, memnuniyetimiz az olacak; kaçırdığımız bir şey için ona dönmemiz gerekecek belki, ama bakışlarımızı başka yöne çevirdiğimiz için belki de birdaha görmeyebiliriz. Onunla engebeli bir oyun oynarsınız; birlikte sabit ve anlık, görüntü tahrik eder, alay eder, oyun oynar».[88]

İnsanlar, yeryüzüne ilk ortaya çıktığı andan itibaren, kendilerini memnun edecek temel ihtiyaçlardan biri olan, iletişimi karşılamak için çalıştı. Her nekadar dil, yazı ve okuma, bugün olduğu gibi, gelişmeye geciktiyse de, insanlar hergün başlarına gelen olayları anlatabilmek, duygu ve düşüncelerini paylaşabilmek için büyük uğraşlar içindeydiler. Dil, yazı ve okumanın boşluğunu görüntü tamamlıyordu, zira iletişim ihtiyacını o karşılıyordu.

Resim kendi başına güçlü bir duyusal uyarıcıdır. Görsel sanatlar fonksiyonu, işlevsel olarak birçok karşılıklılıklara mevcuttur çünkü bilgi sıkıştırma özelliğine sahiptir.

İnsanlar görüntüleri çok erken kullandılar, üstelik görüntüleri hikaye anlatmak için sırayla kullandılar. Tarihçilerin görüntüyü kullanımını geriye saracak olursak, kendimizi 17. yüzyılda erken Hıristiyanlık dönemine ait, tarihin kanıtı olarak Roma mezarlıklarında fresklerin incelendiğini görmüş oluruz.[89] Ayrıca Yunanlı ve yabancı araştırmacılar, çizgi romanın tarih öncesi aranması ve belirlenmesinde bir çaba sarfetmişler ve uzak atalarının, tarih öncesi mağara resimlerinde (ör. İspanya'daki Altamira ve Fransa'daki Lasko) aynı zamanda sürekli, Asur ve Babillilerin sütunlarında bulunan resimlerin, eski Mısır piramitlerindeki duvar resimleri ve Minos Girit sarayları bunların bir ıspatı niteliğindedir, ki mevcut çalışmada bizleri de ilgilendiriyor.[90] Diğer yandan, resimsel anlatımların ataları ve çizicileri Amerikan

[88] Papaefthimiou D., *Bakış ve resim, Okuyorum* n. 248, Atina 1990, say. 20
[89] Douglas D. C., & Greenaway G.W. (Düz.), *English Historical Documents, 1042-1189, Londra 1953, Burke P.'de, Otopsi.* Görüntülerin tarihsel kanıt olarak kullanımı, Metaihmio Yayınları, Atina 2003, say. 13
[90] Malafantis K., «Çizgi romanlar ve takipçileri», Okuyorum, n. 248, say. 64

Kızılderili kabilelerin, Eskimoların ve Sümerlerin olduğu kabul edilebilir.[91] Öte yandan G. Skarpelos, Francis Lacassin olduğu kadar Jean-Bruno Renard'ın da; Eski Mısır Ölüler Kitabı (M.Ö. 3000), Parthenon friz heykellerini anlatan efsanevi hikayeler, Antik Yunanlıların çanak-çömleklerindeki canlandırımlar, Roma'da Trajan Sütunu (M.S. 113), İngiltere'de Normanlar işgalini temsil eden Bayeux goblen (M.S. 1066), İsa'nın, Meryem'in ve azizlerin hayatından bölümler anlatan katedrallerdeki freskler ve son olarak da Epinal görüntüleri (bir hikaye anlatan resimli posterler, genelde bir azizin hayatını anlatır), çizgi roman için tarihi bir an olduğunu kabul ettiklerini vurguluyor.[92] Bizans ikonografi ressamları da azizlerin hayatını, eserini ve şehitliğini anlatmak üzere, ana ikonlar üzerine daha sonra kenarlarda (boşluklarda) küçük sürekli ikonlar kullandılar.[93] Ayrıca, Bizans dönemi sonrası resim sanatı, duvarlar üzerine yerleştirilen geniş, genelde kırmızı bantlarla kare ve dikdörtgen şeklinde ayrılan, freskler ve detaylı resimsel hikayeleri teşhir etmiştir.[94]

John Gutenberg'in M.S. 1448 yılında matbaayı icad etmesiyle, insan iletişiminde yeni bir çağın temeli atılmış oldu, zira toplumun kitap ve görüntülere ulaşması çok daha kolay oldu. Ozamana kadar eserin yaratıcısı, toplum için (okuyucuları) sadece bir tek resim çizip içinde birçok bilgi içeriyordu ama büyük sosyal etki yapmıyordu. Matbaacılıkla seri üretimin önü açılmış oldu ve görüntü de sembolik ötesinde, farklı bir düzeye geçmiş oldu; artık vicdanları düzenleyebiliyordu. Hatta o dönemde, Büyük Britanya'da broşürlerde, gündem veya dini hayatla ilgili farklı skeçler ve temalar ağaç üzerine resimlerin basıldığı görülmektedir. Bunlarda, skeçler yanı sıra, kullanımı özellikle bizi ilgilendiren, sonraki çizgi romanlarda bir parça daha ayırdediliyor; bilinen, kelimeler içeren balonlardan bahsediyorum.[95]

Daha sonraki yıllarda resim tablolarını ve fotoğrafları, uygarlık tarihinin çalışmada tarihsel kanıtı olarak, diğer tarihçiler de göz önünde bulundurup izledi ve Burke göre de görüntülerin kullanımı, sonrakilerine, geçmiş medeniyetlerin bilgilerini

---

[91] Grosdos S., & Ntagiou E., Toplam ret ve hevesli kabulden sonra yaratıcı kullanıma, Modern Eğitim n. 107, Atina 1999, say. 72
[92] Skarpelos G., *Çizgi romanda tarihsel bellek ve Yunanlılık,* Kritiki Yayınları, Atina 2000, say. 35
[93] Malafantis K., h.s., say. 64
[94] Papadimitriou A., Resimlendirilmiş sanat evriminde kelime ve görüntü, *Prevezaya ait Tarihsel Olaylar* 47-48, 2011, say. 369-418, Preveza 2013, say. 387
[95] Çizgi romanın kısa Tarihi. 20/4/2015 tarihinde http://bit.ly/1Srmp5s tarafından alındı

veya sözsüz deneyimlerini algılamalarına izin veriyor.[96] Dahası, insanın bir görüntü ile yüz yüze temas etmesi onu «tarihle yüz yüze» getirmesi anlamına geliyor.[97]

D.K. Mavroskoufi'ye göre görüntüler, tarihi kaynakların en ilginç gruplarından birine ait.[98] Adeta kendinden «konuşan» kaynaklardan bahsediliyor çünkü, erişilebilir bunlar, bizlere doğrudan bilgi çıkarımı sağlıyor, üstelik paralel olarak, gerçek veya yapay, orijinal veya kopya olup olmadığı onaylanabilir, yansıma ve araştırma konusu olabilir.[99] P. Burke, tarihçiler görüntüleri, başka bir resimlendirmeymiş eğiliminde bulunuyor ve kitaplarına da bunu yorumsuz olarak türettiklerinin altını çiziyor. Hatta metindeki görüntülerin yorumlu olarak eşlik ettiği durumlarda bile onlar, kaynaklara yeni cevaplar verilmesi için veya yeni sorular sorulması için kullanılmıyor. Tarihçinin şaşırttığı ve bulguları açıklamak için kullanılan kanıtlarla ilgili olarak bahsediyor.[100]

H. Sotiropoulou görüntülerin, propaganda alanları veya manipülasyon aracı ve doğrultusundan sapma olduğunda, ozaman bile önemli bir araştırma konusu olmaktan geri kalmadığını, çünkü kuvvetleri çok büyük olduğunu vurguluyor. Tabii ki, «bilimsel verilerin titizliği»ne, «sayısal parametrelerin safllığı»na ve «klasik araştırma yöntemlerinin kesinliği» için ilgi duyanlara alışık olanlar, çok anlamlılıklar genellikle tereddüt yaratmaktadır. Ayrıca görüntülerin belirsizliğini anlamak ve içerdiği çoklu anlamların okunmasını kolaylaştırmak için, yapılandırılmış düşünce ve çeşitli parametreleri hesaba katmak gerektirir.[101]

Ders kitaplarında resim

«Tüm dersleri okuyarak; hem Kutsal Tarih hem Yunan Tarihi hem de Coğrafya. Hiçbiri bizi heyecanlandırmıyordu, hiçbiri bizi ilgilendirmiyordu... Sadece Zooloji (Hayvanbilim) dersini ayrı tutuyorduk, içler acısı tahta resimli küçük bir kitapçık, çünkü bunu öğretmenimiz öğretmiyordu, lakin ortaokulun büyük bir

---

[96] Burke P., h.s., say. 16

[97] Bann S., "Face-to-Face with History", ", *New Literary History XXIX* (1998), say. 235-246 Burke P.'de, Otopsi, Görüntülerin tarihsel kanıt olarak kullanımı, Metaihmio Yayınları, Atina 2003, say. 16

[98] Mavroskoufis D.K., *Tarihin izlerini ararken. Tarihçilik, öğretim yöntemleri ve tarihsel kaynaklar,* Adelfon Kiriakidi A.Ş. Yayınevi, Thessaloniki 2012, say. 57

[99] Moniot H., *Tarihin öğretimi*, Metaihmio Yayınları, Atina 2002, say. 270

[100] Burke P., h.s., say. 12

[101] Sotiropulou H., Görüntünün tarihselliği veya Resim tarih kaynağı olarak, *Tarihin kaynağı olarak, ses ve hareketli gösterim tanıklıkları*,'nda Atina Üniversitesi, Tarih ve Arkeoloji Bölümü, Uluslararası Panel, Tutanak, 30 Mayıs 1997, Katarti Yayınları 1998, say. 149-153

öğrencisi, kendisinin bir ingilizce zooloji kitabından, bize gösterdiği güzel renkli resimlerle.»

G. Drosini'nin yukarıdaki hayatımın Dağınık yapraklarından olan anıları,[102] Yunan ders kitaplarının 20. yüzyılın başlarında daha resimlendirilmeye ihtiyaç olduğunun bir göstergesidir.

Resimin rolü olduğu kadar ders kitaplarının resimlendirilmesi de o zamandan beri pedagoji kaynakçasının çalışma konusunu oluşturuyor, halbuki ve özellikle tarih dersinde,[103] öğretim sürecinin seyri sırasında didaktik yararlılığı ve resimin değerlendirilmesi öğrenme teşviği oluşturabilir, öğrencilerin dikkatini çekebilir, yansıma ve diyalog için bir başlangıç noktası olabilir, diğer yandan sanat eserleri sunan görüntüler tarih dersi için kaynak olarak hizmet verebilir.[104]

Ders kitaplarındaki resim terimi ile gerçek olayların çeşitli canlandırımlarını ifade ediyoruz; ister bu fotoğraf ile olsun, ister olayların canlandırımı, süreçlerle,eserlerle ister çeşitli grafiklerle isterse skeçlerle, haritalarla, v.b.[105]

Tarih konusunun öğretiminde kullanabileceğimiz resim türleri arasına dahil edeceklerimiz:

- Sanat eseri fotoğraflar, tapınaklar, kiliseler, arkeolojik sitler, araçlar, v.b.
- Tarihsel olayların yer aldığı arkeolojik sitlerin veya yerlerin fotoğrafları
- Askeri operasyonlar için kullanılan haritalar, askeri harekatlar, seyahatlar, halkların hareketleri, dinlerin yayılımı, kültür gelişim alanları, devletlerin veya halkların sınırları
- Olayların, köylerin, şehirlerin, dini törenlerin canlandırımları, vazolardaki gösterimler
- Bir savaşta rakiplerin duyarlılığının taktiği ve onun gelişmeleri için çizimler, tarihsel bir dönemin siyasi zaman serilerinin sensitizasyonu veya savaş olayları

[102] Patsiou V., «Mükemmel bir müze: Basılı kelimede Çocuk ve Resim», Yeni Yunan sanatında çocuk. 19.yy- 20.yy, Baskı: Aleksandrou Soutzou Ulusal Galeri Müzesi, Atina 1993, say. 297
[103] Vrettos G., 1994v, "Zorunlu eğitimde Tarih ders kitaplarının illüstrasyonu: 1821 devriminin örneği", Pedagojik Denetim, n. 20-21, say. 43-44
[104] Dalkos G., Tarih öğretiminde görüntünün kullanılması, Eğitim n. 18-19, Atina 1990, say. 95. Vrettos G., " Boyama sanatı Tarih dersinde kaynak olarak: tarihsel konunun görsel formülasyonu ve değerlendirmesi", *Pedagojik Denetim* n.9, say. 93-122
[105] Hristias İ., Resmin öğretim fonksiyonu, *Eğitim* n.17, Atina, say. 100

- Kavramların duyarlılığı için skeçler[106]

Yunan ve uluslararası düzeyde Tarih ders kitaplarının İllüstrasyonu

Ders kitaplarının araştırmasında uzman olan Alman bilim adamı R. Riemenschneider'in vurguladığı gibi, ders kitaplarının bilimsel çalışma illüstrasyonu uluslararası düzeyde eksik görünüyor. Bu eksiklik görüntülerin, birçok defa kitapların «basit canlandırımları» ya da «süs eşyaları» olarak algılanması ve araştırmacıların yazılı kaynaklar tarafından teyit edilmemiş konular üzerine görüş bildirme güvensizliğine ağırlıklı olarak aslında atfedilmektedir.[107]

Buna benzer bir şey Yunan bibliyografisinde de göze çarpmakta, zira Tarih ders kitaplarındaki illüstrasyon, kitaplarda okutulan zamanın ideoloji, tutum ve estetik çalışma için yararlı bilgiler sağlayabilecek bir malzeme olarak ele alınmıyor. Mevcut makaleler, Tarih öğretimi bağlamında görüntünün didaktik değerlendirilmesi olasılığını esas alır, halbuki ders kitaplarının sayfalarındaki görüntülerin yerini olduğu kadar, yapılan «öğretim fonksiyonlarının çokluğu»nu da dikkate almıyor.[108]

Resimlerin ilkokul beşinci (5.) sınıf Tarih ders kitabında kaynak olarak

Öğrenci Kitabı'ndaki, ki her beşinci (5.) sınıf öğrencisi elinde bulundurmakta, tüm konulara resimler eşlik ettiğini, hatta belirtildiği üzere bazılarının özel bir sanatçı-karikatürist, Pedagoji Enstitüsü'nün işbirlikçisi, tarafından yapıldığı ve ders öğretimine 'fonksiyonel' olarak dahil edilmekte. Başka derslerde olayların gerçekleştiği veya daha sonraki dönemde oluşturulan resimler var. Onların yaklaşımları ve didaktik kullanımı, tanıtım metninde genellikle bilgi ve delil olarak yer almayan, tarihi kaynak olarak kullanılabilmesi için öğrencilerin dikkatli bir gözlem sonunda ve öğretmen tarafından uygun sorularla hazırlanmış olarak yapılmalıdır.[109]

---

[106] Melista A., İlkokulda tarih dersinde resmin öğretim araç- gereci olarak, *Eğitim* n. 29-30, Atina 1993, say. 62

[107] Riemenschneider, R., Bild und Text: dine problematische Symbiose?, *Zeitschrift des Georg-Eckert-Instituts für Internationale Schulbuchforschung,* τόμ. 16 (1994), n. 4, say. 393-395 at Palikidis A., *İkinci dereceli okullarda resimin Tarih kitaplarındaki rolü* (1950-2002), Adelfon Kiriakidi A.Ş. Yayınevi, Thessaloniki 2009, say. 17

[108] Palikidis A., *İkinci dereceli okullarda resimin Tarih kitaplarındaki rolü* (1950-2002), Adelfon Kiriakidi A.Ş. Yayınevi, Thessaloniki 2009, say. 17

[109] MEB- Pedagoji Enstitüsü*, İlkokul 5. sınıf Tarihi,* h.s., say 12

Tarih öğretiminde resimin değerlendirilmesi

Her nekadar görüntü, öğrencilerin nesneleri doğrudan gözlemlediği gibi, direkt algıyı veya doğrudan ilgilerini çekebilme konusunda yerini alamasa da, ona rağmen yukarıdaki çeşitli tarihi olayları tasvir etmek özellikle çocuklar için oldukça önemli, çünkü geçmişin mevcut anıtları, öğretim esnasında öğrenciler kolayca erişemese de, görsel araç olarak gösteriliyor, örnek vermek gerekirse müzede korunan sanat eserleri veya farklı arkeolojik bulgular.[110]

Öğretim sırasında resimin etkin kullanımı için temel koşulları aşağıdakiler oluşturmaktadır:

- Başarılı seçimi (her ünitede seçilecek olan resim tarihsel anlatının belirli kritik bir noktasını öğretim açısından aydınlatmak için seçilmelidir)
- Başarılı tefsiri (resimi takip eden yorumlar resimsel açıklamada sınırlı kaldığında ozaman gerçekte yararlanılamamış olunur)
- Resimin yerleştirildiği alan doğru seçim olmalı (metnin ve resmin uyumsuzluğu görsel araçlarla tarihsel anlatının doğrudan bağlantısını kaldırır)
- Resim kalitesi (kötü basılmış resimlerin öğrenciler tarafından ironik yorumlar yapılmasına ve sonuç olarak ders kitabının devalüasyona uğramasına sebep olur)
- Öğretmenin katkısı (öğrencilerin ilgisini tek noktaya odaklayabilecek resiminin unsurlarını keşfetmek aynı zamanda resim verileri ile tarihsel anlatının benzer noktalarının birleşimi)[111]

Resimin ilkokulda kullanılması gerekli çünkü:

- Öğrenim konusunu görsel şekilde sunar
- Öğrencilere, çeşitli faaliyetlere teşvik edip; tanıma, gözlem, açıklama, karşılaştırma, ilişki, teknik kullanma gibi, görsel gelişim durumunu seviyelerine yansıtarak çalışma olanağı sağlar
- Tarihi olayları bulma konusunda mekan ve zaman açısından yardımcı olur
- Öğrencilerin resimle ilgili görüşlerini ifade edebilmeleri için, neden ve tartışmaya sebebiyet verecek şekilde çeşitli duyguların ve bu koşulların yaratılmasında, çocukların dil gelişimine katkıda bulunuyor
- Bilgi toplama aracı niteliğindedir ve son olarak

[110] Melista A., h.s., say 62
[111] Dalkos G., h.s., say. 95-103

- Çocukların estetik kültürüne katkıda bulunuyor[112]

F.K. Voros'un vurguladığı gibi, görüntünün farklı sosyal, politik, eğitim, ideolojik amaçlarına ulaşabilmesi için, "okuma" belli bir tarihsel anlatıya ilişkin olarak girişmesi ve onun için önemli kanıtlar olduğu takdirde sağlanacaktır. Görüntü 'okuma' nın baş rolünde öğretim sürecinin başında olduğu kadar, ortasında ve sonunda da öğrenciler olmalıdır, soyut anlamları analiz etmek için resim kullanılmalı, onun yanısıra Karikatürler de dahil olmak üzere birkaç görüntü seçilmeli, ancak öğrencilerin belirli bir görüntünün bilincine farkına varmalarına neden olan, dış görünüşü tasvir ederken düşüncelerini, psikolojik durumları ve çağrışımları ifade edebilmeli.[113]

A. Azeli'ye göre, Tarih dersi öğretiminde kaynak olarak görüntüyü değerlendirmek ve mümkün olduğu kadar faydalanmak için:

- Görüntünün ait olduğu özel kategoriyi saptamalıyız
- Oluşturulan koşulları araştırmalıyız
- Görüntünün mesajlarını ve verilerini doğru algılamalıyız
- Mesajını yorumlamalıyız
- Ders konuları bağlamında genel bir yoruma geçmeliyiz[114]

Tabii A. Palikidis'in vurguladığı gibi, bugün görüntü tarihsel bilgi öğretimi ve üretim için yeterince kullanılmamaktadır ve bunun nedenleri de; birincisi tarihçilerin sadece yazılı kaynakların yorumuna ve analizine odaklanmaları, ikincisi ise çünkü görüntüler, iletişimin karmaşık ve sofistike formlara ait olduğu için, şifresi daha zor çözülüyor.[115]

G.E. Vrettos, Yunanistan'da olduğu kadar yurt dışında da gerçekleşen araştırma sonuçlarına atıfta bulunarak, görüntünün kullanım zorluluğunu, görüntünün uygun bir şekilde kullanılabilmesi için, uyarı yetersizliği seçiminde belli kriterlere uyulmaması ve eğitimcilerin yeterli derecede eğitim almamalarına bağlamaktadır.[116]

Öğrenme ve öğretme de resmin tartışılmaz önemi, bugün beşinci (5.) sınıf Tarih ders kitabında da karşılıyoruz ki müfredat bizi mevcut çalışmada

---

[112] Melista A., h.s., say. 66
[113] Voros F.K., Tarih dersi öğretimi sürecinde görüntüyü «okuma», *Eğitim* n. 18-19, Atina 1990, say. 108
[114] Azelis A., Modern okulda disiplinlerarası& Tarih'in kaynaklarla öğretilmesi, adlı kitaptan, *Tarih kitabının okul dersinde resimlerin tarihi kaynaklar olarak öğretimi ve incelenmesi*, Metaihmio Yayınları, Atina 2004, say. 151
[115] Palikidis A., Tarih öğretiminde resmin kullanımı, *Filoloji* n. 93, Atina 2005, say. 69-74
[116] Vrettos G. E., h.s., say.44

ilgilendirmekte, Tarih ders kitaplarının birçok resim ile zenginleştirilmesine neden oldu. Ama G.E. Vrettos'un vurguladığı gibi, görüntülerin çok sayıda ve rasgele seçimi, birçok durumda "bilgi malzemesi" değil de "süs eşyası" olarak algılanması gibi yanlış izlenime yol açıyor.[117]

İlkokul Beşinci (5.) sınıf Tarih kitabında resiminn didaktik kullanımı

Tarih konusunun mevcut Müfredatına göre, beşinci (5.) sınıf erkek/kız öğrencisi resiminin kullanımına ve çalışmasına daha önceki sınıflardan artık uyum sağlamış durumda. Öğretmen kitabında resiminin öğretim yaklaşımının izlemesi gereken bazı temel adımları tavsiye ediyor. Özellikle, başlangıçta öğrencilerden dikkatli bir gözlem ve "sessiz" okuma, ardından da onun gösterdiği olayların açıklanması ve yorumu tavsiye ediliyor. Öğrencilerin net bir görüş açısı olması için gözlemleri belirli bir mesafeden olmalı, ve ayrıca daha öncesinde öğretmen veya kitaptaki çalışma okulları ve bilgilendirme tarafından konu ve eserin yaratıcısı ile ilgili bir bilgilendirme omalıdır.[118]

Resiminin ikinci bir okunuşu, bazı bileşenlerinde renk, kişi ve tasvir edilen şeyler, mekandaki yerleri, ışık veya gölge ve resmin görünümü teşvik eden düşünce ve duyguların olduğu gibi genişleme içermektedir. Belirtildiği gibi öğrenciler, resimi sadece bir anlatı olarak değil aynı zamanda sanatsal bir tür olarak ele almaları, resim sinyallerini algılamalı, hipotezler formüle etmeleri için, konunun diğer unsurlarını inceleyerek, gelecekteki disiplinler arası bağlantıları yaratıcı olarak gerçekleştirebilmeleri adına öğretmen tarafından teşvik edilmeleri gerekmektedir.[119] Ayrıca, Tarih dersinin en büyük katkısı öğrencileri keşfetme metoduna getirmek, yani onları teorik olarak 'kayıp' kabul edilen zihinsel yapılanma hayat görünümü ve tutumunu eyleme geçirmek için, geçmişteki 'kalıntılar' ile temas kurabilmek adına, olası yanıtlar için sorgu formülasyon sürecine ve incelemesine hazırlamak.[120]

K.D. Malafanti'ye göre, 'ifade bağımsız formu'nun yanı sıra 'iletişim ve modern sanat kanalı'[121] olarak bilinen, hepimizin bildiği çizgi romanlar, çocuklar için resimlendirilmiş dergiler geniş yelpazede görüntü kullanımı ve görünümü oluşturmaktadır. Bu baskının ilanından ve alt başlığından anlaşıldığı üzere özellikle

[117] Vrettos G. E., h.s., say.45
[118] MEB- Pedagoji Enstitüsü, *İlkokul 5. sınıf Tarihi*, h.s., say 20
[119] MEB- Pedagoji Enstitüsü, *İlkokul 5. sınıf Tarihi,* h.s., say 20-21
[120] Palikidis A., h.s., say. 70
[121] Malafantis K., h.s., say. 63

bu yayınlarda illüstrasyonun çok önemli olduğu anlaşılmakta olup, paralel olarak bildirgelerle 'değerli' ve doğru içerik için, 'güzel illüstrasyonlar'[122] için bildirgeler de içermekte. Çizgi romanlar, ilkokul beşinci (5.) sınıf Tarih kitabının disiplin konusunda belirli tarihsel döneme ilişkin sağladıkları görüntülerin incelendiği ve aynı zamanda onların kullanımı bu çalışmanın daha sonraki bölümlerinde bizleri meşgul edecektir.

[122] Patsiou V., h.s., say. 297

"...okuyorsunuz ve bir kütüphanenin
koruyucu raflarının dışına sararması için
bırakıyorsunuz, veya kısmen
geldiği yere kağıt hamuruna dönmek için atılıyor".[123]
P. Maritinidis

Çizgi romanın tanımı ve özellikleri

Çizgi roman veya resimsel grafiklerle (illüstrasyonla)[124] ifade edilmek istenen, resimsel grafiklere eşlik eden bir dizi yakından bağlantılı skeçler ve diyaloglar belirlenerek, bir nevi canlı aksiyon hikayeleri yansıtılmaktadır.[125] Yani, bir dizi çizimlere sözlerin eşlik ettiği, ama aynı yaratıcı dizi çizimlerinin tekniği söz konusu.[126]

Kelime ilk defa İngilizcede komik hikayeleri[127] tanımlamak adına bugünkü hali ile, kare ve metin olarak bulutlarda ya da alt başlıklarda, 19. y.y. sonlarında öncelikle İngiltere'de daha sonra da Amerika'da ortaya çıkmış ve 20. y.y. başlarında tekrar aynı isim ile önce Avrupa'ya ve akabinde de Yunanistan'a gelmiştir.[128] Bu çizgi romanlar farklı, özerk ve uluslararası kültürel çeşit oluşturarak sınır tanımadığını ve hiç bir zaman da tanımayacağını göstermektedir. Japonya'dan "Manga" adlı çizgi roman bunun bariz bir örneğidir.

Tarih dolaşımlarına bakacak olursak, üç "altın" çağa ayırabiliriz: birincisi 1929-1937 yılları arası ABD merkezli olarak saptanıyor ve 'Disney Okulu' olarak belirleniyor, ikincisi 1955-1965 yılları arası Belçika ve Paris merkezli ve 'Brüksel Okulu' olarak belirleniyor, burada çizgi romanların Avrupa gelenekleri aracılığı ile 'tarz' ve yön değişikliğine gittiğini görüyoruz ki bu da Amerika'nın üretimini

[123] Maritinidis P., *«Çizgi roman», illüstrasyonun sanatı ve teknikleri*, Thessaloniki, 1990, say. 13
[124] Maritinidis P., h.s., say. 13
[125] Platis N., Çizgi roman ve diğer sıkıntılar üzerine, *Okuyorum,* n.15, 1978, say. 16
[126] Malafantis K., h.s., say. 63
[127] "Komedi Dionysos festival sırasında yöneticilerini alaya Cômoi, gençlerin yani gruplardan, gelen nispeten şarkıları", Apostolidis T., Aristofanis «bulutlar»da, *İ Kathimerini* gazetesinin- Yedi Gün, Çizgi roman- özel sayı, 2/8/98 , say. 10
[128] Malafantis K., h.s., say. 64

etkiliyor, ve üçüncü altın çağı da, ki bu çağın ana özelliği Okulların eksikliği, 1970 yılından sonra gözlemliyoruz.[129]

Çizgi romanlar biçimlerine, konularına, üsluplarına ve dokularına göre birçok sınıflandırmalar sunuyor. Konularının çeşitliliğine rağmen ama, bir düzenleme takdim ettikleri ve bunun her türde reel olabileceğinin iddiasında bulunuyorlar. Görüntünün çekici fonksiyonu, keyifli bir okuma oluşturduğu ve oluşturmakta olduğunu göz ardı edemeyiz.

Bugün çizgi romanlar sayısız yayın şirketleri ile, birçok sanatçının kağıt üzerine sanatsal yeteneklerini ve düşüncelerini sergilemek için, birbiri ardına başlıkların yazıldığı, gelişmiş bir sanayi olarak "tanıtmayı" başarmıştır. Binlerce aşırı tutkun kolleksiyoncularının çeşitli sanat biçimlerini etkilediği ve etkilemeye devam ettiği, alışılmış bir nesne kolleksiyonu oluşturuyor, halbuki birçok defa ödüllü ve bilinen çizgi romanların filme uyarlandığını görüyoruz.

Yunanistan'da çizgi roman 1930'lu yıllarda, iki Dünya Savaşı arasındaki dönemde ortaya çıktı.[130] Zaten, 20. yy başlarında, gazete ve dergilerde bir dizi skeçler ortaya çıkmışlardı bile.[131] İlk çizgi romanlar bugünkilerinden çok farklıydı; siyah beyaz resimleme vardı, sade ve üstünkörüydü. Daha sonra, Yunan mitolojisi ve tarihinden esinlenmiş konularla ilk Yunan çizgi romanlar yayınlandı. Ona rağmen "*Yunan yazma mekanizması resimsel formları kurmayı başaramdılar*".[132] Neticede, Avrupa'nın diğer ülkelerinde olduğu gibi, bahsettiğimiz bu edebi tür İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Amerikan çizgi romanların gelmesiyle, 1980'lerden itibaren kendi ayakları üzerinde durmaya ve olgunlaşmaya başlayarak, gelişti ve büyüdü.

Yunanistan'da çizgi romanlar için tarihi an diyebileceğimiz dönem, bir dizi çizgi romanların dünya edebiyatının tanınmış eserlerine uyarlanmasıyla, 1951 yılında *Klasik Resimlendirilmiş* olanlar piyasa çıktığındadır. Kamu ve eleştirmenlerden kabul gören bir edebiyat arabasıyla Yunan evlerine girdiler.[133] Tabii, *Klasik Resimlenderilmiş* (*Classics Illustrated*) olanlar, 1941 yılından Amerika'da ortaya çıkmış ve bir sayıda, tamamlanmış klasik roman sunan ilk çizgi roman

---

[129] Feggerou P., *Klasik Resimlendirmeler ve çocuklar için Tarihi Roman. Efsane ve gerçek*, Doktora tezi, Atina Ulusal ve Kapodistria Üniversitesi, Atina 2012, say. 183
[130] Malafantis K., h.s., say. 64
[131] Vizovitou N., «Yunan çizgi romanının tarihi», *Okuyorum*, n. 252, say. 27
[132] Kuggulos Th., «Çizgi romanda tarih öncesi ideolojik kullanımı: bir öneri yaklaşımı», *Çizgi romanda Hikayeden Gelenek ve Modernlik* kitabından (Düzenleme Evaggelos Gr. Avdikos, Giriş M.G. Meraklis) Odisseas Yayınları, Atina 1996, say. 729
[133] Vizovitou N., h.s., say. 27

dergileriydiler.[134] Yunan sürümünün karakteristiği, Yunanlıların konulara adapte olmasıydı. *Klasik Resimlendirilmişler*, neredeyse yirmi yıldır ülkenin kültürel yaşamının bir parçasını oluşturdular ve binlerce çocuk ve genç yaştaki Yunanlıya arkadaşlık ettiler. Onlarda zaten, Bizans ve tarihi ile karşılaştırıldığında zayıf Yunan çizgi roman üretiminde konuların boşluğunu kapatmak için gelenlerdi.

Yunan çizgi romanların baharı 1950'li yılların sonunda olduğu gibi 1960'lı yılların başında da devam etti. Ama o günden sonra, ticari açıdan karsız sayılabilecek Yunan karşıtı olan çoğunlukla yabancı çizgi romanlar yayınlanmaya başladığı sıralarda kısa bir süreliğine düşüş başlar. N. Vizovitou'ya göre, Yunan çizgi romanı 1970'li yıllarda kendini tanıma ve özbilinç kazanmaya başlıyor, halbuki 80'lerin sonundan bu yana çizgi roman Avrupa pazarında, başarıyla kanatlarını açıyor.[135]

[134] Feggerou P., h.s., 180
[135] Vizovitou N., h.s., say. 28

Eğitim süresinde çizgi romanın kullanımı

Çizgi romanlar zaman zaman çalışma ve analizleriyle birçok araştırmacının ilgisini çekmiş olup kendini sanatsal açıdan ifade etme özerklik biçimi oluşturmaktadır. Eğitimdeki rolü ve değeri küçük yaşlarda popülerliğini oldukça arttırdığını vurgulayıp, eğitimcilerin çalışma konusu olmuştur. Aynı zamanda, çizgi roman kültürünün özgünlüğü ve gençlerin fanatik tepkisi, sosyologların ideolojik eğilimlere, kalıplaşmış düşüncelere, kahramanların rollerine ve sosyal bileşenlerin yansıttıklarına ilgilerini odaklamalarına neden oldular.[136]

Gençlik kültürünün elemanlarının pedagojik bir süreçte kullanılması yeni bir şey değil,[137] zira çizgi romanların Amerikan gazetesine ilk ithaf ettiğinde ve müfredatı nasıl destekleyebildikleri 40'lı yıllara kadar uzanmaktadır.[138]

Burton'a göre[139] illüstrasyonun çizgi roman şeklinde olması hisleri teşvik ediyor, soyut olanı somuta dönüştürüyor ve genellikle okuyucuların hayal gücünü arttırarak macera, heyecan ve bazen de gizemli bir dokunuşla anlaşılır evrensel bir dil oluşturuyor.[140] Öte yandan görüntü, kendisi çok güçlü bir duyusal uyarıcıdır. Bilgi yoğunlaşma özelliğine sahip olduğundan dolayı, görsel sanatlar işlevi yöntemiyle birçok fonksiyonel karşılıkları vardır. ABD'de 30' lu yıllarda ilk defa piyasaya çıkan *Classic Illustrated'ler*, eğitim sisteminin kendi programı sayesinde öğrencilerin klasik edebiyat eserlerinin ilgisini tekrar kazanmak ve dokuyu korumak adına önerdiği, çocukların artık ilgi duymadığı klasik edebiyatının tanımlayıcı kısımlarını geri kazanmak için görüntüye tam da bu rolü vermişlerdir.[141]

Burada ortaya çıkan soru, çoğunlukla öğretmen merkezli ders çerçevesinde çizgi romanlarla müfredata yaklaşımın değerlendirilmesi öğrenmeyi nekadar etkileyebilir ve öğrencilerin, çizgi romanlarda tasvir edilen soyut teorik yapılar ile

---

[136] Theodoridis M. & Halkia Kr., Çizgi romanda anlatım türlerinin akışı. O. Konstantinidou-Semoglou 'nda (Düz.) *Resim ve Çocuk*, Yayın Cannot not design publications, 2005, say. 317-327

[137] Hutchinson K., An experiment in the use of comics as instructional material. *Journal of Educational Sociology* 23, 1949, pp. 236-245. Sones W., The Comics and Instructional Method, *Journal of Educational Sociology*, 18, (1944). pp. 233. Bolton-Gary C., Connecting Through Comics: Expanding Opportunities for Teaching and Learning, US-China *Education Review B* 4, 2012, pp. 390.

[138] Vassilikopoulou M., Boloudakis M., Retalis S., "*From digitized comic books to digital hypermedia comic books: their use in education"*, International Council of Educational Media Annual Conference 2007, Nicosia, Cyprus

[139] Burton D.L., Comic Books: A Teacher's Analysis, *The Elementary School Journal*, Vol. 56, No. 2, Oct., 1955, pp. 73-75

[140] Efthimiopoulos A., & Masourou, V.(2009), İlköğretim ve yüksek öğretimde dijital çizgi romanın pedagojik kullanımı. *İlk (1.) Eğitim Konferansı «TBİ'in Eğitim Sürecinde Entegrasyon ve Kullanımı».* 28/9/2015 tarihinde http://bit.ly/24hRpMM tarafından alındı

[141] Skarpelos G., *Çizgi romanda tarihsel bellek ve Yunanlılık*, Kritiki Yayınları, Atina 2000, say. 154

çeşitli kavramlar arasında gerekli bağlantıları yapabilir mi?[142] Uluslararası kaynakçada yaptığımız araştırmada saptadığımız raporlar, çizgi romanların eğitim sürecinde önemli bir araç olduğunu vurguluyor zira öğrencilerin çizgi roman okuması veya yaratması, eleştirel düşünme becerilerini geliştirmek için teşvik ediyor.[143] Ayrıca, müfredat üzerinden araştırılan önemli konularda görüş bildirebilmekte, farklı görüşler ve çözüm önerileri sunabilmekte onlara yardımcı olabilmekteyken, paralel olarak çizgi roman sanatının aracılığıyla farklı ülkelerin çizgi romanlarını karşılaştırarak estetik anlayışlarını geliştiriyorlar.[144]

Çizgi romanın eğitimde kullanımı Paivio'nun ikili kodlama teorisine dayanmakta ve böylece metin görüntü eşliğinde iken kodlama bilgisi çift yönlü olup öğrenme daha etkili oluyor.[145]

Yang'a göre[146] çizgi romanın eğitim sürecinde değerlendirilmesi önemli avantajlar sağlayabilir, bunlar:

- Öğrencilerin etkinleştirilmesi. Çizgi romanlar çocuk ve gençlerde güçlü bir cazibe uyguluyor ve onları büyülüyor, onların ilgisini çekiyor ve aktif katılımlarını arttırıyor.
- Optik ve teknolojik okuryazarlığı gelişimi. Hikaye herzaman görüntülerle sunulmuştur. Derslerde "bir insan yüzü" olarak görünen karakter ve resimler kullanımı, öğrencilerin çizgi roman karakterleri ile duygusal bağ kurmaya yönlendiriyor.
- Görsel uyarının kalıcılığı. Çizgi romanlar kalıcı görsel unsur oluşturuyor.
- Arabuluculuk rolü. Çizgi romanlar artık daha zor ve karmaşık kavramların geçişinde yardımcı oluyor. Özellikle, çalışmayı sevmeyen veya büyük metinlerin okunuşunda zorlanan öğrenciler için çizgi roman kullanımı oldukça iyi sonuçlar vermekte.
- Popülerlik. Çizgi romanlar, çocukların ve gençlik kültürünün toplumsal bağlamda unsurunu oluşturmaktadır. Çizgi roman kültürü ile

---

[142] Bolton-Gary C., Connecting Through Comics: Expanding Opportunities for Teaching and Learning, *US-China Education Review* B 4, 2012, p.389

[143] Williams R.M., Image, Text, and Story: Comics and Graphic Novels in the Classroom, *Art Education* 2008, p. 13

[144] Uslu H., Eğitimde Karikatür, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84(7), 2007, p. 16

[145] Paivio A., Dual coding theory: Retrospect and current status, *Canadian Journal of Psychology,* 45(3), 1991, pp.255-287

[146] Yang G., (2003), Comics in Education. 25/9/2015 tarihinde http://bit.ly/1Y2zouz tarafından alındı

aşina olan öğrenciler için, yeni öğrenim sadece devamı veya bildiği öğrenimin uzantısı gibidir öğrenciye.

20. yüzyılın sonunda önemli eğitimciler, popüler görsel kültürden geleneksel ders içeriği ve ilgi veriler arasında tanzim "hareket" edebilmeleri için, özellikle çoğunluğu isteksiz okuyucular olarak görünen öğrencileri ilgilendiren, müfredatın farklı konuları öğretiminde çizgi romanı değerlendirmeyi önerdiler.[147]

Bu çalışmada çizgi roman kullanımı, G. Kokkinos'a göre öğretmen, öğrenci ve kendi geçmişi arasındaki ilişkiden doğan belirli öğretim zorluklar, öğretim konusunda olduğu kadar öğrenimde de varsayılan karmaşık konuların, Tarih dersinin konuları öğretiminde de nekadar değerlendirilebilir araştırmak istiyoruz.[148]

Yunanistan'da zaman zaman yayınlanan çizgi romanlar Psikoloji, Ekoloji, Müzik, Kimya, Ekonomi, Matematik, Tarih, Edebiyat, Mitoloji ve Klasik öğrenimler ilgililerin geniş bir yelpazesini kapsıyor.

Öte yandan, dikkate değer eğitim amaçlı kullanabilen çizgi romanlar şunlardır: Eski Yunancada *Asterix maceraları* ve Fani Kakridi uyarlamalı, H. Dalkou ve N. Katseli'nin *Eski Yunan Sözdizimi çizgi romanı*, *Aristophanes'in komedileri*, T. Apostolidis ve G. Akokalidis tarafından uyarlanmış veya T. Apostolidis ve G. Tragakis uyarlamalı, Euripides'in Aulis'te *Antigone* ve *İphigenia* trajedileri. Ayrıca, *Ezop Masalları*, *Papissa İoanna* ROİDİS, Evag. Triviza'nın *Froutopia* olarak çizgi romana adapte edilmiştir. Ayrıca, Avrupa Birliği çerçevesinde Avrupa Komisyonu tarafından Yunanca diline tercüme edilmiş olan, AB kurumlarının ve halklarının huzurlu birlikteliği konulu *Ahududu Savaşı*, ve ayrımcılık sorunlarını çözmek için AB'nin niyetlerini kaydeden, *Ben Irkçı* adlı çizgi romanlar yayınlandı.[149]

Yukarıda, Yunan tarihi veya mitolojisi konulu sözü geçen çizgi romanlar dışında, konularını Bizans döneminden oluşturan bir dizi çizgi romanlar vardır. Bizans'a atıfen *Klasik Resimlendirilmiş* seriden ve bazı modern çizgi romanların basılı veya dijital formda olanlardan bahsediyoruz.

---

[147] Wilson B., Of diagrams and rhizomes: Visual culture, contemporary art, and the impossibility of mapping the content of art education. *Studies In Art Education: A Journal of Issues and Research*, 44(3), 2003, p. 225

[148] Kokkinos G., h.s., say. 37

[149] Vasilikopoulou M., Boloudakis M., Retalis S., *Dijital çizgi romanlardan Eğitimde faydalanma-Tarih dersi için öneriler,* Eğitimcilerin TBİ (Teknoloji, Bilgi, İletişim) için, Dördüncü(4.) Panhelenik Konferansı, Siros 2007

Bu çizgi romanlarda, ilköğretim beşinci (5.) sınıf Tarih dersi konusunun öğretimi sırasında, Bizans'ta resiminin rolü ve aynı zamanda hangi şekilde değerlendirilebilir, bundan sonraki sayfalarda bunu inceleyeceğiz.

BİZANSTAKİ RESIM YUNAN ÇİZGİ ROMANLARINDA

Bizans Klasik Resimlendirilmişlerde *(Classics Illustrated)*

30'lu yıllarda ABD'de ilk defa yayınlanan *Classics Illustrated*, eğitim sistemi programı aracılığıyla sunulan klasik edebiyat eserlerine öğrencilerin ilgisini çekmek ve dokuyu korumak için, çocukların artık dikkatini çekmeyen klasik edebiyatın açıklayıcı kısımlarını görüntüye havale ettiler.[150]

"Atlantis" yayın evi 1951 yılında, "Gilberton" Amerikan yayın evinden copyrightı alarak, Yunancaya çevrilmiş, uyarlanmış başarılı edebiyat eserleri yayınlamaya başlar. Kısa bir süre sonra, Yunan içerikli büyük bir sayının yayını başlar. *Klasik Resimli (Classics Illustrated)* yayınların Yunan konularında, antik dönem ve Bizans'tan, 1821 Devrimi ve Girit Devrimi'ne kadar, Eski Yunan efsaneleri, drama yayınları, özellikle trajedi ve tüm Yunan tarihine adanmış sayılar olup, bunun yanısıra Bizans, Bizans sonrası ve modern edebiyatının edebiyat eserleri olarak yer almaktadır.

Klasik Resimli (Classics Illustrated) olanlar yakın zamana kadar, Yunanistan'ın modern tarihi ve Bizans ile ilgilenen tek Yunan çizgi romanlarını oluşturmaktaydı.[151] Onları yazmak için, Sofia Mavroeidi- Papadaki ve Vasilis Rotas gibi harflerin önemli büyük adamları işbirliği yaptı, keza Grammatopoulos Valasakis, Kastanakis ve Bost gibi önemli ressamlar çalıştı. Geçmiş hakkında ve özellikle Bizans tarihi hakkında birçok nesle, çizgi romanları okulla ve okul dışı okumalarla bağlayarak konuştular.

Klasik Resimlendirilmiş (Classics Illustrated) Bizans temalı çizgi romanlar bu seride; *Suçlu Julian*, *Erotokritos, Konstantinos Palaiologos, İbrahim'in Kurbanı, Büyük Konstantin, Athinaiois, Digenis Akritas, Erofili, II. Vasileios, Anna Komnini, Theodora Makaria, Eirini Athinaia, İrakleios ve Bizans Akıncıları* yer almaktadır.[152]

Bizans için *Klasik Resimli (Classics Illustrated)* olan tek bir sayı bütün sayıyı kapsayan özerk bir anlatıyı oluşturmaktadır. Kapak serisin tam sayfasında resim, konu başlığı ve başlık, numaralandırma ve sayının diğer ayırt edici özellikleri, yayımcının, bir çok kez editörün ve tasarımcının adı içermektedir. Seri ve yayımcı, dış kapağın iç yüzünde olduğu kadar arka kapağın her iki tarafında da tekrar yer

---

[150] Skarpelos G., h.s., say. 19

[151] İlk çizgi roman Orestes Manousos ve Nikos Pagonis illüstrasyonlar senaryosunu yayınevi Anubis tarafından verilen 2008 Konstantinopolis'in düşüşü ile *1453* ve referans başlıklı

[152] Bizans konulu çizgi roman, 20/4/2015 tarihinde http://bit.ly/1Tprt6V tarafından alındı. *Anna Comnena* hiçbir eşdeğer varken tabii ki, bu site söz sayısında, *Kassiani* adanmış.

almaktadır. Bu arada, iç kapağında kitapta yer alacak olan çalışmanın özeti veya tanıtımı yer alıyor.[153]

Bizans *Klasik Resimlilerle (Classics Illustrated)* ilgili olan her sayının dış kapağında tam sayfa olarak, kahramanı, olaylar dizisi sahnesinin belirleyicisi olarak tasvir etmektedir. *Klasik* kelimesi, Amerikan serisi versiyonunu hatırlatan western (batı) yazılarıyla yazılıdır, halbuki kelimenin kaligrafik yazıları *Resimli* klasik bir Avrupa anlayışını ifade eder. Her sayının başlığı, Yunan tarihinin belirli döneminden geldiğini hatırlatarak, Bizans tarzı yazısı ile yazılmıştır. (Şek. 1)

Her resimli tarihin önsözü yazılı, "söz", "mektup" ve daha önce ona çok uzak olmayan okuyucuyu ziyarete davet ediyor. M.S. 4. yüzyılda (*Büyük Konstantin*) daha Roma İmparatorluğu doğu ve batı olarak ayrı olduğu dönemde o zaman içinde onu o döneme yerleştiriyor. Genellikle projenin daha çok ya da daha az kapsamlı özet halinde bir alıntıyı, hikayenin bir kısmını anlatması veya tarih ve başarılar kişiliği bile yüceltmesi tanımlamaktır.

Bizans'ta belirtilen belgelerin konuları ağırlıklı olarak savaşçı imparatorların etrafında döndü. Bu serinin 14 sayısından 5'i Bizans İmparatorları erkeklerinden ve 4'ü de *Eudokia, Anna Komnini, Atinalı İrene* ve *Theodora* olarak Bizans'ın önde gelen kadınlarından bahsetmektedir. Tüm bu çizgi romanlarda Hristiyanlığın projelerinden meydana çıkan Helenizmin çok özel bir kavramının bağlantısını vurgular.[154]

Klasik Resimlilerinin *(Classics Illustrated)* beş sayısında bulunan savaşçı imparatorlar; Julian Mürted, Konstantin Palaiologos, Büyük Konstantin, II. Vasileios ve Heraklious'tur. Bunlardan Büyük Konstantin "*adaletli, Hristiyanların Kurtarıcısı, ibadet ve tüm halkların onuru*" olarak övülüyor, zira muzaffer savaşlar sonrası, Hıristiyanlık çatısı altında insanları birleştirmeyi ve Batı ve Doğu'yu birleştiren yeni bir başkent inşa etmeyi başarıyor. İkona yeni şehrin ismi ile karakteristik bir görüntüye sahip, çizgi romanlarda alışılmış olduğu gibi balonda değil, ne de Yunan Klasik Resimlilerin *(Classics Illustrated)* karakteristik dikdörtgeninde olduğu gibi, ancak Bizans tarzı ile: Kwnctantinopolic, Bizans (ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΙC ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ [155] (şek. 2) G. Skarpelos, Bizans Yunan-Hıristiyandır diye vurguluyor. Bu Yunan-Hıristiyanlık ruhu Bizans ile ilgili Klasik Resimli sayıları

[153] Skarpelos G., h.s., say. 119
[154] Skarpelos G., h.s., say. 144
[155] Klasik Resimliler *(Classics Illustrated)*, *Büyük Konstantin,* Atlantis yayınları, vol. 1231, say. 42

yeterince geçmiştir. Hıristiyanlık, antik Yunan ruhunun düşüşüne manevi övünmede katkıda bulunuyor.[156] Dahası, Büyük Konstantin'in sonundan önce ölçülü dönüşü karakteristiktir:

"Hz. İsa, hac yener,
yedi tepe üstünde
yeni şehirler kutsuyor
dünyayı kucaklıyor"[157]

Bizans'ın bir başka büyük İmparatoru, II. Romanos'un ve Theophanous'un oğlu, II. Vasileios idi. Tarihsel girişte vurgulandığı gibi, edebi bir sunum söz konusu, çizgi romanlarda Yunan tarihinin bir sadık kopyası değil. "*Genel ve temel noktalarda tarihsel gerçekten uzak olmasa da, ancak fantastik unsurlarla doludur*."[158] Burada kahraman, Bulgarlara karşı sefere çıkıyor ve epik savaşlardan 40 yıl sonra tüm Bulgaristan'a boyun eğdirmeyi başarıyor ve kendisine "Bulgar Öldüren" ünvanı yakıştırması yapılıyor, girişte de vurgulandığı gibi, her nekadar "*büyük ölçüde Bulgar askerlerini kör etti söylentileri olsa da, tarihsel olarak kanıtlanmış değil ve birçok Bizans Tarihinin araştırmacıları tarafından kabul edilmiyor*."[159] Tabii ki, Müslümanlara karşı başlatılan seferlerin yanı sıra, bir dizi devrimlere neden olmuş eylem, aynı zamanda Varda Fokas ve Varda Skliros'un Bizans imparatorluğuna musallat olup, Bulgarların birçok Yunan toprakları işgaline fırsat vermesi ve Joseph (Yusuf) ve 'Sahte' Vasileios başkanların arasındaki entrikalı çatışmalar, mevcut çizgi romanda büyük ölçüde yer işgal ediyor. Ancak Vasileios, insanları kendi tarafına çekmeyi başardı ve: "*İnsanın insanı, Hıristiyan'ın Hıristiyan'ı ve vatanseverin vatanseveri öldürmesi suçtur.*"[160] diye ilan etti.

İmparator Heraklius'un, *Klasik Resimlendirilmiş (Classics Illustrated)* başka bir kısa tanıtım sayısında (N. 1193), Bizans İmparatorlarının parlak seri arasındaki parlayan güneş olarak sunuluyor. Bu çizgi romanda "Diğer"i Persler ve Kutsal Haçı kapan kralları Kisra. Heraklios, onu geri alabilmek için, Asya derinliklerinde ona karşı sefer başlatarak başka bir alanda Haçlı seferler düzenliyor. "Diğer"i ama, Heraklius'un yokluğunu fırsat bilip Konstantinoupolis'e saldırarak kuşatmaya alan

[156] Skarpelos G., h.s., say. 147
[157] Klasik Resimliler *(C.I.),* h.s., say. 43
[158] Klasik Resimliler *(C.I.),* Basil Bulgar, Atlantis yayınları,, vol. 1041
[159] Klasik Resimliler *(C.I.),* h.s., vol. 1041
[160] Klasik Resimliler *(C.I.),* h.s., say. 45

Avarlardır. Patrik Sergios ve bakan Vonos, Heraklios'un başkentte müttefikleri, yardım etmek için davet ediliyorlar ve bunu, Hz. Meryem'in yardımı iddiasıyla, başarıyorlar. Heraklios, Hıristiyanlığın sembolü ile muzaffer dönüyor oysa, çizgi romanda, Vizanta ve ilk sömürgeciler ile antik Bizans'ta tarihsel referans olarak listeleniyor.

Konstantin Palaiologos, ağırlıklı olarak 'Diğer' Yunan edebiyatı, Fatih Sultan Mehmet ve onun Türk askerleri ile karşılaşacak olan Bizans'ın son imparatorudur. Konstantin Palaiologos'un yoldaşı ve arkadaşı, İstanbul Fethi tarihçisi olan Georgios Frantzis anlatıcı rolünü üstlenerek, Korfu'nun bir manastırında fetih sürecini derlemeyi üstlenir. Yunan *Klasikleri Resimlilerin (Classics Illustrated)* bu sayısında da bariz bir şekilde Bizans'ın Yunan-Hıristiyanlar göze çarpmakta zira Meryem anaya: "*Savunucu general; Sen ki Kisrayı yenen, Sen ki bu surlarda bozguna uğrattığın, Avarlar, Araplar, Hunlar, Bulgarlar, şimdi ulusumuz ve bizleri koru*."[161] diye bir çağrı vardır. Çizgi roman, Konstantinopolis'in simgesi olan çift başlı kartal resmi ve şu sözlerle bitiyor: "*Hıristiyanların gururu, dünyanın parçalanması, şehir böyle düştü. Ama ruhu, Avrupa'nın yenilenmesine meşale oldu.... Ve zaman dolunca, Bizans'ın en ön hattında savaşanların fedakârlıkları ile kurtulan, milletin ruhu, yeni destanlar için 'Büyük ilk kanatlarını' açtı*."[162]

Bizans, *Bizans Akrites* ve *Digenis Akritas*, ile ilgili serinin iki kopyası, akıncılardan, mertlikten, onların savaş erdemlerinden ve kahramanlık başarılarından bahsediyor. Her iki sayının önsözünde Akritik Şarkıların övdüğü, tarihin çalkantılı ve dramatik yolda Yunan halkının hayali onu yarattığı gibi ulus düşmanlarına karşı milli savaşçı olarak Akritas'ı ideal tip olduğunu vurgulamakta. Akıncılar, Achilleas ve Büyük İskender olduğu gibi, onlar da kahramandılar. En güçlüleri olan Vasileios Digenis, Apelates ve Araplar ile savaştı. Digenis Akritas'ın yüzünde Yunan Milleti'nin umutları ve idealleri yansıtılmış. Ama Akıncılar sadece Yunan tarihinin bir süreklilik sembolünü oluşturmuyor. Ayrıca, Yunan kaderini kendisini insanlaştırılmış formunu oluşturuyor keza Yunanistan kendisi, Akritas'ın kültürü, yani Avrupa'nın kültürü olarak algılanıyor.[163] Yunanistan'ın bu akıncılık özelliği, Konstantin Palaiologos'un ön saflarında bulunanlar ve zamanda belirtilerek cevap veriliyor: "*MS 15. yy ortalarında bulunuyoruz. Avrupa'nın ortaçağını ışığa bürümüş*

[161] Klasik Resimliler *(C.I.),* Konstantin Palaiologos, Atlantis yayınları, vol. 1110, say. 12
[162] Klasik Resimliler *(C.I.),* h.s., say. 48
[163] Skarpelos G., h.s., say. 144

olan Bizans İmparatorluğu, şimdi batıya yaslanmış. O, binlerce yıl büyük bir medeniyetin beşiği, üzerine çarpan barbarların dalgalarına yıkılmaz engel oldu. Ama şimdi sonu geldi. Bizans İmparatorluğu bir devlet ve etrafında birkaç kale dışında birşey değil.... F.S. Mehmet'in fiziksel gücü karşısında Bizans, ahlaki zırhlı olarak duruyor. Ama maalesef sadece ahlaki."[164]

Dimitris Skourtelis, Akıncılar için, çizgi roman üzerinden "Çizgi romanda akıncılar destanından alıntılar" adlı bir video düzenleyerek konuştu. 12 dakika Süren videoda, Akıncılar destanında kısa bir not olarak akıncıları metheden Kadere direniş, kararlılık ve mücadelecilik sembolleri olarak ve First Blood adlı filmden Jerry Goldsmith'in müziği vardır.[165] (şek. 3)

Daha önce bahsedildiği gibi, Savaşçı Bizans İmparatorlarına adanmış *Klasik Resimli (Classics Illustrated)* sayılar dışında, önemli Bizans kadınlarına adanmış- 4 sayı bulunmakta ve şu başlıkları taşımaktalar: *Athinais- Bizans imparatoriçesi Evdokia, Bahtiyar Theodora, Atinalı İren ve Anna Komnini*. (şek. 4) Bizans için önceki sayıların yapısını takip ediyorlar. Kadınlar, ya kızdırlar (ör. *Anna Komnini*) veya Bizans imparatorlarının eşleri (ör. *Bahtiyar Theodora*) ve önemli mevkilere sahipler. Eğitimli ve dinamik olarak kendilerini takdim ediyorlar ve, ya askeri olaylar ya da hayatlarından olaylar anlatıyorlar.

Anna Komnini eserinin kısa tarihsel girişinde "*Bizans imparatorluğu gerilemeye başlamadan önce, şanlı Bizans'ın son şanlı hanedanı*"[166] Komninon hanedanına değinmektedir. Aleksios Komninos'un kızı Anna Komnini ana karakter olmasına rağmen, bilge ve iddialı Anna, Kutsal Topraklar'ı kurtarmak için ilk haçlı seferleri, Aleksios'un Normanlar, Peçenekler ve Türklerle olan savaşı gibi önemli tarihsel olayları bize anlatmak üzere "Alexiada"nın içinden bizlere bu "Klasik"i kaleme almakta. Anna Komnini'nin kayda değer olayı; taht için entrikalı hataları itiraf ediyor, kabul ediyor ve tabiiki babası hakkında tüm gerçeği yazmaya çalışıyor.

Çalışmanın özetinde vurgulandığı gibi Athinaida, daha sonra Hıristiyan-vaptiz olduktan sonra Evdokia, birçok kadın arasında "*siyaset, hayırseverlik, iman ve herşeyden önemlisi ruh sektöründe eserleriyle Bizans Tarihi'ni aydınlatarak*" özel bir yeri bulunmaktaydı. Kendisi imparator II. Theodosios'un yanına tahta oturdu ve

---

[164] Klasik Resimliler *(C.I.),* Konstantin Palaiologos, Atlantis yayınları, vol. 1110

[165]Skourtelis D., Çizgi romanda Serhat'lar (Bizans'ta). 20/4/2015 tarihinde http://bit.ly/1SX4tBS tarafından alındı

[166] Klasik Resimliler *(C.I.),* Anna Comnena, Atlantis yayınları, vol. 1222

"*Greko-Hıristiyan medeniyetinin gelişmesinde önemli bir işbirlikçi olmuştur*."[167] Aydınlık ve savaş sahneleri olmayan sayfalar içinde onu Atina'dan Konstantinopolis'e tahta sürükleyen maceralarını, Poulheria ile olan çatışmasını ayrıca Atina ile Bizans'tan Filisten'e ve Kudüs'e kadar onu meşhur yapan edebi ve manevi çalışmalarını izlemekteyiz.

Eserin davasının kısa girişinde vurgulandığı gibi, *Klasik Resimlilerden (Classics Illustrated)* bir sayı adanmış olan bir diğer Bizans imparatoriçesi Atinalı İren'dir veya başka bir deyişle "Büyük İren". "*Çok güçlü ve hırslı bir kadından bahsediyoruz, görünümü görkemli, muhteşem idi... Görüntüleri restore eden ilk kadın İmparotoriçe olarak bilinmektedir...hava politikasında ve savaşlarda rol oynadı ve parlak maceraları olduğu gibi karanlık maceraları da vardı...*"[168] İren çizgi romanda, Bizans tahtının ortak imparatoriçesi olarak öncü rol oynayan dinamik bir kadın olarak gösteriliyor. Çizgi roman, İren döneminde Bizans'ta genel anlamda iklimin ne durumda olduğu ve 'İkonaklast' imparatorlarına iki sayfalık raporla tamamlanmaktadır.

Klasik Resimlilerde (Classics Illustrated) beş sayı sonra, yani N. 1246'da, Bizans'ın bir başka önemli kadınından bahsediliyor, Bahtiyar Theodora'dan, zamanın tarihçileri ona bu ismi vermişlerdi, öyle ki "*çalkantılı, ihtiraslarla, fanatizm ve uzlaşmaz nefretle dolu bir dönemde yaşadı.*"[169] Burada eserin kısa girişinde Theodora "büyük edep ve takva ile yönetti...ama birçok testlerden de geçti" diye belirtiliyor. Paflagonya'nın bilinmeyen ama bir okadar da güzel kızı olarak yola çıktı, Konstantinopolis'in saraydaki salonlarına kadar girerek, Kassiani ile rekabet edebilecek duruma geldi. Kassiani herkesin bildiği "*en büyük (iyi) yürekliler kadından (çıkar) doğar*" cevabını vererek, imparatora 'karşılık' verir ve imparator Theofilos kadının tarafını kazanır. Çizgi roman sayfalarında Theodora'nın, çeşitli zorluklara rağmen İkonların Restorasyonu için çabalarına ve başarısına şahit oluyoruz. Thodora'ya adanmış-sayı, Kassiani ve Bizans İlahi Besteleme Sanatı için iki sütunlu bir referans ile tamamlanmaktadır.

Belirtilen bu belirli kadın şahıslar dışında, *Klasik Resimlilerin (Classics Illustrated)* kadınlara atıfta bulunduğu bir diğer sayı ise Digenis Akritas ve Bizans Akıncılarında. Bunlarda öne çıkanlar, Maximo liderliğinde Amazonlar hayranlarıdır.

[167] Klasik Resimliler *(C.I.),* Bizans Athinais Empress Eudocia, Atlantis yayınları, vol. 1219, giriş
[168] Klasik Resimliler *(C.I.),* Irene Atinalı , Atlantis yayınları, vol. 1241, giriş
[169] Klasik Resimliler*(C.I.),* Bahtiyar Theodora, Atlantis yayınları, vol. 1246, giriş

Amazonlar, Araplarla yapılan savaşta Digenis Akritas'a yardımda bulunmuşlar. Bizans İmparatorluğu'nun düşmanlarını yenmesinde savaş alanlarında meydana çıkarak, önemli derecede katkı sağladıklarını, Akıncılarla eşit, dinamik savaşçılardan bahsediyoruz. (şek. 5)

Çizgi romandaki bir hikayede kolay anlaşılan şey kahramanlarda "olumlu" ve "olumsuz" çatışmalar, "iyi" ve "kötü" arasında bir çatışma. Ancak çatışmalar ,öykünün geçtiği 'yerle' ilgili de vardır. Bir kahraman için 'düşmanca' alanlar koyu renklerin (gri veya sınırlı açılarla solgun) hakim olduğu renklerle sunulmaktadır halbuki, birçok kez 'dost' alanlara karşı olarak açık renkte renklerle (mavi, pembe, çok renkli) sunulmaktadır. Mekanın kavramı 'çizgi roman'da bir hikayede çok önem taşımaktadır, çünkü, değerlerin belirli bir yönde hiyerarşi ve tertipli bir şekilde olayların ve kahramanların düzenlenmiş olduğu çerçeveyi oluşturmaktadır.[170] 'Bizans' *Klasik Resimlilerde (Classics Illustrated)* eylem genellikle sarayın dışına, doğaya Bizans İmparatorluğu topraklarına taşınmaktadır ve sadece topraklarının dışında askeri harekât olduğu zaman sahneler başka yerlerde oynanılıyor. "*Böylece, vahşi barbarlığın doğada bulunduğu, doğanın bir ikilemi ile olduğu kadar teknik (sosyal) mekanda da barbar ve uygarlıkla karşı karşıya kalıyoruz*."[171] Savaşçı imparatorlar veya Akıncılar, genellikle ekili arazilerin dışında ikamet eden ve sınırları ihlal eden medeniyet düşmanları ile mücadele etmektedirler. Böylece, Ayasofya ya da ışık ve renk çeşitliliğin hakim olduğu İmparatorların saraylarının geçmişte kendi sitelerinde canlandırmaları vardı. Aynı zamanda, projenin gerçeğe benzerlik ve eylem anında yerleşmelerine izin veren canlandırımlarla katkıda bulunuyorlardı. Ayrıca, ham madde ile örülmüş, inişli, "Diğer" in ikamet yeri ile ve savaş alanı ile bağlantılı olan tehdit alanları vardır. Belirlenen inişlerden birisi de Digenis Akritas'ındır. Digenis'in mermer harman katlarda Azrail ile düellosu koyu yeşil bir bulut içinde, mekan canlandırımı olmadan yapılmaktadır. (şek. 6) Digenis yenilmeye mahkümdur. Aynı zamanda savaş alanlarındaki renk bile karakateristiktir: siyah figürlü skeçlerin kahverengi üzerinde gecenin mavisi.

Bizans'ta bahsedilen *Klasik Resimliler (Classics Illustrated)* konularındaki kahramanlar kadınların olduğu kadar erkeklerde, sarayda yaldızlı ve savaş alanlarında zırhlı, mevsime göre giyinmişlerdi. Bedenler şematik olarak canlandırılıyor zira

[170] Panaykas P.S., İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin illüstrasyon olan çizgi roman dergilerine karşı tutumları (comic-books), Doktora Tezi, Atina 1998, sayç 91
[171] Skarpelos G., «Çizgi roman için», *Çağdaş konular*, n.34ö say. 102

klasiğin önemi sözde bulunuyor maddiyatta değil, halbuki güzellik, kelimelerde veya konunun yapısında aranıyor ama, konuşma vektörlerinde değil.[172]

Bizans'ta bahsedilen *Klasik Resimlilerin (Classics Illustrated)* sayıları G. Skarpelos'a göre geçmişi klasik olarak algılamakta, yani mülkiyet ve gerekçe sözü olarak: konuşma veya yazma gibi. Söylenilen sözcük ses sınıfına ait değil, yazma ve baskı sınıfına aittir.[173] Dikdörtgen çerçeveler içindeki harfler (çizgi romanın klasik balonlar çoğunluğu değil) genellikle küçük ve büyük baskı harfleridir. Görüntüleri bir kitabın harfleri gibi, sonuç olarak çizgi romanın da okuma eyleminin görme eyleminden üstünlüğü söz konusu. P. Maritinidis'in belirttiği gibi temel kategoriler-diyotlar, metnin çizimlenmiş 'kare'ler içine dahil olanlar, anlatıcının sesi-metni, kahramanların sesleri-metni ve çevrenin sesi-metni olanlardır,[174] ancak mevcut *Klasik Resimli (Classics Illustrated)* konulardan neredeyse her ses namevcuttur. Dışarıdan ses veya kalabılığın ya da kahramanların çığlıkları duyulmamaktadır. "*Hatta metinsel ve resimsel bağlamda olayın şarkı biçiminde söylendiği sonucu çıkmaktadır*."[175] Hikaye edenin 'sesi' çerçevenin belirli bölgelerinde, ayrı dikdörtgen boyutlarda bulunuyor, halbuki kahramanların 'sesleri', renkli veya beyaz dikdörtgen çerçeve içine alınmış, bir zamanlar çizgi romanların karakteristik balonlarına benzemek için, küçük beyaz bulutlarda, her seferinde konuşmacıyı göstermek için sivri uçları bulunan karakterlerdir.

G. Skarpelos'un Klasik Resimlilerde belirttiği gibi, 1821 devrimine deyinen sayılarda birçok haritalarla karşılaşmaktayız,[176] ancak bu çalışmada bizi ilgilendiren sayılarda, Bizans'a değinen haritalar azdır. Özellikle, M.S. 4'üncü yy. Roma İmparatorluğunun sunulduğu, Büyük Konstantin'e adanmış- sayılarda haritalar, Fatih Sultan Mehmet'in bir gecede gemileri karadan Haliç'e nasıl geçirdiğine dair yöntemi göstermek için kullanılan, Konstantinos Palaiologos'a adanmış-sayılarda haritalar ve sonunda Kandiye'ye adanmış-sayıda sözü geçen imparatorun dönemine atıfta bulunarak Konstantinopolis haritası bulunmaktadır. (şek.7)

---

[172] Skarpelos G., *Çizgi romanda tarihsel bellek ve Yunanlılık*, Kritiki Yayınları, Atina 2000, say. 194
[173] Skarpelos G., h.s., say. 168
[174] Maritinidis P., «Sessiz kıyamet», *Okuyorum*, n. 217, say. 26-32
[175] Skarpelos G., h.s., say. 167
[176] Skarpelos G., h.s., say. 173

Modern çizgi romanda Bizans

Bizans döneminde ve özellikle düşmesinden önceki son günlerde, *1453* başlıklı başka bir Yunan resimli romandan bahsedilmektedir. (şek. 8) Senarist Orestis Manousos'un giriş bölümünde belirttiği gibi, Fetih teması başlığı altında *Klasik Resimlilerden (Classics Illustrated)* farklı bir çizgi roman olduğunu, özellikle "*sık sık Hollywod tipi üretimlerde bulunan çeşitli cömertlikleri*" önlemek için tarihsel gerçeklik konularına dikkat verildi.[177]

Konstantinipolis'in düşüşünden kısa bir süre önce olan savaşlarda başrol oynayan ve analatan kişi, Konstantinopolis savunmasına katkıda bulunmak amacıyla Girit'in okçular birliği ile gönüllü olarak giden, Venedik kuşatması altında olan Giritli okçu bir gençtir. Basit bir asker olarak kendisinin yaşadığı olayları günlüğüne kaydeder. (şek. 9) Bu çizgi romanın sayfalarında kareler, savaş alanlarına uyan koyu renkler yer almakta ve bunlardan Konstantinopolis'i betimleyen çok azında ışık vardır. Çalışmanın sonunda, Konstantinopolis'in haritası ve sözlüğün dışında vücutlarında fazla plastisite olmadan, tarihin kahramanları erkek ve kadın savaşçılar giyinik olarak görünürler. Bu yeni çizgi romanda, papirus tarzı anlatı dikdörtgenler ötesinde, çizgi romanların bilinen karakteristik balonları ile kahramanlarının sözleri ve aynı zamanda doğadan ünlü veya ünsüzlerle dizilmiş sesler-gürültüler bulunmaktadır. (şek. 10)

Bizans, başkenti, imparatorları ve tarihin noktalarında istasyonlarına değinen, *Arapların zirvesinden...Rönesansa kadar*, başlıklı Larry Gonick'in *çizgi romanında Dünya Tarihinin* üçüncü kitabında bulabilirsiniz. Mevcut çizgi romanda gözlemlenen Bizansla ilgili raporlar farklı bölümlere dahil edilen, İmparator Konstantin tarafından 322 yılında Konstantinopolis'in kurulmasıyla bölüm 17 ile başlayan ve Dünya Tarihi üçüncü kitabın sonuna ulaşıyor. (şek. 11) Bizans tarihi bölümleri çerçevesinde Avrupa ve Asya'nın genel tarihinin bir parçası olan Haçlı Seferleri, Bizans'ta ikonalarla tapınmaya karşı mücadele (iconoclasm) veya Fetih ve Bizans İmparatorluğu'nun sınırlarını tehdit eden düşmanlara karşı emperyal eylemler gibi, önemli tarihsel olaylar vurgulanır. (Şek. 12) Bu çizgi romanın karelerinden renkler eksik. Siyah beyaz skeçler, çizgi romanların klasik balonları, çevre sesleri ve ayrıca günlük yaşamdan figürler ve sözler var, bütün bunlar, 'Bizans' *Klasik Resimlilerden (Classics*

[177] Manousos O., *1453*, Anubis Yayınları, Atina 2008

Illustrated) çok modern Avrupa veya Amerikan çizgi romanlarını daha çok anımsatmaktadır.

Son olarak da, Bizans sunumu çizgi romanda, web sitesinde ilan edili, *A short comic about the Byzantines* (Bizanslılar hakkında kısa bir çizgi roman) başlığı altında ve Zak Ziebell tarafından yazılmış yabancı bir çizgi roman içermeden olamazdı.[178] (şek. 13) Burada aynı zamanda, belirli Bizans İmparatorlarına değinerek Jüstinyen, Theodora, Fokas, Herakleius gibi ve bu imparatorların uğraşmak zorunda kaldıkları bazı düşmanları, İngilizce yazılmış siyah beyaz çizgi romanda bahsedilmektedir. (şek. 14) Tabii ki, Bizans tarihinin belirli bir dönemini ve özellikle Roma İmparatorluğu'nun çöküşünden Heraklius'un dönemine kadar küçük bir yaşam dönemini kapsamaktadır. Klasik çizgi romanların az sayıdaki balonlar yanı sıra, ki bazılarında 'Roma', 'Rum', 'alithos' gibi Yunanca kelimeler içeriyor, hikayenin geri kalanı ise bir anlatıdan ibarettir. (şek. 15) Kahramanların savaş sahnelerinden (şek. 16) olduğu kadar günlük barışçıl yaşamlarından da imparatorluğun bazı haritalarında karşılaşıyoruz.

[178] Ziebell Z., *A short comic about the Byzantines.* 20/3/2015 tarihinde http://bit.ly/24tX4vU tarafından alındı

Bizans Tarihi öğretiminde çizgi roman kullanımı için öneri

Çizgi romanlar; psikolojik, tarihsel, kültürel ve sosyla fonksiyonları ile çok fonksiyonlu bir iletişim aracıdır.[179] Çizgi romanlar şüphesiz önemli bir görsel öğretim aracıdır ve Tarih dersi için, dersinde çizgi romanları kullanmayı karar kılan öğretmen, bilgilerini ilgili konularla güncellemenin dışında, okuyucunun ve mevcut durumda öğrencinin tümüne anlam vermesi için beklenmektedir. Öğrenci konunun durumunu yansıtabilmesi için altyazılar, diyaloglar, sesler, tasarımlar ve renkler arasında gerekli bağlantıları yapacak, hayal gücünü aktif hale getirerek, hayal gücü ile tüm hikâyeyi yeniden inşa edecektir.[180]

Başlangıçta önceden söz ettiklerimizin amacına ulaşabilmek adına, öğrencilerimizin ilgisini sınıfta harekete geçirmek için, kitaplar dışında başka çeşit edebiyatların da olduğu, bunlar hepimizin bildiği çizgi romanlar olduğunu ve bunlar edebi dergileri oluşturabilme olasılığına sahiptir. R. Versaci'nin desteklediği gibi, bu yöntemle, Tarih öğretiminde değerlendirilmesi neden özellikle bu edebi türe başvurulduğunun açıklığa kavuşturulduğunu,[181] bir yandan öğrencilerin okuma ufuklarını genişletirken diğer yandan da kendimize bir tartışma başlangıç noktası sunuluyor. Öğrencilere çizgi roman dünyası ile ilk ilişkiyi yaşatabilmek adına mevcut edebi türün tarihsel bakışını yapabiliriz. Başlangıçta, öğrencilerin ilk etapta "kare"nin anlamı ile temasta bulunmaları ve izlediklerinden esinlenmiş olarak daha rahat ve eğlenceli bir şekilde yeni bilgilerini eski tecrübeleriyle eşleştirerek kendilerini daha serbest ifade edebilmeleri ilk hedefimiz. Aynı zamanda, hedefimiz, öğrenciler arasında iletişim ve iş birliği için olumlu bir iklim yaratmaktır.

Bu doğrultuda bir adım daha ilerleyerek, sınıfımıza davet edeceğimiz bir çizgi roman sanatçısı, çizgi romanla ilgili kendi tecrübe bilgi ve birikimini öğrencilere aktararak, onların dikkatini çekmeyi başaracaktır.

Devamında, öğretim sırasında karakterleri tanımlamak, hikâye öğretmek ve metin yazmak için çizgi romanı kullanabiliriz.[182] Çizgi romanın eğitsel değerinin farkında olan ve öğrenciler üzerindeki olumlu etkisi hakkında bilgi alan öğretmen,

---

[179] Örs F., Eğitim ve Karikatür, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84(7), 2007, 26

[180] Rontari Tz., *Fantezinin Dilbilgisi*. Tarih icat etmede sanata giriş, Metaihmio Yayınları, Atina 2003, say. 175

[181] Versaci R., How comic books can change the way our students see Literature: One teacher's perspective, *The English Journal*, 91:2(Nov., 2001), say.66

[182] Drolet C.A., *Using Comics in the Development of EFL Reading and Writing*. 9/05/2016 tarihinde http://bit.ly/1q7pIU8 tarafından alındı

yukarıda uyarınca, Tarih dersi konusunun öğretimi esnasında aşağıdaki faaliyetleri uygulayabilir:

1. Karakterleri tanımlamak için

Öğretmenin öğrencilere çizgi romandan bir kopya vererek (ör. *Konstantine Palaiologos*), öğrencileri okumaya davet etmek öneriliyor. Belirli imparatorla ilgili ön bilgileri etkinleştirmek için derse başlamazdan önce onlara sorular sorabilir. Öğrenciler ilk kısa okumayı tamamladıktan sonra, öğretmen, varsa eğer yabancı kelimelerin açıklamasını yaparak, onları; *Hangi kahramanı sevdiniz veya sevmediniz? Niçin? Karakterini nasıl tanımlardınız?* Gibi sorularla bu çizgi romanda, onları kahramanların karakterleri hakkında kendi görüşlerini ifade etmeye davet ediyor. Öğrenciler daha sonra, çizgi romanda tespit ettikleri, kahramanları belirleyen karakterleri ve sıfatları kaydedebilir. (şek. 17,18) Devamında öğretmen, onlara en çok izlenim bırakan kahramanı ve karakteri tarif etmelerini, tek tek ya da gruplar halinde çalışarak, kısa paragraflar yazmak için teşvik edebilir. Etkinliğin devamında öğrencilerin belirli bir kısmı yazdıkları metinleri okurken, diğerleri de kimi tarif ettiklerini tahmin etmeye çalışabilirler.

2. Hikâye öğretimi için

Öğretmenin öğrencileri çiftlere ayırarak, onlara, çizgi romandan bir kopya, ör. *Heraklius* çizgi romandan sayfalar verip onları okumaya davet etmesi tavsiye ediliyor. İlk, kısa bir okumadan sonra, her öğrenci çiftinin okuduğu karelerde gerçekleşen sahneleri açıklamak için öğrenciler davet edilir. (şek. 19,20) Bu noktada öğretmen, olayların kronolojisi hakkında kelimeler kullanmalarına teşvik edebilir ve hikâye bittiğinde, öğrenciler bireysel veya çiftler halinde çalışarak; mekân, zaman, karakterler, olay örgüsü, olaylar, sonuçlar hakkında bilgi vermek için, kendi çizgi romanlarını oluşturabilir.

3. Yazma için

Öğretmenin, çizgi romandan farklı kız/erkek öğrenci çiftlerine, kadınlardan bahseden çizgi romanlardan kopyalar vererek, örneğin: *Anna Komnini, Athinais-Bizans İmparatoriçesi Evdokia, Bahtiyar Theodora, Atinalı İren* veya hatta Amazon Maksim'in başrolde olduğu, *Digenis Akritas'ın, dünyanın Tarihi* ve *1453* çizgi romanından sayfalar vererek okumaya davet edilmesi tavsiye ediliyor. Öğrenciler metni kısa bir süre okuduktan sonra okudukları çizgi romanda karşılaştıkları kadın kahramanlarını tasvir etmek için davet edilirler. İkinci bir seviyede sınıfta, Bizans döneminde kadının konumu üzerine bir konuşma gerçekleşebilir. Eğitimci aşağıdaki

gibi sorularla öğrencileri özendirebilir; *Bizans döneminde kadınlar nasıl giyiniyordu? Sadece evde nelerle karşılaşıyoruz veya farklı makamlarda? Eğitimli olduklarını düşünüyor musunuz?* Devamında öğretmen, öğrencilerin fikirlerini almak üzere onlardan bir metin yazmalarını ve o dönem kadınlarının konumu ile şimdiki kadınların konumunu karşılaştırmalarını ister.

Öğrenciler yukarıdaki etkinliklere karşılık vererek, iletişim ve ifade becerilerini geliştirirler. Çizgi romanın ve içlerinden sunulan karakterlerin edebi tarzının keyfini sürüyor, okuma ve yazma yeteneklerini iyileştiriyorlar,[183] bir yandan da Tarih öğretiminde alternatif kullanımı yoluyla sağlanan tarihsel bilgiyi ve bilgileri biçimlendiriyor.[184]

Vasilikopoulou, Boludakis ve Retalis, öğretmenin Tarih konularını öğretmek için çizgi romanı kaynak olarak tercih ettiğinde, izleyebileceği şu on (10) adımı tavsiye ediyorlar. Bu adımlar asdışık bir dizi işlemi içerir;[185]

1. **Adım:** Çizgi roman kaynağının (gazete, dergi, tarihi) incelenmesi ve bunun nekadar önemli olduğu
2. **Adım:** Başlığın incelenmesi, ayrıca çizgi romanın amacı için, onun yayınladığı mesajı zaman ve mekâna entegre edilmesi
3. **Adım:** Resimli tasarımları oluşturan unsurların sayımı (kim veya ne sunuluyor, nerede ve ne oluyor)
4. **Adım:** Alt başlığın incelenmesi ve unsurlarla bağlantı kurması
5. **Adım:** Yorumun desteklenmesi için illüstrasyon verilerinin kullanımı
6. **Adım:** Resimli tasarımları çevreleyen koşul veya çerçevelerin (örneğin insanlar, yerler, faaliyet ve etkinlikler, mesim) bulunması
7. **Adım:** Önyargı, yazarın kayırması, kaynak kombinasyonu, alt başlık ve resimsel çizimler, yazarın görüşü için kanıt veya işaret, yüz ifadeleri, karakterler, beden dili varlığı
8. **Adım:** Yazarın niyetine yorumlar; neyi başarmayı hadefliyor, gayesi ne, neden bu özel olayı seçti, vaka, konu mu madde mi, mesajı neden bu özel yöntemle iletti, çizgi romanları çizmek için onu hangi neden buraya itti?

[183] Drolet C.A., h.s., http://bit.ly/1q7pIU8.
[184] Grosdos S., & Ntagiou E., Toplam ret ve hevesli kabulden sonra yaratıcı kullanıma, *Modern Eğitim* n. 108, Atina 1999, say. 69
[185] Vasilikopoulou M., Boloudakis M., Retalis S., h.s.

9. **Adım:** Bize yarattıkları ruh hali ve üslubun tefsiri (mutluluk, mutsuzluk, üzüntü, alay, ironi, hiciv)
10. **Adım:** Karakteristik insanların ve nesnelerin performansı ve tasarım unsurları üzerine yorumlar.

Yukarıdaki adımları baz alarak eğitimci çalışma kağıdı hazırlayıp dağıtabilir, bunun üç düzeyde zorluk derecesine aşamalı olarak ayarlanabilir, çizgi romanın tarihi kaynak kullanılması için (çalışma kağıdı; bk. yazı eki), görsel olduğu kadar sözel unsurların da her seferinde belirli etkinlikler üzerinde çalışmalarını isteyebilir. Böylece, bireysel ya da ortak eylemler yoluyla öğrenciler, Bizans'ın tarihi dönemi hakkında kuruluşu, yükselişi ve düşüşü ile ilgili mümkün olduğu kadar daha fazla bilgi toplamaları, insanların mevcut tarihteki (İmparatorların, din adamlarının, akıncıların, kadınların, v.s.) düşünce tarzlarını, ister bunlar *Klasik Resimlilere (Classics Illustrated)* ait olsun isterse modern çizgi romanlara,[186] Bizans için yazılmış çizgi romanlara atıfta bulunarak, çizgi romanın yaratıcısının kendi kişisel vizyonunu, etkili kişilerin kişiliğini, teşvikleri, yorumlamaları ve tutumları değerlendirmeleri beklenmektedir.

Going Graphic adlı eserinde; *Comics at Work in the Multilingual Classroom* (çok dilli sınfta etkinlik esnasında çizgi romanlar) ile S. Cary, öğretimde çizgi romanların mümkün olabildiğince en iyi şekilde yararlanılabilmesi için sınıfta yapılabilir bir dizi etkinlikler önermektedir.[187] Bunlardan, Tarih öğretiminde genişleme olarak kullanılmak üzere; a) Bir çerçeve ekleme, b) Komik ya da tam tersi, c) Zaman yolcusu olanları seçildi.

İlk durumda, **bir karenin eklenmesi**, öğrencilerin Bizanslıların Araplara karşı verdiği mücadeleyi kendi kareleriyle *dünya Tarihini çizgi romana* genişletme fırsatı vardır. (şek. 21,22) Bu durumda, bunlar ister birkaç yıl önce oluşturulmuş olsun ister modern olsun, hikayeyi okurken devamını tahmin edebilirler, çizgi roman dilini algılamaları için stratejiler geliştirebilirler, keza metnin azaltılması önemi ve son olarak kendi çizgi romanlarını yaratabilirler. Öğrenciler, resimli tarihe bir veya daha çok kareler ekleyerek kişiler, eylem, (sözlü) bulutlar veya/ve (düşünceli) bulutlar ekleyerek, kişisel olarak veya gruplar halinde çalışabilirler, eğer tarihi olaylar farklı gelişmiş olsaydı neler olacaktı ve Bizanslıların örneğin Araplara karşı mücadeleyi

[186] Vasilikopoulou M., Boloudakis M., Retalis S., h.s.
[187] Cary S., *Going Graphic, Comics at Work in the Multilingual Classroom*, Heinemann Portsmouth, NH, USA, 2004, say. 70

kaybetmiş olmaları halinde neler olacaktı tahmin etmeleri istenir. Bireysel çalışma yapmaları halinde sınıf arkadaşlarının karesini tamamlamak üzere bir sonraki öğrenciyi davet edebiliriz ya da karenin tamamlanması için öğrencilere ev ödevi olarak verilebilir ki, örneğin Bizans döneminde günlük yaşam konusunu ebeveynleriyle tartışma ve gerekli karşılatırmayı yapmak için fırsat olacaktır. Öte yandan, Tz. Rontari'nin vurguladığı gibi öğrenciler, çizgi romanın oluşturulmasını ilgili okumalarla bağlantılı ilgili bir etkinlik olarak ele almaktadırlar. Genellikle öğrenciler kendiliğinden resim çizerek bir kareden diğerine geçmek adına, kişileri konuşturmak için baloncuklar ekliyor, böylece hayal güçlerini aktif hale geçiriyorlar.[188]

İkinci durumda, çizgi romanda **mizahi unsurların olması veya olmaması,** öğrencilerin, Bizanslıların Ruslarla (şek. 23,24) ilişkilerine değinen çizgi romanda dünyanın Tarihi'nden sayfaları inceleyebilirler ve bunda var olan komik unsurları bulmak için takımlar halinde çalışabilir aynı zamanda yazarın dış düşmanlarının üstesinden gelebilmesi için verdiği mücadeleyi Bizans tarihinden sayfalar vererek kullandığı biçimi belirlemeleri istenmektedir. Öğrenciler çizgi romanda olan sözcük veya cümleleri çözmek ve onlara alternatif yorumlar önermek ve bir halkın dış sınırlardaki düşmanlarla yüzleşmek gibi ciddi bir konudaki çabasında mizahi olan veya olmayan unsurları tespit edip tanımlamaya davet edilmektedir. Ayrıca tarihsel gerçeğe ilişkin olarak incelenen kelime, renk ve ses ile kişisel duygu ve düşüncelerini ifade edebilmeleri, çizgi romanda olayları ve duyguları bağlantı yapması beklenmektedir.

Üçüncü ve son durumda öğrenciler, **çizgi romanları zaman içinde seyahat olarak kabul edip**, ister bunlar birkaç on yıl önce hazırlanmış olsun, *Klasik Resimlendirilmiş (Classics Illustrated)* gibi olanlar, ister daha modern olsun, *çizgi romanda dünya Tarihi* gibileri, hatta ister *1453* gibi artı dijital olanları da Bizans tarih öğretimi sırasında temas ettikleri tüm çizgi romanları ve onlarla karşılaştırna yapmak üzere:

- İki cinsiyetin belirgin olan veya olmayan ilişkileri ve onların rolleri
- Azınlıkların varlığı olup olmadığı ve onlara karşı olan davranış biçimleri

[188] Rontari Tz., *Fantezinin Dilbilgisi.* Grosdos S., & Ntagiou E., Toplam ret ve hevesli kabulden sonra yaratıcı kullanıma, *Modern Eğitim* n. 108, Atina 1999, say. 65

- Kalıplaşmış sözlerin varlığı
- Şiddetin varlığı ve bunun niteliği (türü)
- Kilisenin rolü ve adalet dağıtma yolundaki şekli
- Kahramanın kişiliği ve fiziksel özellikleri
- Arka plan (renk, ışık, giyim, mobilya, saç, takı)
- Deyimlerin varlığı ve kullanımı
- Sanatsal tarzı, anlatım biçimi, teknoloji kullanımı veya kullanmayışını incelemeleri beklenmektedir.

Konstantinos Palaiologos'un Klasik Resimli (Classics Illustrated) ve *1453* arasında karşılaştırarak, öğrenciler Konstantinopolis'in fethi ile ilgili konu işleme esnasında daha önce bahsedilen tüm unsurları keşfederek, *Klasik Resimlilerin (Classics Illustrated)* yayımlanmasından bu yana 60 yılı aşan süreçte müzakere konusunun görüş açısı nasıl değiştiğini açıklamalarını arzulamaktayız. Bu durumda, kaynakların yorumlanması dışında öğrencilerden, çizgi romanın kavramsal harita (concept map) üzerine tarihsel konuyu ayrıntılarıyla incelemeleri istenebilir. Bu şekilde öğrencilere kaynakların gerekli konularına odaklanmasına, şematik ve soyut bir şekilde onları sunma becerisini elde etme imkânı verilmektedir.

Dijital 21. yüzyılda çizgi romanlar: İşbirlikçi eTwinning projelerinde dijital çizgi romanlar ve Tarih[189]

Bugünün eğitimsel gerçeğinde, eğitimdeki modern eğilimler öğrenim toplumunda eğitim hedeflerinin yeniden tanımlanmasına ilişkin multimedya ve hipermedya, internet ve genel olarak iletişim teknolojilerinin sağladığı olanakları kullanılmasını gerektirir, yani aktif öğrenmeye özendirme, cesaret verici iş birliği, gündelik yaşamla okulun bağlantısı, eleştirel düşünme gelişimini vurgulamak, öz-düzenleme ve yansıma, ve son olarak öğrencinin bireysel yeteneklerinin değerlendirmesi.[190]

Çift kodlama teorisine dayanarak, Mayer ve Moreno bilgisayarın, hikâye ve animasyonun paralel sunumunda öğretime dayalı stratejiler önererek etkili öğretime

[189] Kougiourouki A., eTwinning işbirliği programlar çerçevesinde çizgi roman ile Tarih öğretimi, Uluslararası katılımlı ikinci (2.) eTwinning Ulusal Konferansı Bildiriler: «*İşbirlikçi okul projelerinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Değerlendirilmesi*», Patra 2015, say. 338-344
[190] Vosniadou S., *Çocuklar, Okul ve Bilgisayarlar*, Gutenberg Yayınları, Atina 2006, h.s.

katkıda bulunmanın yollarını aradılar.[191] Bu bakış açısından, BİT'in aynı derecede Tarih öğretiminde de önemli katkı sağladığı ve özellikle web 2.0 araçlarının, öğretmenlerin bilimsel ve pedagojik formasyon bakımından yanı sıra sınıfta öğrenim 'araçları' olarak da ama genel olarak okul etkinliklerinin bir parçası kabul ediliyor. İnternetin çeşitli araçları, uygulama toplulukları, sanal ortamlar, özellikle açık ve keşif öğrenme ortamları, bilgisayarın geleneksel öğretim araçlarına ilişkin daha avantajlı olduğu sonuçları vermektedir.

Ayrıca dijital çizgi romanın multimedya karakteri, öğretim esnasında birden çok uyarıyı aktif hale getirir, öğrencileri etkiler ve onların aktif katılımı için ek teşvikler sağlar. Özellikle mevcut dijital çizgi romanlar İlkokulda olduğu kadar, Ortaokul ve Lisede de her düzeydeki derslerde kullanılabilir.

Özellikle ilkokulda Tarih dersi öğretiminde, tarihsel zaman ve bilgisayarlarla uyum içinde bir araç olaraktan, ilkokul son sınıflarda karmaşık tarihsel kavramların gelişimine kadar kullanılabilir. Çizgi roman kullanımı, görsel ve sözel düzeyde okuma ve anlatım becerilerinin gelişimini, sanal ile karşılaştırıldığında ifade sözel araçların sahip olduğu potansiyel ve sınırlamaları değerlendirirken, aynı zamanda metin üretiminde kelime ve görüntünün birlikte yaptığı çalışma ve iş birliğini ilerletiyor, çizgi romanlar Tarih öğretiminde çok geniş bir kapsam buluyor. Öğrenciler web 2.0 araçlarını kullanarak, kendi dijital çizgi romanlarını yaratmak için davet edildiğinde Tarih dersi daha ilgi çekici bir hal alıyor. Özellikle, işbirlikçi eTwinning projeleri kapsamında, tarihsel dönem araştırma temalara benzer dijital çizgi romanın oluşturulması dahil edilirken, o zaman Tarih dersi öğretimi özel bir ilgi görür.

eTwinning, Avrupa okullar topluluğu, okullara destek, araç ve hizmetler sunarak, Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) kullanımı yoluyla Avrupa'ya iş birliğini teşvik ediyor. Sunduğu işbirlikçi öğrenim ve sosyal ağ imkanları ile umut verici ve yenilikçi bir bakış açısı oluşturarak, teknolojik aracılı iletişim yoluyla ortak öğrenme hadeflerine ulaşmak için, uluslararası literatürde vurgulandığı gibi, işbirlikli öğrenme etkinliklerinde öğrenciler ve öğretmenlerin aktif katılımına izin veren bir Dijital Topluluk Öğrenimi'nden bahsediyoruz. Ayrıca, ortak bir eTwinning işbirlikçi program aracılığı ile öğrencilerin, tarihsel geçmişi inceleyen kendine özgü bir şekilde diğer ülkelerdeki akranları ile iletişim kurma imkânı vardır. Aynı dönemde meydana

[191] Mayer R.E., & Moreno R., A split-attention effect in multimedia learning: Evidence for dual information processing systems in working memory, *Journal of Educational Psychology, 90,* 1998 say. 312-320

gelen ve her yerde tarihin akışını değiştiren belirli tarihsel olaylar hakkında fikir alışverişi ile, sadece tarihsel durumların 'fotoğrafik' bir canlandırmasını yapmak değil, aynı zamanda hipotezler, kanıtları karşılaştırma, söyleyiş muhakemeleri için fırsat olabilir.

İnterneti haritalarken birisi, işbirlikçi eTwinning projelerinde Tarih öğretimi bağlamında kullanılabilecek geniş yelpazede dijital çizgi romanlara raslamak mümkün ve bunlar üç gruba ayrılıyor: Kısa çizgi roman (Comic Strip), çizgi roman kitapları (Comic Book) ve çevirimiçi çizgi romanlar (Web Comics). Tarih konulu işbirlikçi eTwinning projelerinde kullanılabilecek dijital çizgi romanlar Web 2.0 araçları kullanarak yapılabilecekler şunlardır:

-toondoo (http://www.toondoo.com/)

-comicstripcreator (http://www.comicstripcreator.org/)

-pixton (http://www.pixton.com/)

Hatta bunlara, öğrencilerin Tarih temalı çizgi romanlar oluşturmalarına yardımcı olan mycomicbookcreator (http://www.mycomicbookcreator.com) da eklenebilir.

Kendi sınırlar içinde olduğu kadar Avrupa'daki okulları arasında çizgi roman kullanarak, belirli tarihsel dönemlere ait öğretim konuları, işbirlikçi eTwinning programını uygulamak için öncelikle öğretmen ve öğrenciler, gerekli donanımı kullanbilmek ve hedefleri ortaya koyup belirleyici olmak için, hareket edecek olan tarihsel bağlamı tanımlayarak aşağıdaki hedefleri koyabilirdi: tarihsel soruşturmanın çeşitli formlar aracılığıyla tarihsel geçmişi anlamak, antik ya da modern tarihin belirli dönemlerinden temalarını oluşturan Yunan ve yabancı çizgi romanlarla tanışmaları, illüstrasyonun (şekillerin) temel kurallarını anlamak, görüntü ve konuşma arasındaki uyumluluğun nasıl gerçekleştiğinin farkına varması, kız/erkek öğrencilerin bakış açılarının deneyimlerini ifade edebilmek ve nihayetinde incelemek için değerlendirilmesi, kız/erkek öğrencilerin tarihsel olaylarla ilgili algıları ve duyguları. Bu hedeflere; dış ülkelerden aynı yaş öğrencilerle iletişim ve iş birliği yoluyla yazılı ve sözlü olarak, İngilizcenin pratik kullanımı, okulda ve toplum içinde bu kolektif çabanın sonuçlarının uzantısı, BİT öğretim yoluyla becerilerini geliştirme, sanat aracılığıyla tarihsel olaylar ya da tarihsel kavramlar hakkındaki endişelerini ifade edebilmek de eklenmelidir.

İşbirlikçi çalışma, «Proje Uygulama» veya Project Metodu yöntemine dayalı olarak:

- Disiplinler arası yaklaşım
- Deneyimsel yaklaşım
- Esnek, küçük gruplar ile çalışma
- Demokratik diyalog geliştirilmesi
- Eleştirel düşünme kültürü, ilkeleriyle çalışmaktadır.

Öğretmenleri eTwinning eylemine aktif üye olan okullar ve Tarih dersinde aynı dönemde işlem gören öğrenciler ile aynı yaş grubunda olan öğrenciler, bu işbirlikçi Project'e dahil edilecek olan okullardır. Disiplinler arasının mümkün olması için, söz konusu projenin konuları ve hedefleri müfredat ile yakından bağlantılıdır.

Projenin uygulanabilmesi için, öğrencilerin:

- Hem iki cinsiyeti hem de farklı öğrenme gruplarını temsil edecek üyeler küçük ve esnek ulus ötesi gruplara ayrılmaları,
- Bilgi, fotoğraf ve yayınlanmış makaleleri elde etmek için harekete geçirilmeli. Araştırma konusu ise, çizgi romanın incelenen tarihsel dönemine dayalı tema oluşturulacaktır.
- Konuyu disiplinler arası Tarih, Edebiyat, İngilizce dersini yabancı dil kullanımı olarak ele almalarını, kelime ve görüntünün iş birliği yaptığına, birlikte çalıştığına ve onların mizah ve yaratıcılık ile tanındıklarına dair metinler oluşturmaları,
- Web 2.0 'nin ilgili uygulamalarıyla araçları ve tablet kullanmayı öğrenme sırasında açıklama, paylaşma ve bilgileri kontrol etmeyi öğrenmeleri, gerekmektedir.
- Proje, her birinin belirli faaliyetleri içerecek şekilde bölümlere ayrılabilir.

1. Bölüm

- İlgilerini çekmek adına, pedagojik metotlar ve uygun bir şekilde hazırlanmış oyunlarla tüm ortak okulların öğrencilerine konuyu sunmak
- Öğrencilerin avatar veya/ve çizimlerle (bilgi yarışmasını çözmek için ilgili hazırlıklar) sunumları
- Ülkeler sunumu

2. Bölüm

1. **Adım:** ilk etapta öğrencilerin çizgi romanla ilk temasları, boş zamanlarında öğrencilerin okumalarını oluşturan ve mizahi unsurlar içeren konularla başlamakta. Hatta öğretmenler, bir yandan öğrencilerin ilgisini çekmek öte yandan çizgi romanın bazı temel ifade kurallarını tanımlamak için, Dil kitaplarından benzer konuları kullanabilirler.
2. **Adım:** öğrenciler, hoşlarına giden ve onları en çok güldüren hikayeleri seçmek için davet edilirler. Onları güldüren sebebin ve davranışın ne olduğunu açıklamak ve günlük yaşamlarında mizah fonksiyonu ve değerini tartışmak için teşvik edilirler.
3. **Adım:** öğrenciler, keşfettikleri resimli okumaları iş birliği yaptıkları okullara, kamera aracılığı ile, görüntülü olarak bir sunum yapabilirler.

3. Bölüm

Aşağıdakilerle **işlem (müzakere**) yapabilme:

-Çizgi romanların teknikleri ve kodları (kare işlevi, çizgisel anlatım, konuşma verim anlayışı; çizgi romanlarda konuşma baloncuklar üzerineyken düşünce kabarcıklar üzerine oluyor)

-Ses seviyesi performansı ve genel duygusal durumlar için grafik ve resimsel sözleşmeler

-Ses performansı için olan sözleşmeler resim, olasılığı bir konuşma olmadan bile hikâye anlatabilmek

Bir komedyen sınıfa **davet edilerek**; onların dikkatini çekebilmek adına iş birlikçi okulların öğrencilerine paralel canlı bağlantı kurarak konuşması

Öğrencilerin, komedyen ile görüşmesinden sonra çizmiş olacakları çizgi roman ilk ortak **elektronik/e- kitap oluşturma olacaktır**

4. Bölüm

- Öğretmenler öğrencilere, Tarih dersinde incelenen bu belirli tarihi döneme ait olan konularla çizgi roman sunacaklar.
- Ortak okulların öğrencileri, İngilizce dilini kullanarak, kendi ülkelerinin çizgi romanlarını farklı illüstrasyon ve tarz ile, başka bir ülkedeki akranlarına gösterme fırsatı bulacaklardır. Eğitimciler, edebiyatın bu özel türü, tarihsel olaylar ve

tarihsel kavramların öğrenciler tarafından hangi şekilde odaklandığına dair, ulusal ve Avrupa tarihinden belirli bölümler öğretebilirler.

- Öğrenciler, incelenen söz konusu bu dönemde insanların gündelik hayat gibi modülleri, zamanın toplum yapıları günümüze kıyasla, kadınların konumu, eğitimin rolü, coğrafi kişiler, reformlar vb. öğretilebilir.
- Öğretmenler ve öğrenciler, paralel olarak, yeni kareler ekleme veya değiştirme, yeni denk tanıtımlar, duygu veya düşünceler, sesleri yapan grafik ve figüratif unsurları değiştirme gibi çalıştıkları çizgi romanlar üzerine çeşitli oyun dönüşümleri yapabilirler.
- Öğrenciler bilgisayar odasında, yukarıda sözü geçen web 2.0 araçlarının yardımıyla, çalıştıkları Tarih'in ilgili bölümünden yararlanarak, sesleri yansıtan karakteristik kelimeleri ve her şeyden önemlisi tarihsel içerikli, baloncuklar üzerine diyaloglar ve kabarcıklar üzerine düşüncelerle kendi çizgi romanlarını tasarlamaya davet edileceklerdir.
- Bu aşamada öğrenciler ortaya çıkacak sonucun, eTwinning projesinde öğrencilerin okul- yoldaş ürünü olduğunu göstermek için ulus ötesi gruplarla iş birliği yapacaklar. Onların eserleri bir e-kitabın içeriğini oluşturabilir.

5. Bölüm: paralel etkinlikler

- Öğrencilerin hangi konulu, çizgi romanları okuyup okumadığı ve kaçının okuduğunu araştırmak için bir anket yapılması
- Mevcut edebiyat türünü kullanıp kullanmadıklarını ve hangi derslerde kullandıklarını tespit etmek için eğitimcilerle röportaj gerçekleşmesi
- Okulda, halka açık, öğrencilerin bireysel ve kolektif çalışmalarını organize etmek
- Tarihten alınmış konusu ile Yunan ve yabancı çizgi romanlara atıfta bulunarak, ilgili yerel öğretim çizgi roman Laboratuvarı ile işbirliği içinde öğretmen, öğrenci ve uzmanların görüşlerini, tecrübelerini ve eserlerini tanıtabilecekleri bir panel organize edilmesi

6. Bölüm: Değerlendirme

- Projeye dahil öğrencilere anket soruları dağıtma

- Röportajlarla, üstelik bu defa serbest bir konu üzerine izlenimlerini kaydetme, veya hatta çizgi roman şeklinde

Yukarıdaki dijital çizgi roman uygulaması, çizgi roman kullanımı yardımıyla Tarih dersinin alternatif bir öğretim formuyla uygulamaya davet edilerek, eTwinning işbirlikçi programın uygulama önerisini oluşturmaktadır. İşlem, çizgi roman yardımıyla Tarihin, hatta İngiliz dilinin ve Edebiyatın yenilikçi öğretim örneğini oluşturmakta olup, geleneksel eğitim pratiğini alternatif öğrenci merkezli süreç ile zenginleştirerek, öğretmen ve öğrencilerin BİT alanında da kendi yeteneklerini geliştirme fırsatı bulacaklardır.

Bizler, projectin tüm faaliyetlerinin öğrencilerin konuştuğu dile bakılmaksızın, sadece birinci dereceli okullarda değil, diğer eğitim seviyelerinde de gerek ulusal gerekse de uluslararası seviyede, her okulda olabileceğine ve olması gerektiğine inanıyoruz.

Yapılan araştırmalar ve incelemeler sonucu, eğitimde çizgi roman kullanımı, bizi ilgilendiren Tarih öğretiminde olduğu kadar, başka derslerde de olumlu sonuçlar verebileceğine inanıyoruz. Öte yandan, mevcut öğretim önerisinin amacı, meslektaşlara tahrik ve temel bilgileri vermek, onlara özgünlük ile ilgili olarak yaratılan katma değeri anlayarak; öğrencilerin ilgisini çekmek, hayal gücünü uyandırmak, kişisel çabayı ve yaşadığı kişisel tecrübeleri, üstlendikleri çoklu roller nedeniyle ve etkileşim olanaklarının öğrenciler ve öğrenciler-öğretmenler arasında sağlanan yaratıcı işbirliğinin günlük eğitim süreçlerine dijital çizgi romanları entegre etmeyi denemek.

Son olarak, bilgiyi teşvik ederek çocukların görsel beceri ve yeteneklerinin eşzamanlı gelişimi ve ayrıca yeni web 2.0 araçlarını kullanma imkânı ile büyüyen eleştirel düşünme kültürü, yerel toplum organlarını olduğu kadar okulun daha geniş bir çevre ile bağlantı kurmasına yardım ettiği unutulmamalıdır.

SONUÇ BÖLÜMÜ-SONUÇLAR

Bu çalışmada, İlkokulda Tarih konusu öğretiminde ve özellikle İlkokul beşinci (5.) sınıf Bizans Tarihinin öğretiminde çizgi romanları değerlendirme önergesi sunuldu.

Çizgi romanlar öğretim esnasında kullanılabilecek sonuç verici bir araç olarak kabul ediliyor, zira öğrenciler, daha sonraki detayları düşünerek, bağlantı yorumları yaparak ve kafalarında tasarladıkları bir hikâye ile, yaratıcılıklarını ve eleştirel düşüncelerini geliştiriyor, skeçlere yön vermek adına ilk etapta çizgi roman çizgisine odaklanmayı çabalıyor.[192]

Çizgi romanlar, kökleri tarih öncesine dayanan duvar resimleri ile, basım kültürüne nispeten modern bir ürün olup, 19. yüzyılda Amerika ve Avrupa'da küçük resimlendirilmiş hikayeler olarak ortaya çıkmış ve önemli bir büyüme göstermiştir. Onlar skeçleri, fotoğrafları, görsel kreasyonları, haritaları, televizyon ve sinemayı okulda öğretim konuları için ve özellikle Tarih için, resime görsel araç olarak kullanmak ile birlikte,[193] belgelerin görsel kaynaklar kategorisine aittir. Tabii ki, görüntü, bir görsel araç olarak; bilgilerinin zenginleşmesinde, öğrencilerin hayallerini geliştirmesinde, konunun en iyi şekilde işlenmesine, temel fikir ve izlenimlere dikkatini odaklamalarına katkıda bulunarak, sözün yerini almamakla birlikte onunla tamamlayıcı rolünde bulunmaktadır.

Sürekli gelişmekte olan teknolojik bir çağda, 21. yüzyılın olduğu gibi, görüntü, özellikle öğrencilerin sadece metinleri anlamak ve yorumlamakta okuryazar olmaları yeterli olmamakla birlikte, çeşitli ortamlara uyum sağlamaya ve zihinsel süreçler oluşturmaya davet ediyor, yaşamın çeşitli yönlerini etkileyerek, hiç olmadığı kadar hüküm sürüyor. Onlar, görsel olarak da okuryazar olmak zorunda, yani resimler hakkında anlam ve yorum yapabilme konumunda olmaları gereklidir.[194] Özellikle Tarih öğretimi için bunun gerekli olduğunu, tarihsel olay ve kavramların yer ve zaman açısından görsel bir şekilde sunumu olma olasılığı verildiğine göre, öğrencilerin motive olabilmesi için tanıma, gözlemleme, açıklama, karşılaştırma, bağdaştırma, teknik kullanımı faaliyetleri sağlanmakta, öğrencilerin resimle ilgili

---

[192] Eker C., Karadeniz O., The Effects of Educational Practice with Cartoons on Learning Outcomes, *International Journal of Humanities and Social Science,* Vol. 4, No. 14, say. 223

[193] Taratori- Tsaltakidou E., *Dindersi dersinde resimin öğretim aracı olarak*, Doktora tezi, Thessaloniki 1988, say. 45

[194] Akpınar B., İlköğretim 1–5. Sınıflar Türkçe Öğretim Programları Görsel Okuma ve Sunu Öğrenme Alanının Değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim*, Cilt 34, Sayı 154, 2009, p. 38

düşüncelerini ifade edebilme koşulları oluşturularak ve çeşitli duygulara yol açarak, neden ve konuşma ortamı hazırlamaktadır.[195]

Resim, ideolojik olarak yüklü, zaman zaman propaganda, manipülasyon ve oryantasyon bozukluğu aracı oldu. Buna rağmen kullanımı, öğrenciler tarafından oldukça önemli değerlendiriliyor, zira tarihi olayların tasviri, var olup da kolayca erişilemeyen tarihi eserleri öğretim sürecinde görsel bir şekilde sunuyor.

Bizans Tarihi öğretimi alan öğrenciler, ders kitaplarındaki konuların tamamını içeren, modern veya olaylar zamanında ya da daha sonra oluşturulan, resimleri değerlendirme imkanı verilmektedir. Tarihi kaynaklar olarak, öğrencilerin dikkatli gözlemi ve öğretmenler tarafından hazırlanmış doğru sorularla Tarih öğretiminde kullanılabilir, çünkü birçok defa tanıtım metninde yer almayan bilgi ve kanıtlar içermektedir.

Tarih ders kitabında yer alan görseller dışında, ki çoğu zaman öğrencilerin dikkatini çeken cazip bir okuma olmamakla birlikte, hepimizin bildiği çizgi romanlar, çocuklar için resimlendirilmiş bu dergiler resmin, geniş bir görünüm ve kullanım alanını oluşturmaktadır.

Eğitimin rolü ve değeri, ideolojik eğilimlerin çalışmasında, kalıplaşmaların, kahramanların rollerinin ve bunlara yansıyan sosyal bileşenler pek çok bilim adamı, pedagog ve sosyologların konusu oldu. İlk adımlar düşük seviyeli edebiyatla ilişkili olmasına rağmen, yine de, kısa sürede küresel pazarı sağanak altına alarak ve okul taşıyıcıları oluşturarak gelişti.[196]

Yunanistan'da okuma, özellikle çocuk kitlesi (okuyucusu), Atlantis yayınlarının 1951 yılında yayınladığı ve piyasaya sürdüğü önemli edebi eserlere uyarlanmış *Klasik Resimliler (Classics Illustrated)* sayesinde resmi olarak çizgi romanı tanımaktadır. Yakın zamanda, sözü edilen yayınlar Yunan temalı baskılar çıkartarak piyasaya sürdüler. Bizans serisi özel sürüm oldu. *Klasik Resimliler (Classics Illustrated)* baskısının bu serisi, Bizans Tarihi temalı çizgi romanlar Yunan üretimi boşluğunu doldurmak üzere ortaya çıkmıştır. Eser ve eylemleriyle tarihinde önemli rol oynamış İmparator savaşçılara, Akıncılara, ve Bizans'ın önemli kadın kişiliklerine ithafta bulunmalar vardı.

---

[195] Bolton-Gary C., Connecting Through Comics: Expanding Opportunities for Teaching and Learning, *US-China Education Review B 4*, 2012, say. 394

[196] Feggerou P., h.s., say. 525

‘Bizans’ *Klasik Resimliler (Classics Illustrated)*, dış kapakta olduğu kadar, iç kapakta ve arka kapakta da Atlantis yayınlarının diğer tipik yapı çizgi romanlarının aynı sürümlerini sergilemektedir. Kapak resmi genellikle projenin önemli bir anında kahramanı tasvir eder, halbuki harfler çağdaş ve klasik yazı biriminin uyumunu sağlıyor. Kapağın iç tarafında çalışmayı tanıtan bir özet veya kısa bir tanıtım her zaman vardır. Kahramanlar; ister erkek olsun ister kadın, düşmanlarıyla savaş veya barış dönemlerinde, hayatlarının önemli anlarında o döneme göre giyinmiş olarak gösterilmektedir. Vücutlar şematik olarak canlandırılıyor halbuki çıkan söz, ses sınıfına ait değildir, yazma ve baskı sınıfına aittir. Anlatıcının ‘sesi’ farklı dikdörtgen şekiller içinde; kahramanların ‘sesleri’ beyaz veya renkli dikdörtgenler içinde bulunmaktadır, bazen de çizgi romanlardaki karakteristik balonları anımsatan küçük kabarcıklar içinde yer almaktadır.

Theodorou Manousis’in Anubis yayınlarından yayınlanan *1453* projesi, çizgi romanların modern yayıncılık gerçeklerine aittir. Günlüğünde kayıtlı olan Konstantinopolis’in son günlerinden bahsederek, Girit’ten gönüllü bir okçunun kişisel tanıklıklarını anlatıyor. ‘Bizans’ *Klasik Resimliler’den (Classics Illustrated)* tamamen farklı olup, çerçevelerinde açık renkler yerine koyu ve mat renkler, hatta bazen gecenin renkleri kullanılmaktadır. Çizgi romanların karakteristik baloncuklarının içine yazılmış sade ve özlü bir dildedir.

Bizans, Larry Gonick’in tanınmış *Dünyanın Tarihi adlı çizgi roman* dizisinde ve özellikle *Arapların zirvesinden… Rönesans’a kadar* başlıklı 3. kitabında ortaya çıkmaktadır. Avrupa ve Asya’nın tarihi incelenmesi ile birlikte paralel olarak Bizans ve tarihe yönelik farklı bölümlerde karşımıza çıkmaktadır. Bu çizgi romanda da *Klasik Resimlilere (Classics Illustrated)* göre değişiklikler göze çarpmakta. Bizans’ın özel kişiliklerine ithaflar olmamakla birlikte, sayfalarındaki çerçeveler siyah beyaz oysa söz, modern çizgi romanların benimsediği baloncuklar ve seslendirilmiş kelimelerle konuşmanın yapısını takip ediyor.

Son olarak, Bizans temalı iki web yazma girişimi çizgi romanının da altını çizelim. Bir tanesi Yunan komedyen Dimitris Skourtelis’in çabalarıyla Akıncılar, maceraları ve onların kahramanlıkları başlıklı konuyla ilgili. Youtube’a video formatı olarak yüklenmiş, Akıncıların hayatından alıntılar birleştirilerek, siyah beyaz çizgi romandan bahsediyoruz. *A short comic about the Byzantines* (Bizanslılar hakkında kısa bir çizgi roman) başlıklı ikinci girişim Zak Ziebell’den, ve Roma

İmparatorluğu'nun çöküşünden Heraklius krallığına kadar olan tarihsel dönemi kapsamaktadır.

Yukarıda bahsedilenlerden anlaşılıyor ki, *Klasik Resimlilerin (Classics Illustrated)* Bizans ile ilgili çizgi roman serisi, Bizans Tarihini çizgi roman ile küçük yaşlara sunmak için ilk girişimi oluşturmaktadır. Mevcut çizgi roman sayfalarında Bizans'ın Yunan Hıristiyan karakteri sunuldu, bir kahramanın erkek veya kadın olup olmadığını bakılmaksızın becerileri vurgulandı, Bizans'ın dışındaki düşman, Bizans içindeki tahtın veya İkonoklazm'ın talibi, «Diğer»'iyle büyük çatışmalar ve sadece bunların da olmadığı tespit edilmiştir.

Mevcut formların konuları kendi zamanlarında modern sayılan, bugün eski olarak nitelendirilebilir, Tarih konusunun öğretim sırasında kullanılabilecek önemli yeterli bir kaynak olmadığını, zira modern okuryazarlık biçimi olarak bir alternatif öğretim yöntemi imkanı sunmaktadır. Ayrıca, Yunan dili olan veya olmayan, basılı ve video biçiminde veya webe yüklenmiş biçimde, çağdaş çizgi roman kareler içinden Bizans tarihini sunmak için yeni bir girişimin olduğu gözlemlenmektedir, bu durumun eğitim sürecinde benzer konuyla çizgi romanların değerlendirilmesini tekrar gündeme taşıdığını çünkü küçük yaşlarda yüksek popülerlik sunmaktadır.

Çizgi roman yaratmak için Bizans tarihi konularından alıntılarla tüm basılı ve elektronik çabalar, Tarih öğretimi sırasında çeşitli şekillerde kullanılabilir imkanlar sunulmaktadır. Öte yandan çizgi romanlar, küçüklerin olduğu kadar büyüklerin de yıllardan beri sevimli ve aynı zamanda da çekici okuma teşkil etmeyi başarmıştır ve başarmaktadır. Fakat Tarih'in bu popüler metinlerden mevcut alternatif yaklaşımı sağlamak için öğrencilerin geçmişe bakış ilgisini harekete geçirmek gerekecektir. Ayrıca amacımız, öğrenciler arasında olumlu bir iletişim ve işbirliği iklimi yaratmak, ki bunu sınıfa bir komedyen davet ederek, paralel etkinliklerle elde edebiliriz.

Tarih öğretimine dahil edilebilir faaliyetler karakter açıklamaları, metin yazma, anlatı ve çizgi roman çizimlerinde egzersizleri kapsamaktadır. Yavaş yavaş öğrenciler çizgi romanın kaynağının, başlığının incelenmesi (gazete,degi,tarih), yer ve zamana entegre olması, illüstrasyon çizimler ve önyargıların, kalıplaşmış sözlerin, yazarın niyeti, yüz ifadelerin, karakterlerin, beden dilinin varlığı veya hatta tarz yorumlama ve oluşturulan çeşitli duygular (mutluluk, mutsuzluk, üzüntü, alay, ironi, hiciv) gibi daha karmaşık faaliyetlere ilerleyebilirler. Çizgi romanların kaynak olarak yorumu dışında, kaynakların temel konulara odaklanması amacıyla, onları diyagram

ve soyut bir şekilde sunma becerisini elde etmek adına, öğrencilerden çizgi romanın konu aldığı tarihsel sorunu sunmak için kavramsal harita biçiminde istenilebilir.

Öğretmen öğrencilerden Tarih öğretimi için çizgi roman kullanımının bir uzantısı olarak, çizgi romanı, kendi zamanlarından oluşturdukları ideoloji yükü taşıyan zaman yolcuları gibi karşılamak, kendi mizah ya da ironilerini belirleyebilmeleri ve kendi çerçevelerini eklemelerini isteyebilir. Aynı zamanda Tz. Rontari, «bir çizgi romanı icat etmek veya çizmek, annenin doğum günü veya ağaçlar için yazacağın bir kompozisyondan çok daha faydalı bir egzersiz» olduğunun altını çizmektedir.[197]

Son olarak, bugünkü eğitim gerçeğinde eğitimdeki modern eğilimlerin aktif öğrenme, işbirliği, günlük yaşam ile okulun bağlantısı, eleştirel düşüncenin gelişimi ve öğrencinin bireysel becerilerinin değerlendirilmesi münkün olabilmesi için, öğrenme toplumunda eğitim hedeflerinin yeniden tanımlanmasına ilişkin çoklu ortamlar ve hiperlerin, internet ve genel olarak BİT'in sağladığı olanakların kullanılmasını talep etmektedir. Bu bağlamda, Tarih öğretiminde de, BİT'in katkısının önemi ve özellikle web 2.0 araçlarının önemli olduğu sayılır. Özellikle öğrenciler, web 2.0 araçalarını kullanarak, kendi dijital çizgi romanlarını yaratmak için davet edildiklerinde ders, daha cazip hale geliyor. Dijital çizgi romanı yaratırken, tarihsel dönemi keşfetmek için benzer temalarla eTwinning işbirlikçi projeler kapsamına dahil edildiğinde, Tarih ders öğretimi özel bir ilgi görür. Öğrenciler, tarihsel geçmişi görüntülemek için kendilerine has bir yolla diğer ülkelerdeki akranları ile İngilizce dilini kullanarak iletişim kurma imkanları vardır. Aynı dönemde meydana gelen ve her yerde tarihin akışını değiştiren belirli tarihsel olaylar hakkında görüş alışveriş yoluyla, sadece tarihsel durumların bir 'fotoğraf' canlandırnasını yapmaları değil, aynı zamanda varsayımlar, argümanları karşılaştırmak, ortak (telaffüz) muhakemelerini ifade fırsatı doğacaktır.[198]

Mevcut yazıda dile getirilen öğretim önerisi ile interaktif dijital hikayeler ve çizgi roman yaratarak, geleneksel yazma çalışmalarını ve alışılagelmiş yaklaşım tarihsel dönemlerin yerine koymaya istekli değiliz, ama geleneksel eğitim uygulamalarını alternatif öğrenci merkezli bir süreç ile zenginleştirmek istiyoruz.

---

[197] Rontari Tz., h.s., say. 114

[198] Kougiourouki A., Comics meet History and Literature in eTwinning Projects, 1st International Balkan Child and Youth Literature Congress, *"Child and Youth Literature For The Culture Of Peace",* Edirne 2016

Çizgi romanlar aynı zamanda öğrencilerin kendi anlatılarını keşfetmek için tarihsel olayların anlaşılması yoluyla empati geliştirmek ve görüntü, tasarım, teknoloji konusunda bilgi kapsamını genişletmek için güçlü bir araç oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Yunan

Avdela E., Tarih ve okul, Nisos Yayını, Atina 1998

Avdela E., Yunan okulunda zaman, tarih ve milli kimlik, Anna Fraggoudaki-Thalia Dragona (düzenleme) *«Bizim vatatnımız ne?». Eğitimde etnik merkezcilik*, Aleksandreia Yayıncılık, Atina 1997, say. 47-71

Azelis A., Modern okulda disiplinlerarası& Tarih'in kaynaklarla öğretilmesi, adlı kitaptan, Tarih kitabının okul dersinde resimlerin tarihi kaynaklar olarak öğretimi ve incelenmesi, Metaihmio Yayınları, Atina 2004, say. 149-157

Antreou A.P., *Yunanistan'da tarih öğretimi ve okul kitaplarında araştırma* (düzenleme), Metaihmio Yayınları, Atina 2008

Apostolidis T., Aristofanis «bulutlar»da, *İ Kathimerini gazetesinin- Yedi Gün*, Çizgi roman- özel say. 2/8/98

Bann S., "Face-to-Face with History", *New Literary History* XXIX (1998), say. 235-246 Burke P.'de, *Otopsi, Görüntülerin tarihsel kanıt olarak kullanımı*, Metaihmio Yayınları, Atina 2003

Burke P., Otopsi, *Görüntülerin Tarihsel kanıt olarak kullanımı*, Metaihmio Yayınları, Atina 2003

Dalkos G., Tarih öğretiminde görüntünün kullanılması, *Eğitim* n. 18-19, Atina 1990, say. 95-103 ten 93-104

Dervisis St., *Modern Genel Didaktik*, Thessaloniki 1983

Douglas D.C., & Greenaway G.W. (Düz.), *English Historical Documents*, 1042-1189, Londra 1953, Burke P.'de, Otopsi. *Görüntülerin tarihsel kanıt olarak kullanımı*, Metaihmio Yayınları, Atina 2003

Feggerou P., *Klasik Resimlendirmeler ve çocuklar için Tarihi Roman. Efsane ve gerçek*, Doktora tezi, Atina Ulusal ve Kapodistria Üniversitesi, Atina 2012

Fridaki E., *Modern ve postmodern düşüncenin kesiştiği öğretim,* KRİTİKİ Yayınları, Atina 2009

Grosdos S., & Ntagiou E., Toplam ret ve hevesli kabulden sonra yaratıcı kullanıma, *Modern Eğitim* n. 107, Atina 1999, say. 71-80

Grosdos S., & Ntagiou E., Toplam ret ve hevesli kabulden sonra yaratıcı kullanıma, *Modern Eğitim* n. 108, Atina 1999, say. 65-72

Hatzidimou D. Hr., *Pedagojiye giriş. Pedagojik düşüncenin yayılmaya katkısı*, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2006

Hatzidimou D. Hr.,& Hatzidimou K.D., *Teori ve pratikte öğretim planlaması. Eğitim- öğretim teknikleri, ilkokul için ders planları ve öğretim senaryoları, ortaokul ve lise,* Diadrasi Yayınları, Atina 2014

Hatzidimou D. Hr., *Öğretimin ana konularına giriş. Teori ve pratiğin öğretime katkısı,* Adelfon Kiriakidi Yayın Evi A.Ş., Thessaloniki 2015

Hristias İ., Resmin öğretim fonksiyonu, Eğitim n.17, Atina, say. 100

Husbands C., *Tarih öğretimi ne demek? Dil, fikir ve anlamlar,* Metaihmio Yayınları, Atina 2004

Kasidou S., «Tarih isim ve kronolojilerle dolu aptal, sıkıcı ve saçma bir derstir»: Andreou A.P. 'da Birinci Dereceli Eğitim öğrencilerinin yazılı sınavlarından 'Tarih' kavramının içeriği, Yunanistan'da *Tarih öğretimi ve okul kitaplarındaki araştırma* (Düzenleme), Metaihmio Yayınları, Atina 2008, say. 522-532

Kasimati A., *Öğretim Yöntemlerine Giriş- Eğitim Aaraştırma Yöntemi*. «İŞKUR'un Pedagojik Öğretmen Eğitimi», Atina Ulusal Üniversitesi- Pedagoji ve Teknoloji Yüksek Okulu, Atina 2008

Kokkinos G., Tarih'in Öğretimi. Bilimler arası ve aynı zamanda özerk bir disiplin. Yunan sapması, *Mnimon*, n. 20, 1998, say. 245-250

Kokkinos G., *Tarih dersinde öğretim yaklaşımları. Tarihsel eleştirel düşünme hizmetinde yeni bir öğretim yöntemi için*, Metaihmio Yayınları, Atina 1998

Kougiourouki A., eTwinning işbirliği programlar çerçevesinde çizgi roman ile Tarih öğretimi, Uluslararası katılımlı ikinci (2.) eTwinning Ulusal Konferansı Bildiriler: «*İşbirlikçi okul projelerinde Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin Değerlendirilmesi*», Patra 2015, say. 338-344

Koulouri H., *Yunan okullarında Tarih ve Coğrafya (1834-1914). Disiplin ve ideolojik sonuçları.* Metinlerin Antolojisi. Okul kitapları kaynaklar, Tarihi Yunan Gençlik Arşivi- Yeni Nesil Sekreterliği, Atina 1988

Kuggulos Th., «Çizgi romanda tarih öncesi ideolojik kullanımı: bir öneri yaklaşımı», *Çizgi romanda Hikayeden Gelenek ve Modernlik kitabından* (Düzenleme Evaggelos Gr. Avdikos, Giriş M.G. Meraklis) Odisseas Yayınları, Atina 1996

Malafantis K., «Çizgi romanlar ve takipçileri», *Okuyorum*, n. 248, say. 63-72

Manousos O., *1453*, Anubis Yayınları, Atina 2008

Maritinidis P., *«Çizgi roman», illüstrasyonun sanatı ve teknikleri*, Thessaloniki, 1990

Maritinidis P., «Sessiz kıyamet», *Okuyorum*, n. 217, say. 26-32

Mavroskoufis D.K., Tarih dersinde öğretim stratejileri: anlatım monoloğundan deneyimsel yaklaşımlara, *Modern Eğitim* 123, say. 27-33, Atina 2002

Mavroskoufis D.K., *Tarihin izlerini ararken. Tarihçilik, öğretim yöntemleri ve tarihsel kaynaklar*, Adelfon Kiriakidi A.Ş. Yayınevi, Thessaloniki 2012

MEB (2003). Disiplinler Arası Tek Kare Tarih Eğitim Müfredatı (DATKTEM). Atina: Milli Eğitim Bakanlığı ve Din İşleri

MEB- Pedagoji Enstitüsü*, İlkokul 5. sınıf Tarihi. Bizans Yıllarında,* Öğretmen Kitabı, DKBÖ (Ders Kitapları Baskı Örgütü), Atina, say. 12

Melista A., İlkokulda tarih dersinde resmin öğretim araç- gereci olarak, *Eğitim* n. 29-30, Atina 1993, say. 62

Moniot H., *Tarihin öğretimi*, Metaihmio Yayınları, Atina 2002

Nakou E., *Çocuklar ve tarih. Tarihsel düşünme, bilgi ve yorumlama*. Metaihmio Yayınları, Atina 2000

Panaykas P.S., *İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin illüstrasyon olan çizgi roman dergilerine karşı tutumları* (comic-books), Doktora Tezi, Atina 1998

Palikidis A., Tarih öğretiminde resmin kullanımı, *Filoloji* n. 93, Atina 2005, say. 69-74

Palikidis A., *İkinci dereceli okullarda görüntünün Tarih kitaplarındaki rolü* (1950-2002), Adelfon Kiriakidi A.Ş. Yayınevi, Thessaloniki 2009

Papadimitriou A., Resimlendirilmiş sanat evriminde kelime ve görüntü, *Prevezaya ait Tarihsel Olaylar* 47-48, 2011, say. 369-418, Preveza 2013

Papaefthimiou D., Bakış ve görüntü, *Okuyorum* n. 248, Atina 1990, say. 20-21

Patsiou V., «Mükemmel bir müze: Basılı kelimede Çocuk ve Resim», *Yeni Yunan sanatında çocuk. 19.yy- 20.yy*, Baskı: Aleksandrou Soutzou Ulusal Galeri Müzesi, Atina 1993, say. 293-297

Petridis D.G., *İlkokul dersleri öğretimi hakkında temel uygulama tarifleri*, Atina 1881, say. 101-106

Petroulakis N., *Programlar, Öğrenme hedefleri, metodoloji,* Felekis Yayınları, Atina 1081

Peyrot J., *Avrupa'da tarih öğretimi* (Düzenleme), Metaihmio Yayınları, Atina 2002

Platis N., Çizgi roman ve diğer sıkıntılar üzerine, *Okuyorum,* n.15, 1978, say. 26-36

Repousi M., İlkokul altıncı (6.) sınıf Tarihi «*Yeni ve modern zamanlarda*», Öğretmen Kitabı, Atina 2006

Rontari Tz., *Fantezinin Dilbilgisi.* Tarih icat etmede sanata giriş, Metaihmio Yayınları, Atina 2003

Sebba J., *Herkes için tarih. İlkokul ve ortaokulda tarih dersi için öğretim önerileri,* Metaihmio Yayınları, Atina 2000

Skarpelos G., «Çizgi roman için*», Çağdaş konular*, n.34

Skarpelos G., *Çizgi romanda tarihsel bellek ve Yunanlılık,* Kritiki Yayınları, Atina 2000

Sotiropoulous H., Görüntünün tarihselliği veya Resim tarih kaynağı olarak, *Tarihin kaynağı olarak, ses ve hareketli gösterim tanıklıkları*,'nda Atina Üniversitesi, Tarih ve Arkeoloji Bölümü, Uluslararası Panel, Tutanak, 30 Mayıs 1997, Katarti Yayınları 1998, say. 149-153

Taratori- Tsaltakidou E., *Dindersi dersinde görüntünün öğretim aracı olarak*, Doktora tezi, Thessaloniki 1988

Theodoridis M. & Halkia Kr., Çizgi romanda anlatım türlerinin akışı. O. Konstantinidou-Semoglou 'nda (Düz.) *Resim ve Çocuk*, Yayın Cannot not design publications, 2005, say. 317-327

Trilianos Th. A., *Modern Öğretim Yöntemi*, 1. Cilt, Atina 2004

Trilianos Th. A., *Modern Öğretim Yöntemi*, 2. Cilt, Atina 2004

Vasilikopoulou M., Boloudakis M., Retalis S., *Dijital çizgi romanlardan Eğitimde faydalanma- Tarih dersi için öneriler, Eğitimcilerin TBİ* (Teknoloji, Bilgi, İletişim) için, Dördüncü(4.) Panhelenik Konferansı, Siros 2007

Voros F.K., Tarih dersi öğretimi sürecinde görüntüyü «okuma», *Eğitim* n. 18-19, Atina 1990, say. 105-111

Vosniadou S., *Çocuklar, Okul ve Bilgisayarlar*, Gutenberg Yayınları, Atina 2006

Vrettos G., "Boyama sanatı Tarih dersinde kaynak olarak: tarihsel konunun görsel formülasyonu ve değerlendirmesi", *Pedagojik Denetim* n.9, say. 93-122

Vrettos G., 1994v, “Zorunlu eğitimde Tarih ders kitaplarının illüstrasyonu: 1821 devriminin örneği”, *Pedagojik Denetim*, n. 20-21, say. 43-68

Vizovitou N., «Yunan çizgi romanının tarihi», *Okuyorum*, n. 252, say. 26-28

Westphalian K., (1982, 1980). Müfredatın Reformu, say. 84, Tercüme. İ. Pirgiotakis. Thessaloniki, Adelfon Kiriakidi Yayın Evi, Fridaki E.’de, *Modern ve postmodern düşüncenin kesiştiği öğretim*, KRİTİKİ Yayınları, Atina 2009

KAYNAKÇA

Akpınar B., İlköğretim 1–5. Sınıflar Türkçe Öğretim Programları Görsel Okuma ve Sunu Öğrenme Alanının Değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim*, Cilt 34, Sayı 154, 2009, pp. 37-49

Ata B., John Dewey ve Türkiye’de İlköğretimde Tarih Öğretimi (1923– 1930). *Atatürk’ün Cumhuriyetin İlanından Sonraki Hedefleri Sempozyumu*, İzmit: Kocaeli Üniversitesi ile Atatürk Araştırma Merkezi, 1998, pp. 57–77

Bolton-Gary C., Connecting Through Comics: Expanding Opportunities for Teaching and Learning, US-China *Education Review B* 4, 2012, pp. 389-395

Bourdillon H., *Teaching History* (ed.), London: Routledge

Burton Dwight L. (Oct., 1955). Comic Books: A Teacher's Analysis *The Elementary School Journal*, Vol. 56, No. 2., pp. 73-75

Cary S., *Going Graphic, Comics at Work in the Multilingual Classroom*, Heinemann Portsmouth, NH, USA, 2004

Eker C., Karadeniz O., The Effects of Educational Practice with Cartoons on Learning Outcomes, *International Journal of Humanities and Social Science,* Vol. 4, No. 14, 2014, p 223-234

Demircioğlu İ.H., Does the Teaching of History Encourage Active Citizenship in Turkey? Perceptions of Turkish History Teachers, *International Journal of Historical Learning, Teaching and Research,* V.8, n.1, 2009, p. 71-76

Demircioğlu İ.H., Turkish History Teachers’ perceptions in history text books, *The New Educational Review*, 21-2, 2010, p. 71-78

Fines J., «Evidence: The Basis of the Discipline», in Bourdillon H., (ed.) *Teaching History*, London: Routledge 1995, pp.122-125

Harnett P., «Identifying Progression in Children's Understanding: The Use of Visual Materials to Assess Primary School Children's Learning History», *Cambridge Journal of Education* 23 (2), p. 137-154

Hilbert M., Schulpadagogik. Band II: Fur Fortgeschrittene (5.Auflage), Berlin: Cornelsen Scriptor 2001

Huber Fr., Allgemeine Unterrichtslehre, Bad Heilbrunn/Obb.: Verlag Julius Klinkhardt 1963, p.102

Hutchinson K., An experiment in the use of comics as instructional material, *Journal of Educational Sociology*, 23, 1949, pp. 236-245

Kougiourouki A., Comics meet History and Literature in eTwinning Projects, 1st International Balkan Child and Youth Literature Congress, *"Child and Youth Literature of the Culture of Peace"*, Edirne 2016

Mayer R.E., & Moreno R., A split-attention effect in multimedia learning: Evidence for dual information processing systems in working memory. *Journal of Educational Psychology, 90*, 1998 pp. 312-320

Örs F., Eğitim ve Karikatür, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84(7), 26-28, 2007

Paivio A., Dual coding theory: Retrospect and current status, *Canadian Journal of Psychology*, 45(3), 1991, pp.255-287

Pluckrose H., *Children Learning History*, Blackwell, Oxford 1991

Riemenschneider, R., Bild und Text: dine problematische Symbiose? *Zeitschrift des Georg-Eckert-Instituts für Internationale Schulbuchforschung*, v. 16 (1994), n. 4, say. 393-395

Sones W., The Comics and Instructional Method, *Journal of Educational Sociology*, 18, 1944, pp. 232-240

Uslu H., Eğitimde Karikatür, *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, 84(7), 15-18, 2007

Vassilikopoulou M., Boloudakis M., Retalis S., "*From digitized comic books to digital hypermedia comic books: their use in education"*, International Council of Educational Media Annual Conference 2007, Nicosia, Cyprus

Versaci R., How comic books can change the way our students see Literature: One teacher's perspective, *The English Journal*, 91:2, Nov., 2001, p.61-67

Williams R.M., Image, Text, and Story: Comics and Graphic Novels in the Classroom, *Art Education* 2008, p. 13-19

Wilson B., Of diagrams and rhizomes: Visual culture, contemporary art, and the impossibility of mapping the content of art education, *Studies In Art Education: A Journal of Issues and Research*, 44(3), 2003, p. 214-229

YAZIŞMA (İNTERNET) AĞI

Andreou A., İlkokul Müfredatı (1881-1981), 2. Uluslararası Konferansı: 21. yüzyılın şafağında eğitim, Patra 2002. 25/4/2016 tarihinde http://bit.ly/24eSGRj tarafından alındı tarafından alındı

Bizans konulu çizgi roman, 20/4/2015 tarihinde http://bit.ly/1Tprt6V tarafından alındı

Comenius J. A., *Orbis Sensualium Pictus* (Visible World in Pictures), 2/1/2016 tarihinde http://bit.ly/20lAQck

DATÇM (2003), Disiplinler Arası Tek Çerçeve Müfredatı, Analitik Zorunlu Eğitim Müfredatı, Atina: MEB, Pedagoji Enstitüsü,). 26/4/2016 tarihinde http://bit.ly/232RiP5 tarafından alındı

Drolet C.A., *Using Comics in the Development of EFL Reading and Writing*, 9/05/2016 tarihinde http://bit.ly/1q7pIU8 tarafından alındı

Dewey J., Wikipedia, 2/1/2016 tarihinde http://bit.ly/1VeK4rv tarafından alındı

Efthimiopoulos A., & Masourou, V.(2009), İlköğretim ve yüksek öğretimde dijital çizgi romanın pedagojik kullanımı. *İlk (1.) Eğitim Konferansı «TBİ'in Eğitim Sürecinde Entegrasyon ve Kullanımı».* 28 Eylül 2015 tarihinde http://bit.ly/24hRpMM adres tarafından alındı

Resmi Gazete, 1566/30-9-1985 YASASI. 26/4/2016 tarihinde http://bit.ly/1VUqsJS tarafından alındı

Palloff, R. and Pratt, K. (1999). Building learning communities in cyberspace. San Francisco: Jossey-Bass. 28/9/2015 tarihinde http://bit.ly/1PuoTkj tarafından alındı

Ratke W., Wikipedia, 2/1/2016 tarihinde http://bit.ly/1NEBKQb tarafından alındı

Ziebell Z., *A short comic about the Byzantines*. 20/3/2015 tarihinde http://bit.ly/24tX4vU tarafından alındı

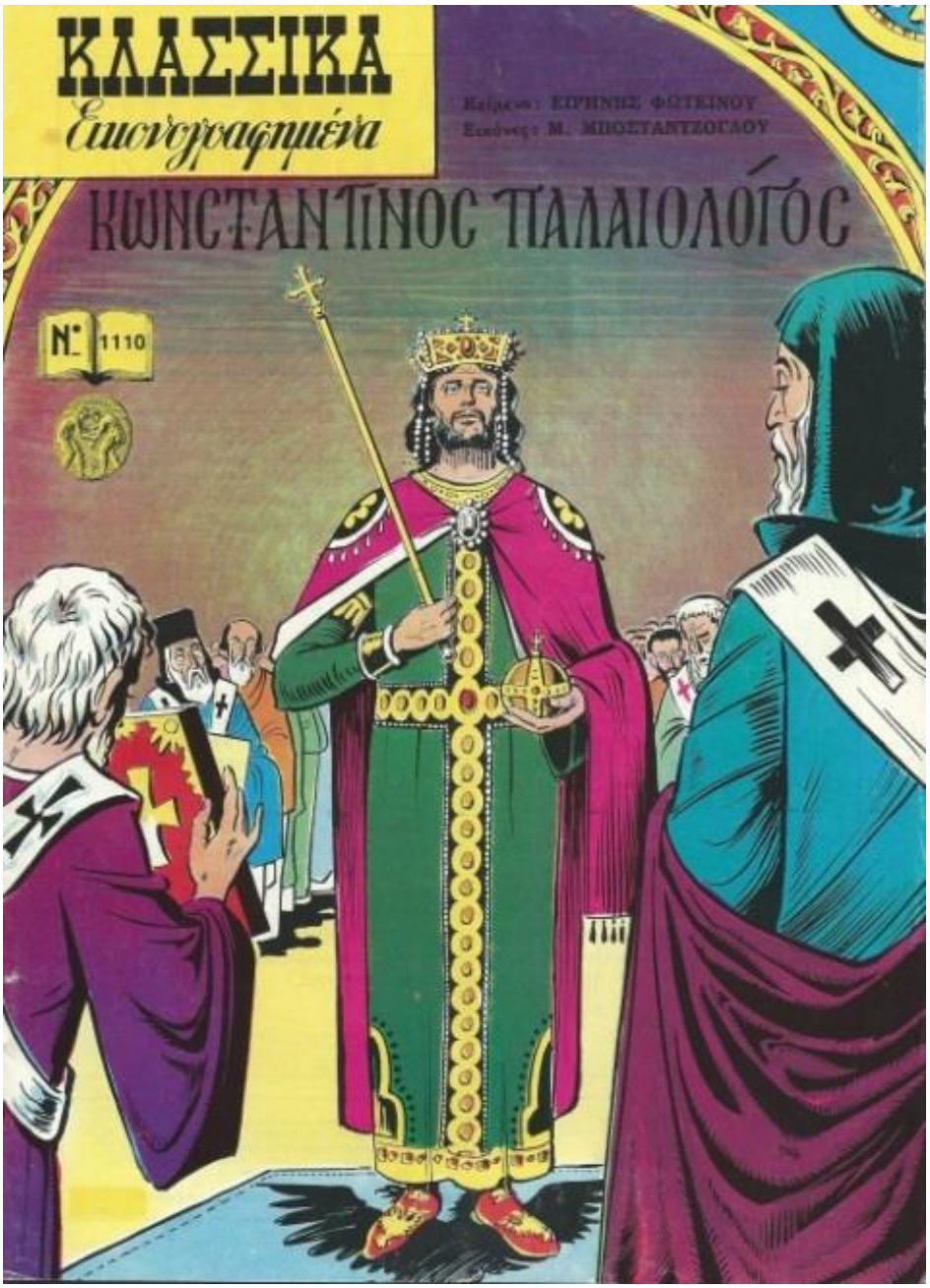
Skourtelis D., Çizgi romanda Serhat'lar (Bizans'ta). 20/4/2015 tarihinde http://bit.ly/1SX4tBS tarafından alındı

Çizgi romanın kısa Tarihi. 20/4/2015 tarihinde http://bit.ly/1Srmp5s tarafından alındı

MEB 1995, *Tek Çerçeve Tarih Müfredatı. Tarih Alanında Öğretim Materyallerinin Tasarımı ve Pilot Uygulaması*. Atina: Milli Eğitim Bakanlığı ve Din İşleri. 26/4/2016 tarihinde http://bit.ly/1YRrBA6 tarafından alındı

Yang G., (2003), *Comics in Education*. 25.9.2015 tarihinde http://bit.ly/1Y2zouz tarafından alındı

YAZI EKİ 1- Resimler

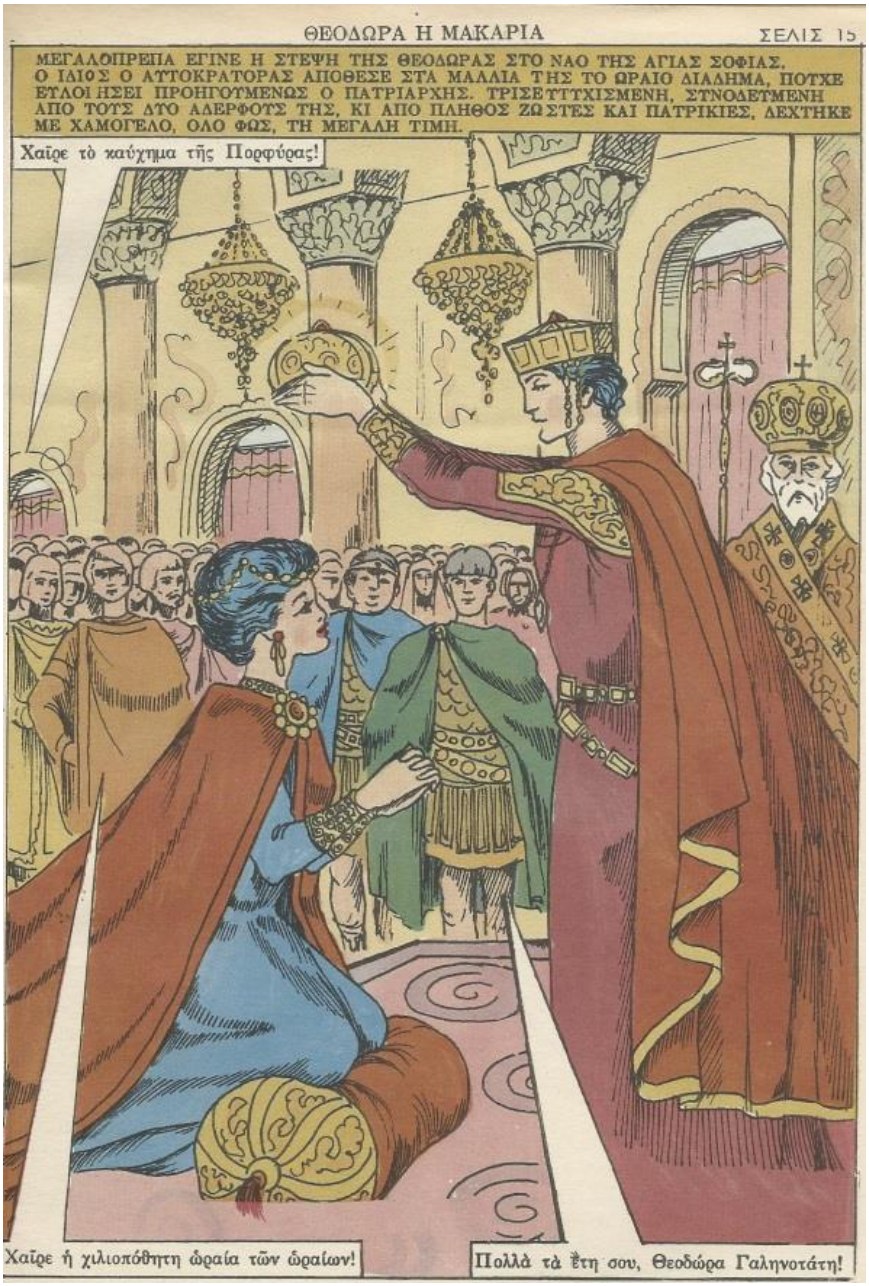
Şek. 1 *Classics Illustrated*, Kapak

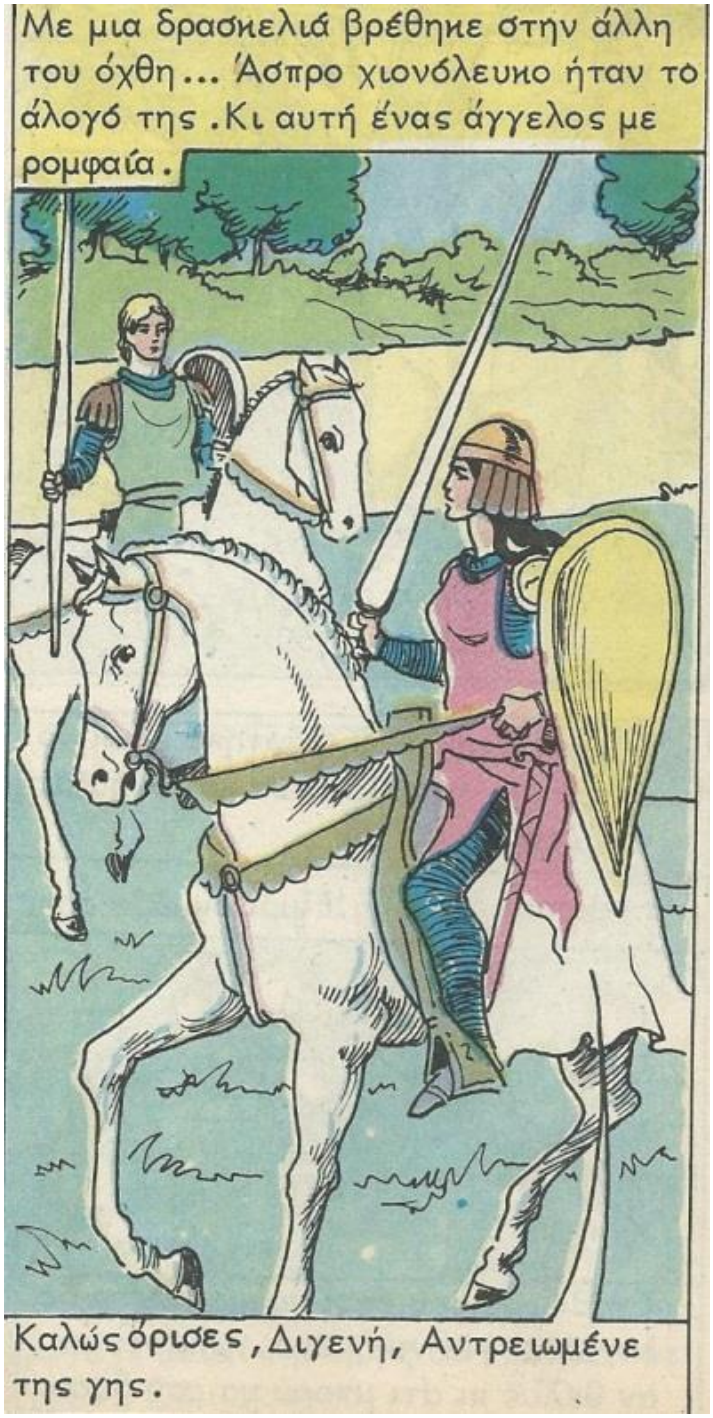
Şek. 2 Classics Illustrated'de Bizans

Şek. 3 Çizgi Roman Bizans Akıncıları

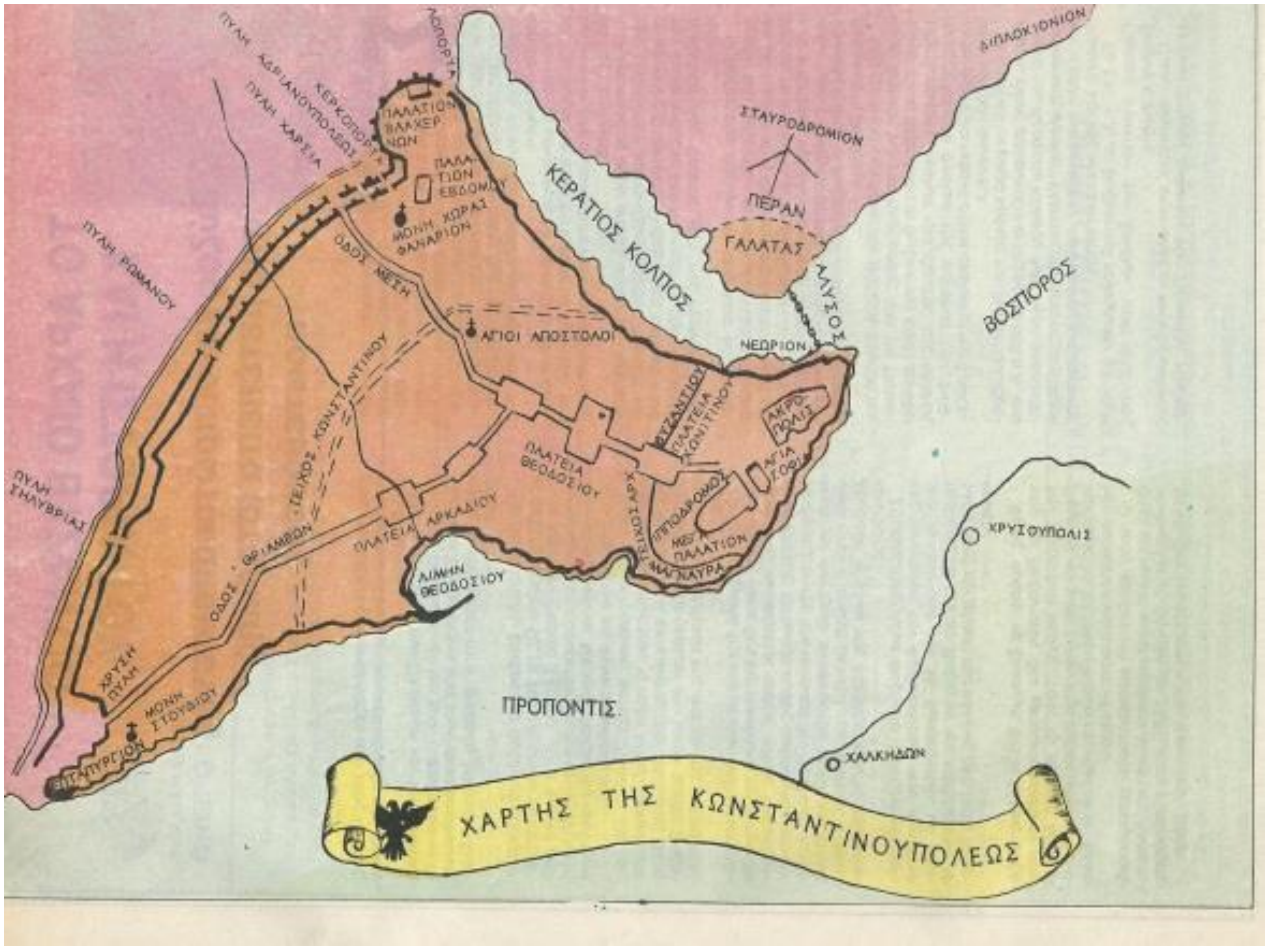
Şek. 4 Çizgi roman Bizans kadınlar

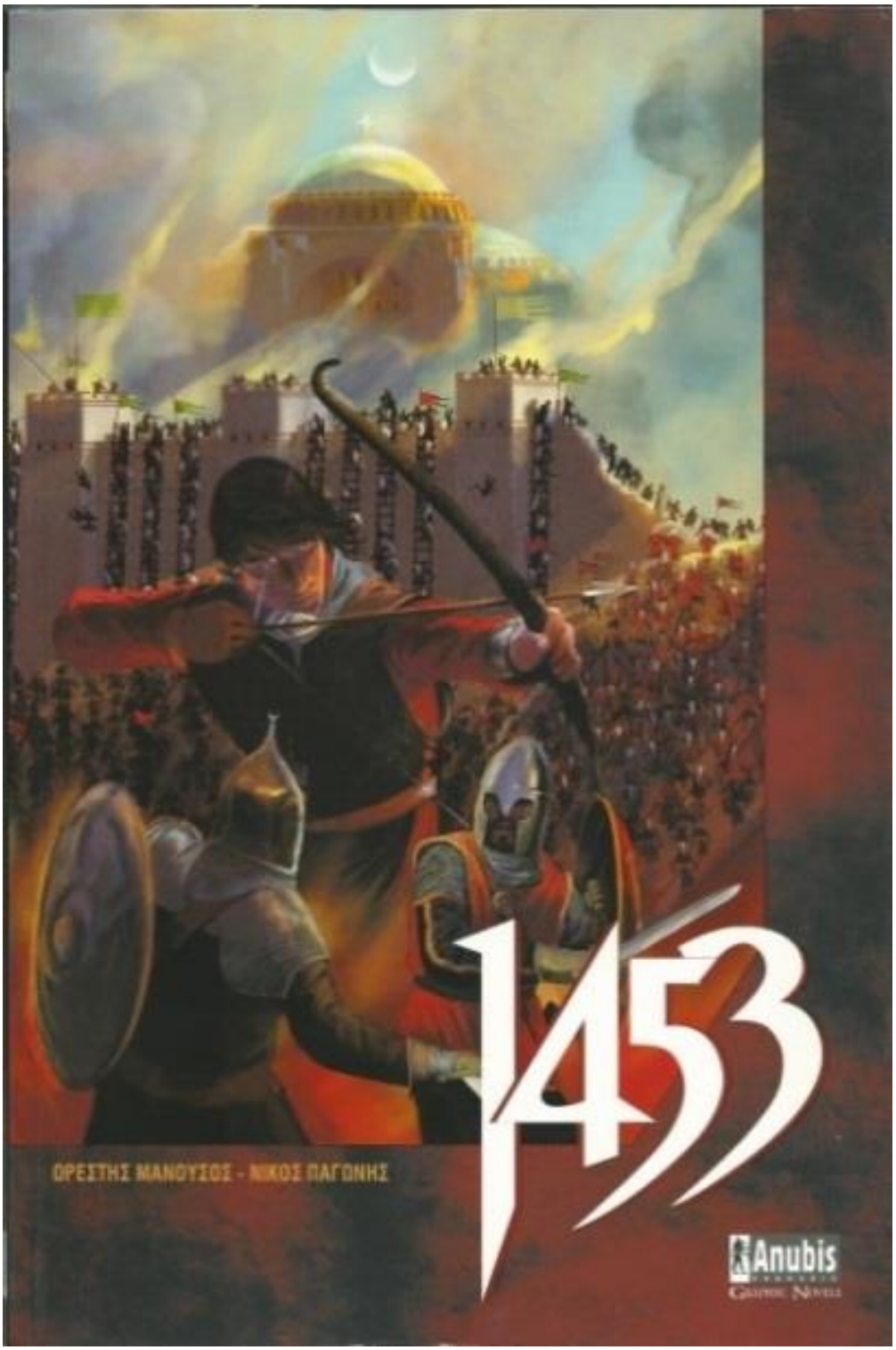
Şek. 5 Amazon Maxim

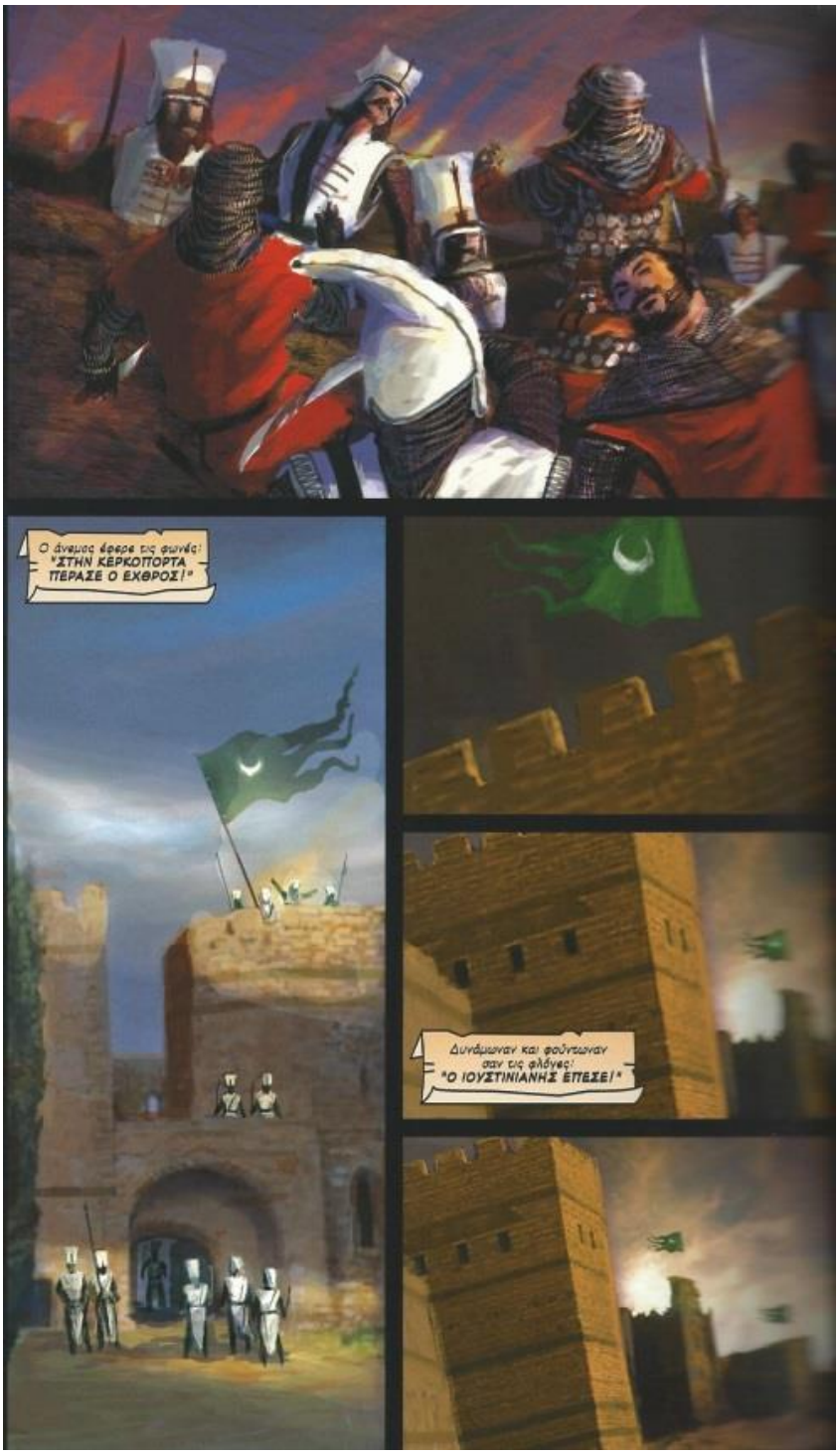
Şek. 6 Charon ile mücadele Digeni

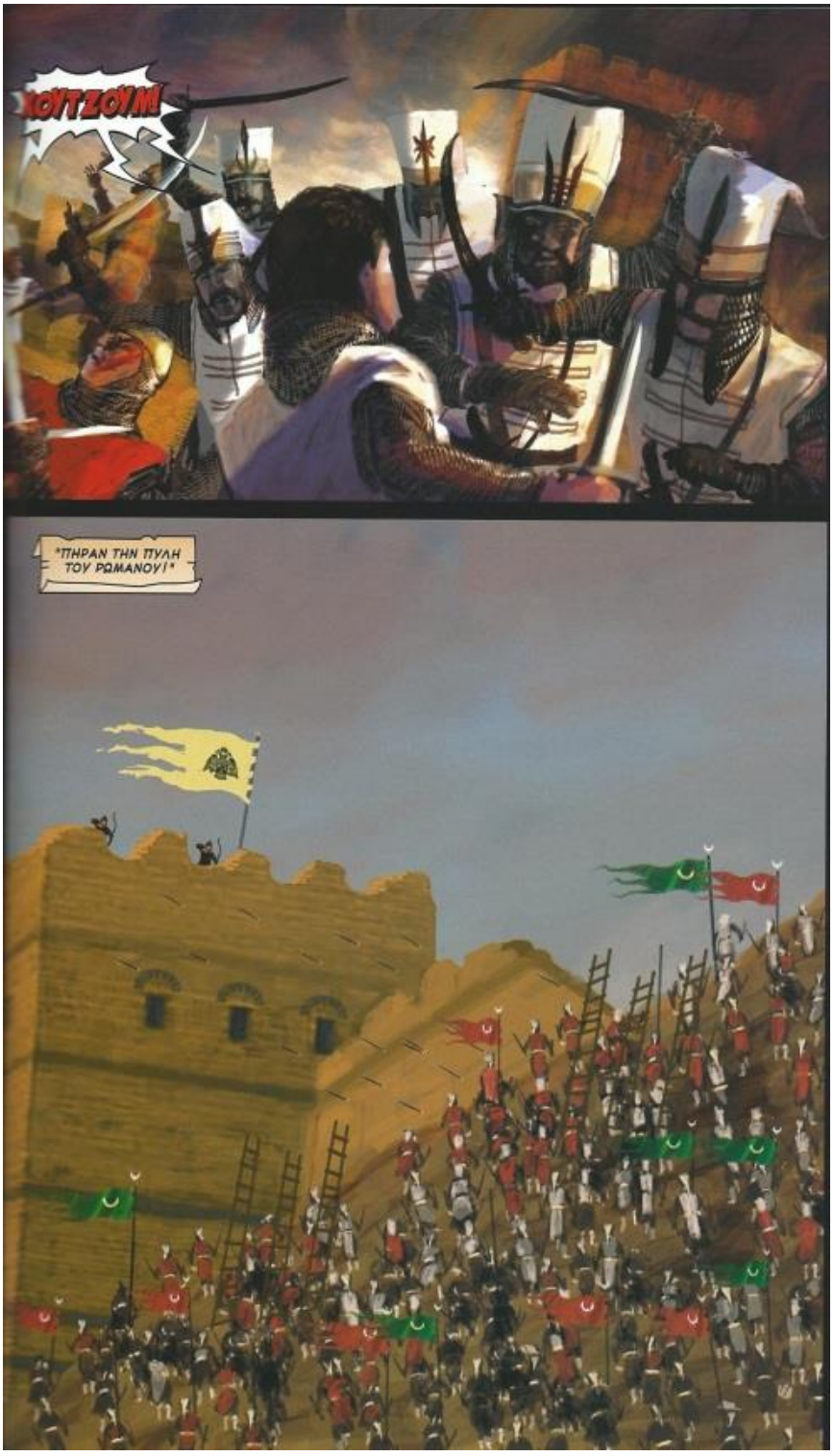
Şek. 7 Çizgi roman Bizans harita

Şek. 8 *1453*

Şek. 9 *1453*'de Güz

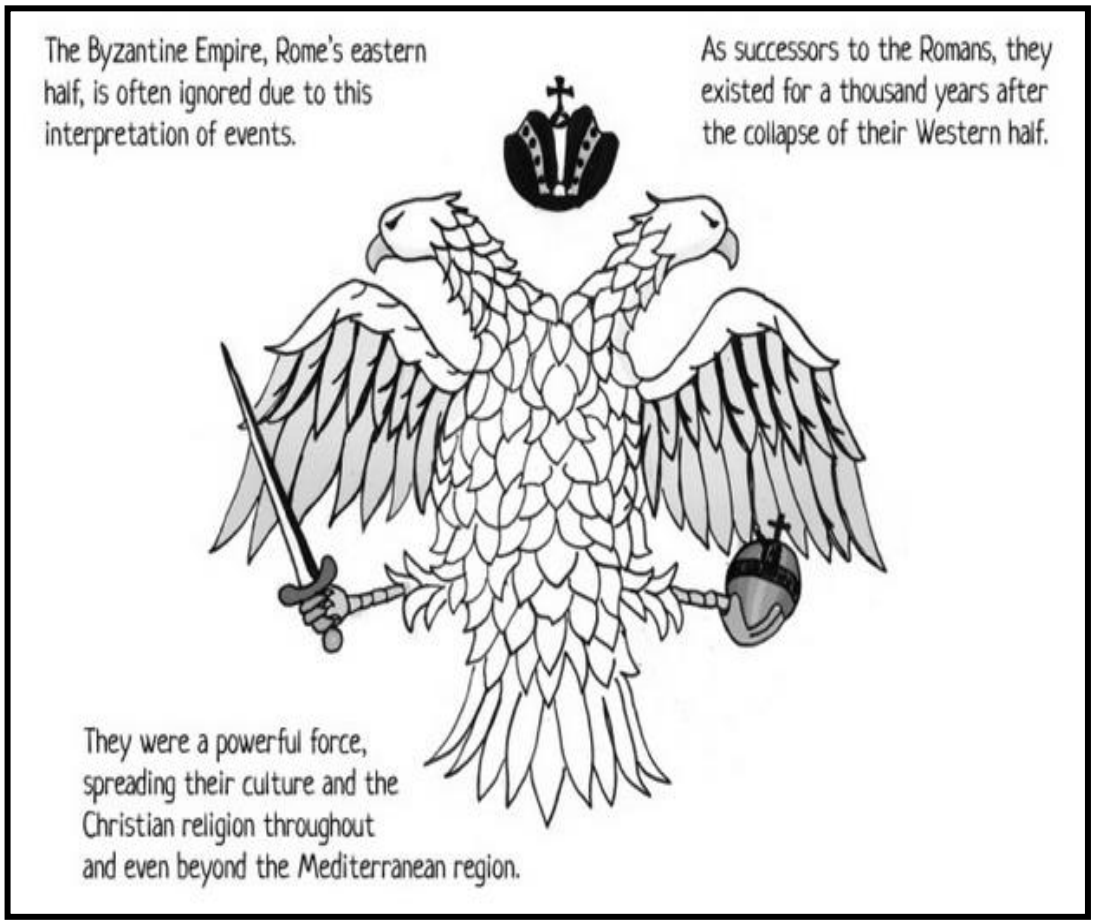
Şek. 10 *1453*'de Güz

Şek. 11 Dünya Tarihinde Bizans

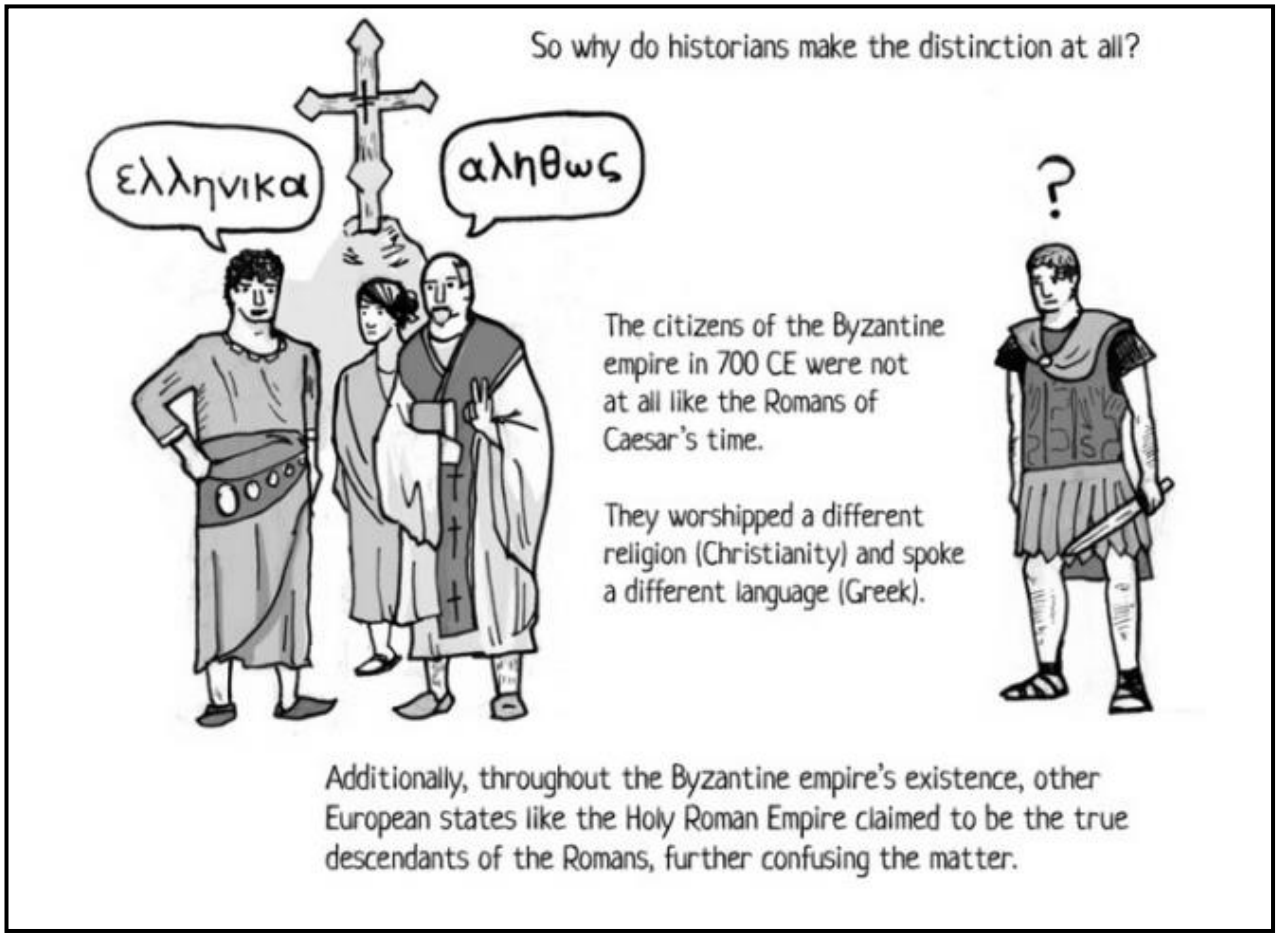
Şek. 12 Dünya Tarihinde İkonoklazm

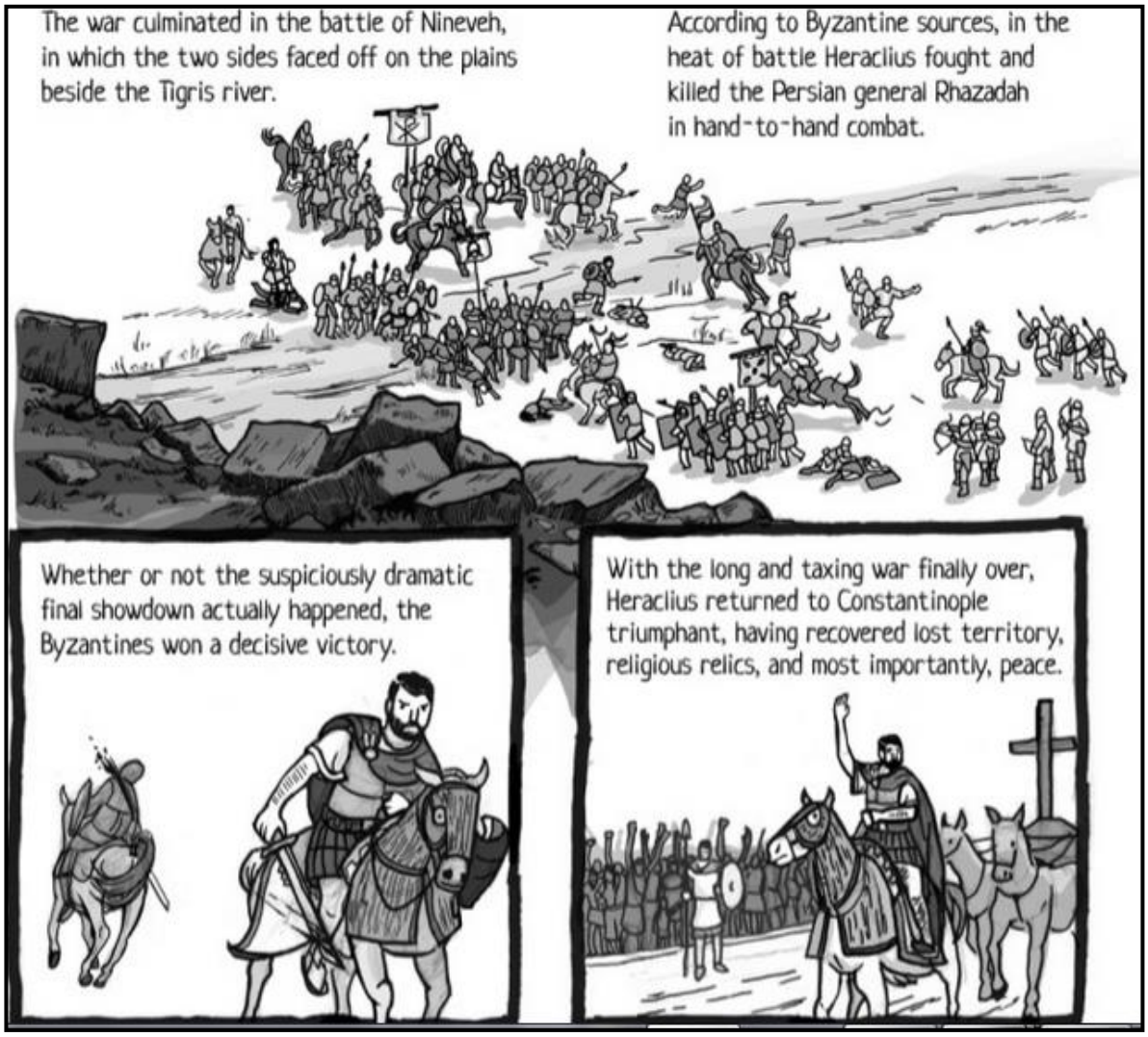
Şek. 13 Yabancı dil çizgi roman'da Bizans

Şek. 14 Justinianus ve Theodora

Şek. 15 Yunanca kelime ile Detay yabancı dil çizgi roman'da Bizans

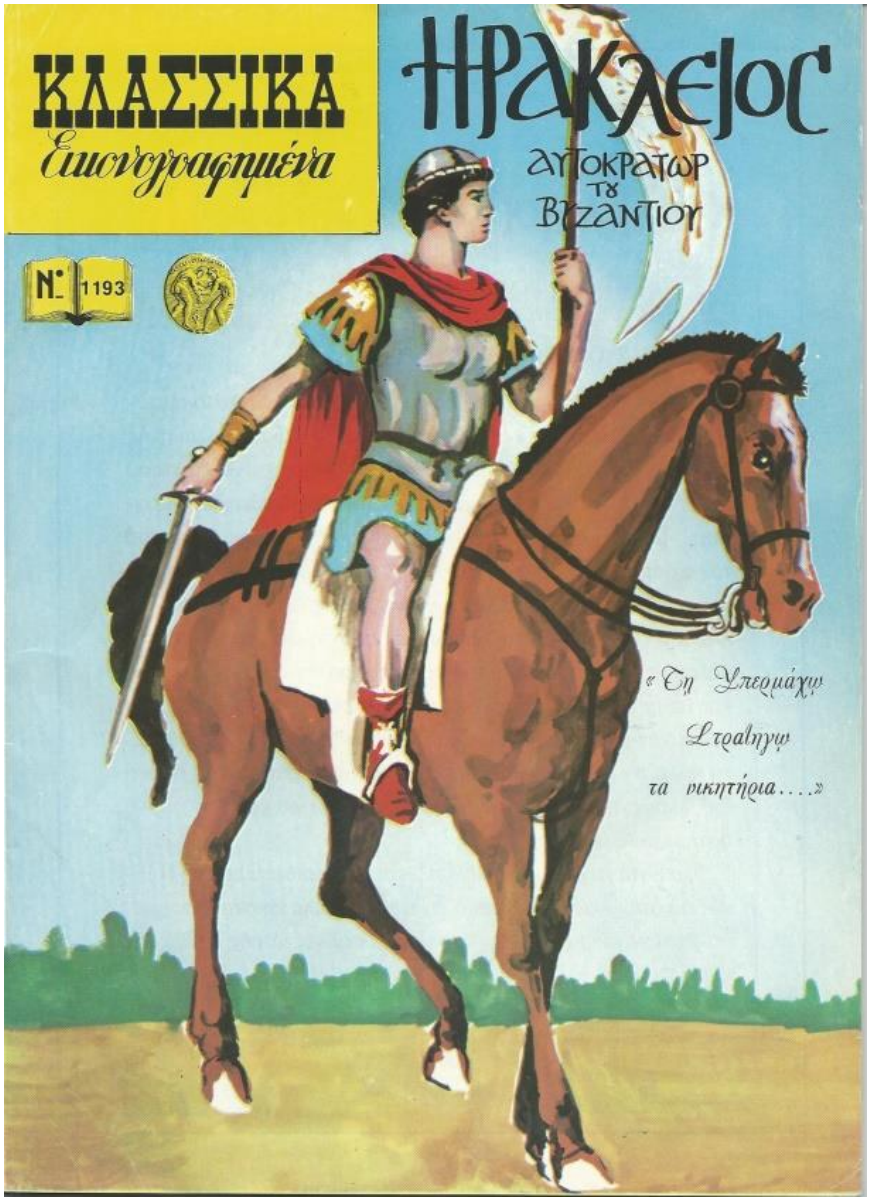
Şek. 16 Yabancı dil çizgi roman'da Bizans savaşlar Sahneler

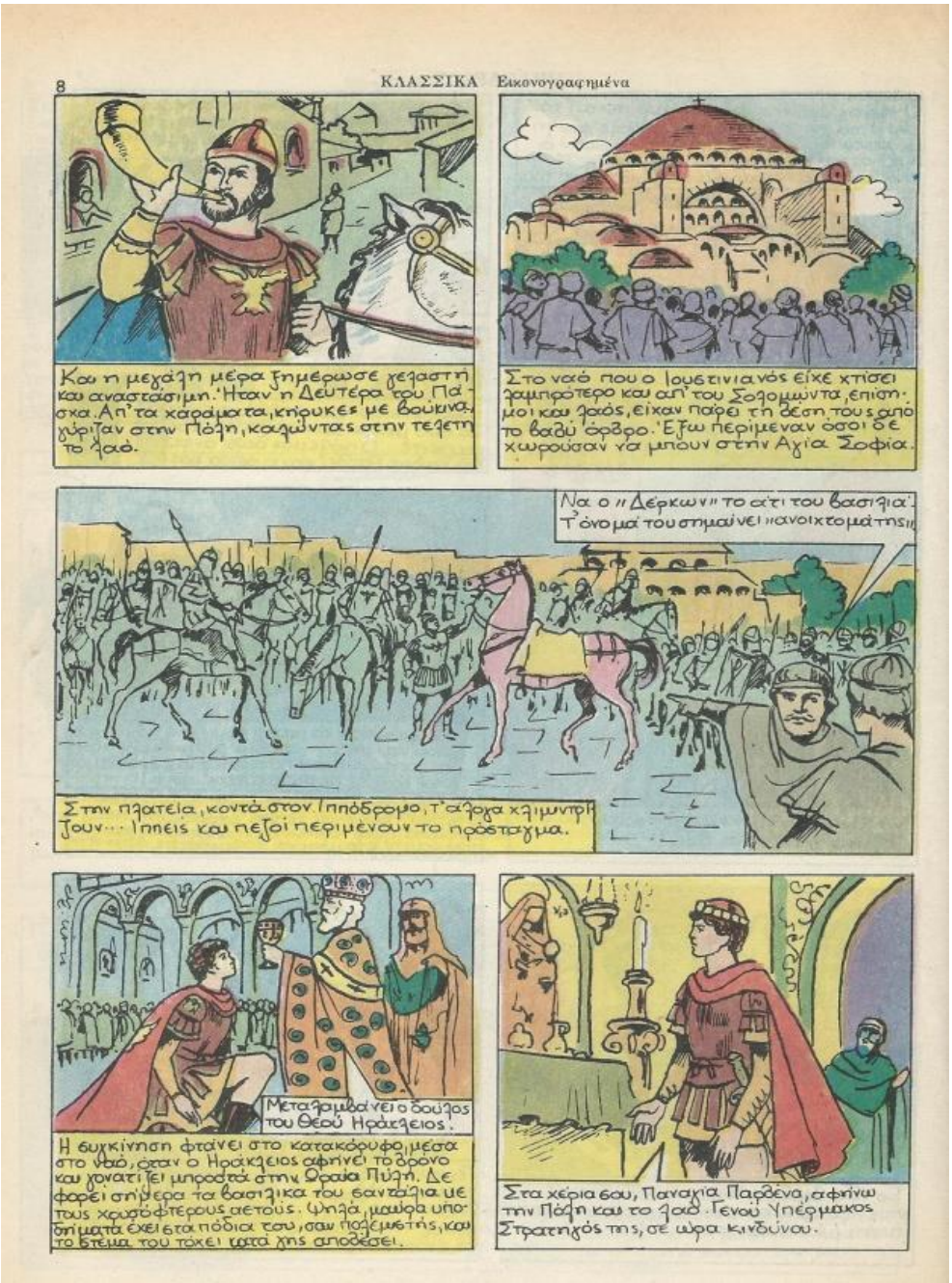
Şek. 17 Konstantin Palaiologos

Şek. 18 Konstantin Palaiologos

Şek. 19 İrakleios (kapak)

Şek. 20 İrakleios (detay)

Şek. 21 Araplarla Savaşlar

Şek. 22 Araplarla Savaşlar

Şek. 23 Bizanslılar ve Ruslar

Şek. 24 Bizanslılar ve Ruslar

Yazı eki 2- Çalışma kâğıdı

1. seviye

Görsel öğeler: çizgi romanda gördüğünüz nesnelerin (öğelerin) veya kişilerin bir listesini yapınız

Sözlü öğeler:

1. Çizgi romanın altyazısını ve/veya başlığını belirtin
2. Çizgi romanda bulunan insanları veya nesneleri belirlemek için çizgi roman yazarı tarafından kullanılan üç kelime ya da tümceyi bulunuz.
3. Çizgi romanda görünen önemli tarihleri veya numaraları yazınız.

2. seviye

Görsel öğeler:

1. Listede yarattığınız nesnelerden hangisi sembolik olarak çalışmaktadı?
2. Her sembolün ne olduğuna inanıyorsun?

Sözlü öğeler:

1. Çizgi romanda hangi kelimeler ya da tümceler en önemliler olarak göze çarpmaktadır? Neden böyle düşünüyorsunuz?
2. Duygular belirten (anlatan) sıfatlar yazın.

3. seviye

1. Çizgi romanda gerçekleşen eylemi açıklayın
2. Çizgi romanda kelimelerin sembolleri nasıl açıklığa kavuşturduklarını açıklayınız.
3. Çizgi romanda verilmek istenen mesajı izah ediniz
4. Çizgi romanda var olan mesaja hangi ilgili gruplar katılıyor veya katılmıyor ve neden?